

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI**

**KIRIM TATARLARININ TARİHSEL SÜREÇTE ÖRF, ÂDET
VE GELENEKLERİ (KONYA VE İLÇELERİ ÖRNEĞİ)**

MERVA YOLAÇAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

PROF.DR. KEMAL ÖZCAN

KONYA-2019

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI**

**KIRIM TATARLARININ TARİHSEL SÜREÇTE ÖRF, ÂDET
VE GELENEKLERİ (KONYA VE İLÇELERİ ÖRNEĞİ)**

MERVA YOLAÇAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

PROF.DR. KEMAL ÖZCAN

KONYA-2019

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Merva YOLAÇAN
	Numarası	138105011007
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Tarih Ana Bilim Dalı
	Programı	Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Kemal ÖZCAN
	Tezin Adı	KIRIM TATARLARININ TARİHSEL SÜREÇTE ÖRF, ÂDET VE GELENEKLERİ (KONYA VE İLÇELERİ ÖRNEĞİ)

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan **Kırım Tatarlarının Tarihsel Süreçte Örf, Âdet ve Gelenekleri (Konya ve İlçeleri Örneği)** başlıklı bu çalışma 08/07/2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sıra No	Danışman ve Üyeler		
	Unvanı	Adı ve Soyadı	İmza
1	Prof. Dr.	Kemal Özcan	
2	Prof. Dr.	Mustafa TOKER	
3	Dr. Dr. Üyesi Yakup KAYA	Yakup KAYA	

KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ KONYA SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Öğrencinin	Adı Soyadı	Merva YOLAÇAN		
	Numarası	138105011007		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Tarih Ana Bilim Dalı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans		
		Doktora		
Tezin Adı	KIRIM TATARLARININ TARİHSEL SÜREÇTE ÖRF, ÂDET VE GELENEKLERİ (KONYA VE İLÇELERİ ÖRNEĞİ)			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Merva YOLAÇAN
M. Yolaçan

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Merva YOLAÇAN		
	Numarası	138105011007		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Tarih Ana Bilim Dalı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	✓	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Kemal ÖZCAN		
Tezin Adı	KIRIM TATARLARININ TARİHSEL SÜREÇTE ÖRF, ÂDET VE GELENEKLERİ (KONYA VE İLÇELERİ ÖRNEĞİ)			

ÖZET

Kırım'ın Ruslar tarafından ilhak ve işgalinin ardından; Rus baskısında yaşamak istemeyen birçok Kırım Türkü vatanlarını terk ederek, Romanya, Bulgaristan ve Aktopraklar dedikleri Anadolu'ya göç etmiştir. Bu göçler 1853-1856 Kırım Savaşı'ndan sonra daha da artmıştır. Anadolu'ya göç eden Kırım Türklerine, Osmanlı Devleti, içinde bulunduğu siyasi, sosyal ve ekonomik sıkıntılara rağmen tüm olanaklarını sağlamıştır. Osmanlı Devleti, iskân politikalarında Kırım'ın iklim şartlarına uygun yerler seçmeye gayret etmiştir. Fakat gittikleri yerleri beğenmeyen birçok Kırım Türkü daha sonra kendi istedikleri yerlere göç etmiştir. Türkiye'de Kırım Türklerinin yoğun olarak yaşadıkları yerler; Eskişehir, Konya, Adana, Ankara, Bursa, Edirne, İstanbul ve Tekirdağ olmuştur. Az da olsa Kırşehir, Kırıkkale ve Yozgat şehirlerinde de Kırım Türk köylerine rastlanmıştır. Kırım Türklerinin Konya bölgesine yerleştirilmeleri 1890-1905 yılları arasında gerçekleşmiştir. Bu çalışmada Kırım Türklerinin Osmanlı Devleti topraklarına; özellikle Konya ve çevre köylerine yerleştikten sonra, tarihi süreç içerisinde buradaki halkla etkileşimini, bu etkileşim sonrasında etnik ve kültürel kimliği, örf, âdet, gelenekler ve bunların geçirdiği değişim üzerinde durulmuştur. Bunun için Konya'nın birkaç Kırım Türk köyüne gidilerek, köyün eski geleneklerini hatırlayan yaşlıları ve yeni gelenekler içinde doğup büyüyen gençleriyle röportajlar yapılmıştır. Böylelikle eski ve yeni kültürün ne derece harmanlanmış olduğu ortaya çıkarılmıştır. Kırım Türklerinin Konya ve çevre köylerine yerleştikten sonra tarihi süreç içerisinde, düğün, nişan, bayram, hıdırellez, sünnet gibi özel günlerdeki geleneklerin birçoğunun değişime uğradığı, buna karşılık dillerini ve yemeklerini çok iyi korudukları görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Kırım Tarihi, Gelenekler, Konya, Kırım Türkü.

KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ KONYA SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Author's	Name and Surname	Merva YOLAÇAN		
	Student Number	138105011007		
	Department	Department of History		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	✓	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Prof. Dr. Kemal ÖZCAN		
Title of the Thesis/Dissertation	CUSTOMS, HABITS, AND TRADITIONS OF CRIMEAN TATARS WITHIN HISTORICAL PROCESS: THE CASE FOR KONYA AND ITS VILLAGES			

ABSTRACT

After Crimea was captured by the Russian Empire, it is known that the Crimean Turks, who didn't want to live under the Russian pressure, migrated to Romania, Bulgaria, and Anatolia which was called as Aktopraklar by leaving their homeland. These migrations increased more and more after Crimean War which was held between 1853 and 1856. Even though Ottoman Empire had political, social, and economic troubles at that time, it provided all its opportunities to the Crimean Turks who migrated to Anatolia. Ottoman Empire evaluated this migration as resettlement policy and it endeavored to select the cities which were suitable with Crimea's climate conditions. However, most of Crimean Turks who did not like the cities located by Ottoman relocated then to the new cities by their own decisions. It can be stated that today in Turkey the cities where Crimean Turks live with high population are Eskisehir, Konya, Adana, Ankara, Bursa, Edirne, Istanbul, and Tekirdag. Even a little, it is possible to encounter Crimean villages in the cities of Kirsehir, Kirikkale, and Yozgat as well. The location of Crimean Turks to the city of Konya occurred between the years of 1890 and 1905. In this study, the interaction of the Crimean Turks with the local people within the historical process after the migration of them to the Ottoman lands; especially to the city of Konya and its nearby villages, also, after this interaction the evolution of the ethnical and cultural identity, customs, habits, and traditions are emphasized. For this reason, by going to a few Crimean villages of Konya, an interview with old generation who still remember Crimean traditions, and also, with new generation who were born and grew up in the existing evolving traditions is conducted in this thesis. Thus, it is revealed that to what extent old and new cultures have blended together. It is concluded that while the most of Crimean Turks' customs, such as marriage and engagement ceremonies, religious festival, Hidirellez, and circumcision feast have undergone a lot of changes; they have conserved their traditional languages and cuisine magnificently.

Key Words: Crimean History, Customs, Konya, Crimean Turkish.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
ABSTRACT.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
KISALTMALAR.....	vii
ÖNSÖZ	viii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	4
I.KIRIM TÜRKLERİNİN SÜRGÜNÜ VE GÖÇLERİ.....	4
A- KIRIM TÜRKLERİ VE KIRIM'A GİRİŞLERİ	4
B-KIRIM'IN RUSLAR TARAFINDAN İŞGALİ.....	6
C- GÖÇLERİN SEBEPLERİ VE SONRASINDA YAŞANILAN OLAYLAR	6
D-1856 SONRASI GÖÇLER.....	11
E-TÜRK DÜNYASINDA GÖÇ, SÜRGÜN, MİLLÎ UYANIŞ VE İSMAİL GASPIRALI	13
İKİNCİ BÖLÜM	16
II. KIRIM TÜRKLERİNİN YERLEŞTİĞİ TOPRAKLAR VE İSKÂN SÜRECİNDE YERLEŞTİĞİ KÖYLERİN ÖNEMİ.....	16
A-BALKANLAR'A YERLEŞME YERLERİNİN TESPİTİ	16
B-OSMANLI DEVLETİNDE İSKÂN SÜRECİ	17
C-KIRIM TÜRK KÖY YERLEŞİMLERİNİN ÖNEMİ	22
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	25
III. KONYADAKİ KIRIM TÜRKLERİNİN YAŞADIĞI KÖYLER	25
A-AĞILBAŞI (MANDIRA) KÖYÜ.....	25
B-AHMEDİYE(YIKIK) KÖYÜ	25
C- BOĞAZÖREN (KÖSTENGİL) KÖYÜ.....	28
Ç-DOKUZ KÖYÜ	29
D-ERDOĞDU KÖYÜ.....	30
E-FETHİYE KÖYÜ	30
F-KIRK KUYU KÖYÜ	31
G-KONAR (KİRLİ KUYU) KÖYÜ	31
H-KÖKLÜCE (KAHA, MAMURATÜ'L HAMİD) KÖYÜ.....	33
I-SEÇME KÖYÜ	33
İ-SEYDAHMETLİ KÖYÜ	34
J-SÜLEYMANİYE(SUSUZ) KÖYÜ	34

K-TURSUNLU (MECİDİYE) KÖYÜ.....	35
L-YAĞLIBAYAT KÖYÜ	36
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	38
IV. KIRIM TÜRKLERİNDE SOSYAL YAPI, ÖRF, ÂDET VE GELENEKLER.....	38
A-KIRIM TATAR TÜRKÇESİ.....	39
B-KIRIM TÜRKLERİNDE AİLE	40
C-KIRIM TÜRKLERİNDE EVLİLİK	42
D-KIZ İSTEME VE DÜĞÜN GELENEKLERİ.....	44
E-KIRIM TÜRKLERİNDE MİSAFİRPERVERLİK VE BÜYÜKLERE SAYGI	53
F-KIRIM TÜRKLERİNDE DOĞUM VE ADLAR	54
G-SÜNNET.....	55
H-ASKERLİK.....	56
I-ÖLÜM	56
İ-BAYRAMLAR.....	57
J-CIYIN.....	59
K-YAVUR YÜZÜ	59
L-DERVİZA.....	60
M-AREPENA.....	60
N-TEPREÇ ŞENLİKLERİ.....	61
O-YÜZBASAR	61
Ö-YILBAŞI VE DOĞUM GÜNÜ KUTLAMALARI.....	61
P-YEMEKLER.....	62
SONUÇ.....	65
KAYNAKÇA	67
ARAŞTIRMA ESERLER	67
RÖPORTAJLAR.....	69
EK I.....	70
KIRIM TÜRKLERİ İLE YAPILAN RÖPORTAJLARDA KİŞİLERE YÖNELTİLEN SORULAR.....	70
EK II	73
FOTOĞRAFLAR	73

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.k.	: Adı geçen köy
a.g.m	: Adı geçen makale
C.	: Cilt
Ed.	: Editör
KP	: Komünist Parti
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
S.B	: Sovyetler Birliği
ss.	: Sayfa aralığı
T.C	: Türkiye Cumhuriyeti
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür rgt

ÖNSÖZ

Kırım Türkleri dünyadaki Türk halkları içinde kültür, din, dil ve tarih itibarıyla Türkiye Türklerine en yakın olan, aynı ev içinde iki kardeş gibidir. Bu sebeple göç etmek için, akla gelen ilk yer de Aktoprak dedikleri Anadolu olmuştur. Anadolu'ya göç eden Kırım Türkleri kendilerine uygun yer arayışına girmiştir. Buna bağlı olarak öncelikle kendi topraklarına benzer yerleri tercih etmiştir. Bunun yanında, çocuklarının ahlakını ve güvenliğini koruyabilecekleri yer olmasına önem vermişlerdir.

Çalışmada öncelikle Kırım Türk tarihi ile ilgili kısa bir bilgi verildikten sonra, onların geçirdiği göç süreci, Osmanlı Devleti topraklarına yerleştirme politikaları ve özellikle konunun ana noktasını teşkil eden Konya ve çevre köyleri üzerinde durulmuştur. Türkiye'nin her yerinde Kırım Türkleri'ne rastlamak mümkün olsa da özellikle yoğun olduğu belli bölgeler vardır. Çalışmanın konusunu ise bu yoğun olarak yerleşilen yerlerden biri olan Konya ve çevresindeki Kırım Türklerinin kültürel etkileşimleri teşkil etmiştir. Bu çalışma da Konya ve çevre Kırım Türk köylerinde yaşayan Kırım Türklerinin tarihî süreç içerisinde dil, örf, adet ve geleneklerinden hangilerini koruduklarını, eskiden yapıp, şu anda tamamen unuttukları geleneklerin neler olduğunun tespit edilmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla yola çıkılan çalışma neticesinde, köylerde yapılan röportajlarda yaşlıların ve gençlerin harmanladığı kültür açığa çıkartılmıştır.

Bu çalışma süresince, yardımlarını esirgemeyen birçok insanla tanışma fırsatımız oldu. Öncelikle desteğini her zaman hissettiren ve bana motivasyon sağlayan, aynı zamanda benimle birlikte kaynak taraması yaparak konuyla ilgili büyük bilgi birikimine sahip olmayı başaran eşim Uzm. Dr. Ramazan Yolaçan'a, Konya Kırım Türk köylerini belirlememizde yol gösteren Konya Kırım Türkleri Derneği Gençlik Komisyonu Başkanı Sayın Kamil Can ve dernek yetkililerine; Kırım Türk Köylerinde, çalışmamıza katkı sağlayacak insanlarla görüşmemize fırsat veren, Seçme Köyü Muhtarı Kadir Ercan'a, Ahmediye Köyü Muhtarı Hayrettin Altın'a, Yağlıbayat Köyü Muhtarı Erhan Demirel'e teşekkürü bir borç bilirim. En önemlisi çalışmayı yapmama fırsat veren ve kısıtlı zamanında dahi yardımcı olmaktan kaçınmayan, saygıdeğer hocam Prof. Dr. Kemal Özcan'a minnet duyduğumu belirtmek isterim.

GİRİŞ

Kırım Karadeniz'in kuzeyinde bir yarımadadır. Güneyinde Türkiye, kuzeyi ve doğusunda Azak Denizi yer almaktadır. Kuzeyindeki Kıpçak bozkırı olarak adlandırılan bölgeye hendek anlamına gelen Orkapı adı verilmiştir¹. Kırım yarımadası tarih boyunca çeşitli kavimlerin uğrak yeri olmuştur. Buraya gelen en eski kavmin Tavr'lar olduğu ileri sürülmüştür. M. Ö. VIII. yüzyılda bozkır kesimlerine İskit göçebeleri gelmiş, onun ardından da Kimmerlerin gelişi bu süreci takip etmiştir².

Kırım ve Azak sahilleri kısımlarına Alanlar yerleşmiştir. Hun hâkimiyetinin ortadan kalkmasıyla buraya çeşitli Türk kavimleri yerleşmeye başlamıştır. VII. Yüzyıla doğru Hazarların kontrolüne giren Kırım, Hazarların yıkılışından sonra Peçeneklerin kontrolü altına girmiştir. I. Alaeddin Keykubat zamanında en önemli ticaret şehri olan Suğdak ele geçirilmiştir. 1223 yılında Kalka zaferine direnen Kıpçakların, Bulgarların, Başkırtlar ve Asların Batu Hanın ordusu tarafından dağıtılmasının ardından Altın Orda hâkimiyeti devri başlamıştır³. Altın Orda halkının büyük çoğunluğunu, X. yüzyıldan itibaren Müslüman olan çeşitli Türk boyları meydana getirmiştir. İdareci durumundaki bir kısım Moğol unsurlar başlangıçta İslamiyet'i kabul etmemiştir. Batu Hanın kardeşi Berke Hanın Müslümanlığı kabul etmesiyle Altın Orda tam manasıyla bir Türk- İslam devleti haline gelmiştir⁴. Altın Orda devrinde, Rusya ve diğer komşulara hâkim olunmaya başlanmış, Altın Orda'nın Rus dili ve medeniyeti üzerine önemli tesirleri olmuştur. Altın Orda Devleti'nin yıkılmasının ardından Kırım Hanlığının kurulması da fazla zor olmamıştır. XV. Asırdan başlayarak 3 asırdan fazla hüküm süren Kırım Hanlığı Hacı Giray tarafından kurulmuştur⁵.

Hacı Giray'ın 1453 yılında kurduğu hanlığın sınırları, Kırım yarımadasının ötesinde çok geniş yerlere yayılmayı başarmıştır. Kıpçak Bozkır, Taman ve Kabartay illeri, Azak Denizinden Dinyestr nehrine kadar olan yerler bunların bir kısmını oluşturmuştur. Hacı Giray Han geleceği açısından akıllıca bir siyaset takip etmiştir. Hanlığı kuvvetlendirmek için Altın Orda'dan kaçıp Kırım'a gelmiş ve gelmekte olan kabile beylerini etrafında toplayarak bunların yardım ve desteklerini sağlamıştır. Bu kabilelerin en önemlisi ise Şirin Kabilesi ve onun beyi olmuştur⁶.

¹ Mehmet Yılmaz, **Çağdaş Türk Dünyası Tarihi**, Türkeli Kitabevi, Konya, 2009, s.203

² Mirza Bala, "Kırım", **İslam Ansiklopedisi**, 2002, Cilt 6, s. 744.

³ Halil İnalçık, "Karadeniz'in Kuzeyinde Tarihi Bir Yarımada ve Ukrayna'ya Bağlı Özerk Cumhuriyet", **İslam Ansiklopedisi**, C. 25, 2002, s. 448.

⁴ Mehmet Saray, "Altın Orda Hanlığı", **İslam Ansiklopedisi**, C. 2, 1989, s. 540.

⁵ Ethem Feyzi Gözaydın, **Kırım Türklerinin Yerleşme ve Göçmeleri**, Vakıf matbaası, İstanbul, 1948, s. 23.

⁶ Müstecip Ülküsal, "**Kırım Türk- Tatarları(Dünü, Bugünü, Yarını)**", Baha Matbaası, İstanbul, 1980, s. 25.

Şirin kabilesinin haricinde Barın, Argun ve birkaç Kıpçak soyu da ona katılmıştır. Hacı Giray bunların yardımıyla Kırım ve Kıpçak Bozkırlarına bağlı olarak hanlığını ilan etmiştir⁷. Bu gruplar kendi arasında bir anlaşmazlığa düştüklerinde kolayca iç karışıklığa sürüklenmiş, bu da Hanlığın zayıflamasına sebep olmuştur. Hacı Giray'ın 1466 yılında ölümünden sonra taht kavgaları kaçınılmaz olmuştur⁸.

1600-1750 yılları arasında ki siyasi gelişmeler Kırım'ın Osmanlı Devleti kontrolüne geçmesine sebep olmuştur. Bunda Kırım'a yönelik Rus ve Kazak tehditleri büyük rol oynamıştır. 1783' e kadar Osmanlı Devleti himayesinde, Kırım Hanları tarafından idare edilen yarımada bu tarihte tamamen Rusların eline geçmiştir⁹. Göç hareketlerinin yaşandığı bu dönemde Osmanlı Devleti siyasi, ekonomik ve sosyal açıdan büyük sıkıntı içinde olmasına rağmen, Osmanlı Devleti'nin göçmenler konusunda oldukça dikkatli davrandığı görülmüştür. Onların rahat iskân edilmeleri ve daha az problem yaşamaları için büyük titizlik gösterilmiştir¹⁰.

Bu çalışmanın birinci bölümü, Kırım Türklerinin kısa tarihi, sürgün edilme süreçleri ve göçleri hakkında bilgilerden oluşmaktadır. İkinci bölümünde ise, Osmanlı Devleti'nin iskân politikalarına yer verilmiş ve yerleştikleri köylerin özellikleri üzerinde durulmuştur. Üçüncü bölümde Konya'daki Kırım Türkleri'nin yaşadığı köylerin özellikleri ve tarihi hakkında bilgiler sunulmuştur. Dördüncü bölümde; Kırım Türklerinde sosyal yapı, örf, âdet ve gelenekleri anlatılmıştır. Özellikle üçüncü ve dördüncü bölümde röportajlardan da fazlaca yararlanılarak Kırım Türklerinin eskiden yaptıkları gelenekleri, Konya ve çevre köyleriyle kültürel etkileşimleri ortaya konulmuştur.

Çalışmanın konusu gereğince, Kırım Türklerinin sürgün edilme sebepleri ve göçlerini daha kapsamlı anlamamıza yardımcı olan kaynak öncelikle Prof. Dr. Kemal Özcan'ın "*Kırım Dramı*" adlı eseri olmuştur. Bunun haricinde Kırım Türklerinin geçmişini iyi analiz edebilmemize yardımcı olan Müstecip Ülküsal'ın eseri de çokça kullanılmıştır. Ethem Feyzi Gözaydın'ın "*Kırım Türkleri'nin Yerleşme ve Göçmeleri*" adlı eseri de göçlerin süreçlerini anlamamıza katkı sağlamıştır.

⁷ Saadettin Gömeç, **Türk Cumhuriyetleri ve Toplulukları Tarihi**, Akçağ Yayınları, 4. Baskı, Ankara, 2011, s.484

⁸ Halil İnalçık, "Kırım Hanlığı", **İslam Ansiklopedisi**, 2002, 25. Cilt, s. 450.

⁹ İnalçık, **a.g.m.**, Karadeniz'in Kuzeyinde..., s. 449.

¹⁰ Naci Şahin, "XIX. Yüzyıl Sonrasında Anadolu'ya Yapılan Göç Hareketleri ve Anadolu Coğrafyasındaki Sosyo-Kültürel Etkileri", Çevrimiçi: <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423867304.pdf>, Erişim Tarihi: 21.04.2019.

Tezin ana noktasını teşkil eden en önemli kaynak ise şüphesiz Hakan Kırımlı 'nın “Türkiye’deki Kırım Tatar ve Nogay Köy Yerleşim Yerleri” adlı eseri olmuştur. Bu kitap köylerdeki yapacağımız araştırmalar ve röportajlar hakkında fikir sahibi olmamıza yardımcı olmuştur. Bu süre zarfında değişen örf, adet ve geleneklerin değişim süreci ve yeni kültürlerin kabul görme sebebi daha iyi anlaşılmıştır.

Bu kaynaklarla beraber Konya çevresindeki Kırım Türk köylerinde yapılan röportajlar, çalışmayı önemli ölçüde aydınlatmıştır. Farklı kuşaklarla yapılan röportajlar sayesinde, eski ve yeni kültürün harmanlanarak ortaya çıkardığı güncel kültür tanıtılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

I.KIRIM TÜRKLERİNİN SÜRGÜNÜ VE GÖÇLERİ

A- KIRIM TÜRKLERİ VE KIRIM'A GİRİŞLERİ

“Tatar” sözü çeşitli zamanlarda değişik anlamlarda kullanılmıştır. Ruslar bu deyim, yüzyıllar boyunca, Avrupa Rusya’sında yaşayan bütün Türk soylu Müslümanlar için kullanmıştır. Batılı yazarlar Tatar kelimesini, Türkistan’da ve Karadeniz’in kuzeyinde yaşayan Türkler için kullanmıştır¹¹. Tatarların adına Orhun Yazıtlarında da rastlanılmıştır. Çinliler Cengiz Han’dan önce Moğolca konuşan toplulukları ayırmadan hepsine Tatar ismini vermiştir. Moğol hâkimiyetinden sonra Türkçe konuşan bir kısım topluluklara ve Türkçe konuşan bütün kavimlere Tatar denilmiştir. Bugün Tatar kelimesi bir Türk boyunun adıdır ve genellikle İdil- Ural bölgesindeki Kazan ve Kırım Türkleri için kullanılır. Kültigin ve Bilge Kağan kitabelerinde Bumin Kağan’ın cenaze törenine temsilci gönderen oymaklar içinde adı geçen Otuz Tatar ismine rastlanılır. Yine kitabelerde Bilge Kağan’ın ve Kültigin’in babası Kutluk Şad, Göktürk Devleti’ni yeniden kurmaya çalıştığına düşman olarak geçen oymaklar arasında da bu isme rastlanılır¹².

İslam dünyasında ilk kullanıldığında Tatar kelimesiyle kastedilen şey Moğol’dur. XIII. Yüzyılda yaşamış olan Arap tarihçi İbn’ul Esir, Moğollardan bahsederken daima Tatar kelimesini kullanmıştır. İbn-i Haldun da XIV. yüzyılda yaşaması sebebiyle o döneme hâkim Moğollardan Tatar diye söz etmiştir. Tatar diye anılan bu kavme Moğol denmesi Cengiz Han zamanından sonra olmuştur. Moğol tabiri Moğolistan ve Orta Asya’da yerleşmiş fakat Moğol İmparatorluğu’nun batı kısmından hiçbir zaman yaygınlaşmamıştır. Batının büyük bir kısmında Moğol kelimesi Tatar kelimesinin yerini tutmamaktadır. Tatar hâkimiyeti altında yaşayan milletler, Tatar sülalesinden hanedanların idaresinde yaşadıkları için tatar diye anılmıştır. XIV. yüzyıldan başlayarak Tatar kelimesi, kavim, etnik, soyla ilgili bir söz değil, vatandaşlığı ifade eden bir durum haline gelmiştir¹³.

Tatarlar 1223’te Suğdak’ı istila ederek katliamda bulunmuştur. 1239’da bu istilayı tekrarlamışlardır. XIII. Yüzyıl sonlarında Tula Buga’nın hükümdarlığı zamanında Emir Nogay, Mengü Timur’un taraftarlarının kışkırtmalarıyla boğdurttuğu hanımı Çiçek Hatun’un yardımcıları sayesinde ön plana çıkmıştır.

¹¹ Mehmet Maksudoğlu, *Kırım Türkleri*, 1. Baskı, Ensar Yayınları, İstanbul, 2009, s.13.

¹² Faruk Sümer, “Tatarlar”, *İslam Ansiklopedisi*, 40. Cilt, 2011, İstanbul, s. 168.

¹³ Maksudoğlu, *a.g.e.*, s.14.

Emir Nogay Tula- Buga' yı terk edip onun naibi Toktay'ı bir meydan muharebesinde mağlup ettikten sonra, 1298- 1299'da Tula'nın topraklarını ele geçirip, torunu Aktaci 'yi Kırım Ahalisine yüklenen vergileri toplamak için oraya göndermiştir. Aktaci buraya geldikten sonra şehrin sakinleri tarafından öldürülmüştür. Nogay torununun öldüğünü duyar duymaz Kırım'a büyük bir ordu göndermiştir. Ordu Kefeyi yağmalayarak yakmış, o sırada şehirdeki Müslüman, Alan ve Frank tacirlerin çoğu esir alınmıştır. Emir Nogay, şehir ahalisinin üçte birini teşkil eden kendi taraftarlarını bir kenara ayırdıktan sonra kalanları önce yağmalatmış, daha sonra da kılıçtan geçirtmiştir. 1307'de Kefe Tokta Han'ın gönderdiği ordular tarafından ikinci kez yağmalanıp tahrip edilmiştir. Bu saldırının sebebi ise, Cenevizlilerin Tatar çocuklarını köle olarak satması ve diğer bazı davranışlarıdır. Tatarlar bunun yanında hanlığa ait Kefe ve kuzey kesimlerini de hâkimiyet altına almak istemiştir. Cenevizliler Kefe'den gemilerle kaçmıştır. Sudak'a gelince Arap tarihçi el- Mufaddal o sırada şehrin Tokta Hanın hâkimiyeti altında olduğunu belirtmiştir. Emir Nogay veya Tokta; kalabalık ordularıyla 1299'da Sudak'a geldiklerinde orada taraftar buldularsa da, bunların muhtemelen kendi ırkdaşları olduğu söylenmiştir. Bunlar İzzeddin ve Baba Saltuk'la birlikte gelerek Mengü Timur zamanında kendilerine yeni yurt arayan Türkler olduğu bilinmektedir. Bunlar yerli Hristiyanlarla kaynaşamayan, ama bölgeye düşman ve yağmacı olarak gelen Tatarlarla da bütünleşemeyen insanlar olarak belirtilmektedir. Tatarlara yakınlık duyanlar arasında daha önce birinci Tatar istilas sırasında Suğdak'a kendi istekleriyle gelen veya Tatarlara katılmaya zorlanan Kıpçaklarda olabileceği bilinir. Arap tarihçi el- Ömer'i, Kıpçakların asimilasyon olmuş olduğunu belirtmiştir. Ona göre, onlarla kaynaşan Tatarların kendilerini aynı halktan sayarak Kıpçaklaştıklarını bildirmektedir. Emir Nogay'ın istilas Suğdak için son felaket olmamıştır. Tatarlar daha sonraları da güney Kırım sahillerindeki ahaliye güçlerini ve buralarda hâkimiyet hakları olduğunu sürekli hatırlatmıştır. Özbek Han zamanında 1313-1341 Suğdak bir kez daha 1322 Ağustosunda Tatar istilasına maruz kalmıştır¹⁴.

Tataristan Cumhuriyeti ve Kırım Özerk Cumhuriyeti'ndeki etnik gruplar da kendilerini Tatar olarak adlandırmıştır. Bunun dışında Rusya, Ukrayna, Polonya, Moldova, Litvanya, Belarus, Bulgaristan, Çin, Kazakistan, Romanya, Türkiye, Kırgızistan ve Özbekistan gibi ülkeler Kırım Tatar Türklerinin yaşadıkları yerlerdir¹⁵.

¹⁴ V.D Smirnov, **Osmanlı Dönemi Kırım Hanlığı**, Selenge Yayınları, İstanbul, 2016, s. 48.

¹⁵ Ferit Toplu, **Kırım- Dobruca- Kocaeli Ekseninde Kırım Tatarları**, Kocaeli Kırım Tatarları Kültür ve Dayanışma Derneği Yayın No: 3, Kocaeli, 2015, s. 15.

B-KIRIM'IN RUSLAR TARAFINDAN İŞGALİ

1768-1774 Osmanlı- Rus savaşı sonrasında imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması ile Kırım Osmanlı hâkimiyetinden ayrılarak bağımsız bir devlet haline gelmiş ve daha sonra Rus Çarlığı tarafından 1783 yılında ilhak edilmiştir. Bu ilhakın ardından Rus Çariçesi II. Yekaterina Doğu Avrupa ve Asya'da global ilhaka dayalı büyük bir güç olma planını uygulamaya koymuştur. Rus devletinin büyük bir imparatorluk olmasında zaptettikleri toprakları ellerinde tutabilmek için uyguladıkları "Ruslaştırma Politikası" önemlidir. Bu politika gereği, Ruslar işgal ettikleri topraklardaki yerli halkları ya tamamen imha etmişler ya da yaşadıkları yerlerden zorla çıkartmıştır. Ruslar, yerlerinde bırakılan halkları Hristiyanlaştırma başta olmak üzere çeşitli kültürel erozyona uğratarak Ruslaştırma politikasını uygulamaya başlamıştır. Bölgenin stratejik olarak en önemli ve güzel yerlerine Rus göçmenlerini yerleştirmişlerdir. Karışık evlilikler teşvik edilerek, yerli halkın Rus kadınlarla evlenmesi sağlanmış, bu şekilde bir iki nesil sonra yerli ahalinin büyük ölçüde ortadan kaybolması ve sonradan gelenler arasında erimesi düşünülmüştür. Ruslaştırma siyasetinin sonunda, yerli halka ait maddi ve manevi her türlü güzelliklerin ezelden beri Ruslara ait olduğu ilan edilmiştir¹⁶.

Rus Devleti Kırım'ın vahşi bir kavim olduğunu iddia ettiği Kırım Türkleri'nden temizlenmesi ve yerine asil bir ırkın yani Slavların yerleştirilmesini planlamıştır. Çarlık Rusya'sı bu amaç doğrultusunda Kırım Türklüğüne karşı acımasız bir şekilde katliama başlamasıyla Kırım Türkleri'nin büyük bir kısmı Osmanlı Türkiye'sine göç etmek zorunda kalmıştır¹⁷.

C- GÖÇLERİN SEBEPLERİ VE SONRASINDA YAŞANILAN OLAYLAR

Ruslar, ele geçirdikleri bölgeleri düşman ve yabancı unsur diye tanımladıkları; genellikle Türk- İslam veyahut Osmanlılara bağlı olan Müslüman kitleleri yok etmek amacıyla göç politikalarına girişmiştir. Rusya'nın bu yok etme politikalarını Kırım ve Kafkasya'da uygulamaya koyulduğu tarih 1768-1774 savaşı yıllarına dayanmıştır. Bu savaştan önce ve savaş sırasında Kazan, Güney Volga, Kuzey Kafkasya ve Don havalisinde yaşayan Kırım Türklerine karşı "ıslahat projesi" ismi altında geniş bir tehcir siyasetine başlamıştır. Kazandan Azak'a kadar uzanan bölgede yaşayan Türklerden birçoğu Osmanlı topraklarına göç etmiştir¹⁸.

Çarlık Rusya'sı hâkimiyetindeki Kırım Türk tarihinin, özellikle bu hâkimiyetin ilk yüzyılı boyunca, en çarpıcı cephesi Kırım Türklerinin kitle halinde Osmanlı Türkiye'sine göçleri

¹⁶ Kemal Özcan, **Kırım Dramı**, 1. Baskı, Babıali Kültür Yayıncılığı, İstanbul, 2010, s. 12.

¹⁷ **A.g.e.**, s. 12

¹⁸ Abdullah Saydam, **Kırım ve Kafkasya Göçleri (1856-1876)**, 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2010, s.63.

olmuştur. Bu bazı yıllarda olağanüstü rakamlara ulaşmış ve hiç kesintisiz her yıl devam etmiştir. 1944 yılı sürgünleri hariç, bu kitle göçleri son iki yüzyıl içinde Kırım Türklerinin kaderinde en belirleyici ve en tahrip edici olgu olmuştur. 1783-1922 yılları arasında Osmanlı Devleti topraklarına göç eden Kırım Türklerinin sayısının en az 1.800.000 olduğu tahmin edilmiştir¹⁹.

Göç hareketlerinin yapıldığı bu dönemlerde Osmanlı Devleti siyasal, ekonomik ve sosyal açıdan büyük sıkıntı içinde olmasına rağmen, göçmenler konusunda oldukça dikkatli davranmıştır. Onların rahat iskân etmeleri ve daha az problem yaşamaları için özel bir önem vermiştir²⁰.

Kırım Türkleri ile Osmanlı Devleti arasındaki siyasi ve kültürel ilişkiler eski tarihlere dayanmakla birlikte, 1783 sonrasında itibaren daha farklı bir boyut kazanmıştır. Kırım'dan Türkiye'ye XIX. yüzyıl boyunca ardı arkası kesilmeksizin devam eden göçler anormal bir hal almıştır. Öyle ki Osmanlıya yerleşen Kırım Türkleri, Kırırmda kalanların nüfusunu aşmıştır. Kırım'dan Anadolu'ya yapılan kitle göçlerini dönem olarak bakıldığında; şu şekilde sınıflandırılmıştır.

- A) Kırım Savaşı öncesi gelenler
- B) Kırım Savaşı sonrası göçen Müslüman ve Yahudi Kırımlılar
- C) 1877-1878 Osmanlı- Rus Savaşı sonrası Dobruca ve Bulgarya'daki Kırımlılar
- D) 1917 sonrası, özellikle Kırım aristokrasisi, toprak ve mülk sahipleri, milliyetçi Kurultay hükümeti aza, mebus ve memurları
- E) 1948'de II. Dünya Savaşı sonrası göçler²¹.

Küçük Kaynarca Antlaşması ile biten Osmanlı-Rus Savaşı sırasında Kırım halkı Osmanlı Devleti ve Rus taraftarı olmak üzere ikiye bölünmüştür. Kırım ve etrafını ele geçiren Ruslar'ın zulmünden korkan Osmanlı Devleti taraftarları dağlara çekilmiştir. Bu sırada birçok şehir, kasaba ve köy tahrip edilmeye başlanmıştır. Ancak asıl Ruslaştırma ve Osmanlı Devleti taraftarlarını yok etme faaliyeti Kırım'ın ilhakından sonra uygulanmaya başlanmıştır. Potemkin 150.000 kişilik ordunun desteğinde; Ruslaştırma faaliyeti, tahrip, müsadere, tehcir ve kolonizasyon

¹⁹ Hakan Kırımlı, **Kırım Tatarlarında Millî Kimlik ve Millî Hareketler (1905-1916)**, 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2010, s.12

²⁰ Şahin, **a.g.e.**, s. 66.

²¹ Hacı Murat Arabacı, "1783' ten II. Dünya Savaşına Kadar Kırım' dan Anadolu'ya Yapılan Göçler", Çevrimiçi: <http://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/ARABACI-Hac%C4%B1-Murat-1783%E2%80%99TEN-II.-D%C3%9CNYA-SAVA%C5%9E%E2%80%99NA-KADAR-KIRIM%E2%80%99DAN-ANADOLU%E2%80%99YA-YAPILAN-G%C3%96C%C3%87LER-SEBEPLER%C4%B0-VE-SONU%C3%87LARI.pdf> Erişim Tarihi: 21.04.2019

şeklinde yürütmüştür. Potemkin tarafından yapılan baskı acımasız bir hal almıştır. Dağlık ve çöl olan yerlerdeki bütün Kırım Türkünün yarımadadan uzaklaştırılması için bir günlük süre tanınmıştır. Potemkinin burayı bir Rus yurdu haline getirilmesi için mutlaka Türklerden temizlenmesi gerektiği düşüncesiyle birçok sindirme politikalarına girişmiştir²².

Ruslar öncelikle Türklerin ekonomik kaynaklarına el koymuştur. Büyük çoğunluğu tarım ve hayvancılıkla uğraşan Türkler, verimli toprakların hazineye devredilmesiyle bir anda işsiz kalmıştır. Kendi memleketlerinde uyguladıkları kölelik rejimini burada tatbik etmek istemişlerdir. Dini, sosyal ve hayır kurumları sahipsiz kaldı gerekçesiyle devletleştirilmiştir. Bir kısım özel mülklere tapusuz ya da senetlerin yetersizliği sebebiyle el konulmuştur²³.

Kırım'ın Rusya'ya ilhakından sonra, camiler kiliseye çevrilmiş veya yıkılmıştır. Şehir ve köylere kilise ve manastırlar yapılmıştır. Âlimler ve fikir adamlarına baskı yapılmış veya sürülmüşlerdir. Yerlerine müftüye varıncaya kadar herhangi bilgi birikimi olmayan cahil insanlar getirilerek yozlaştırılmaya çalışılmıştır. 350 binden fazla han, sultan ve cemaat toprakları büyük memurlara ve dışarıdan gelen Rumlara bölüştürülmüştür. Kırım Türkleri'nin kültürünü yozlaştırmak ve yerine Rus kültürünü aşlamak maksadıyla Ortodoks kilisesi yardımıyla Ruslaştırma siyaseti hız kazanmıştır. Bunlara dayanamayan Kırım Türkleri'nden kimi isteyerek kimi ise mecbur kaldıkları için 18. Asrın sonundan başlayarak 20. Asrın başlarına kadar Kırımı gözleri arkada kalarak terk etmeye mecbur kalmıştır²⁴.

Kırım Türkleri, ilhakın ilk gününden itibaren planlı, devamlı ve acımasız şekilde devam eden siyasetler yüzünden küçük kitleler halinde yurtlarını terk ederek Türkiye'nin çeşitli bölgelerine göçmeye başlamıştır. Önce, 1785-1788 yıllarında iskelelere ve limanlara yakın yerlerde yaşayanlar, Karadeniz sahillerindeki iskelelerden Anadolu'ya, Dobruca'ya, Bulgaristan'a çıkmış ve içerilere yerleşip yayılmışlardır. Rus idaresi, ilk göçenlerin yerine Rus köylülerini getiremeyince İtalya ve Almanya'dan 160 kişi getirip yerleştirmiştir. 1789-1790 yıllarında göç faciası en şiddetli ve en acımasız halini almıştır. Bu 1800 yılına kadar devam etmiştir. 16 yıl içinde göçmüş olanların sayısı yarım milyonu bulmuştur²⁵.

Ruslar Kırımlılardan daima bir endişe duymuş ve bölgeyi tam anlamıyla Ruslaştırabilmek için onları yeniden göçe zorlamıştır. Bu sebeple 1812 yılında yeni bir göç dalgası meydana

²² Saydam, a.g.e.,s.64.

²³ Saydam, a.g.e., s.65.

²⁴ Gözaydın, a.g.e., s.70.

²⁵ Ülküsal, a.g.e., s. 134.

gelmiştir. Bu sırada Kırım Türkleri arasında Kırırmda kalıp kalmama konusunda bir tartışma alevlenmeye başlanmıştır. Büyük çoğunluğu vatanlarında kalmayı arzuladılar dahi yaşadıkları baskıların ağırlığı altında ezilmiştir. Bunun için fırsatını bulanlar Türkiye'ye göçmeyi tercih etmiştir. Bazıları ise gitmek kolay dönmek zordur düşüncesiyle ne pahasına olursa olsun vatanlarında kalmayı istemiştir. Türkiye'nin Fransız- Rus savaşında Napolyon'a yardımda bulunması Rusya'nın yeni bir göçü tekrar serbest bırakmasına yol açmış ve çok kısa sürede 200 bin kişi daha Türkiye'ye göç etmiştir. 1815, 1818 ve 1829'da büyük kitleler halindeki göçler yeniden hızlanmıştır²⁶.

1854 yılında Menkişof'un yazdığı bir raporda; Kırım Türkleri'nin Rus çiftliklerinde iyi çalışmadığını ve bu yüzden bol ürün alınmasına engel teşkil ettiği gerekçesiyle, zararların önlenmesi için bu insanların Kırırmdan sürülmesi gerektiği ileri sürülmüştür. Bu planın yürürlüğe konulmasına o yıl Rusya'ya karşı Osmanlı Devleti, Fransa ve İngiltere üçlü ittifakının açtığı Kırım Savaşı engel olmuştur. Savaştan sonra Rusya tekrar Kırırımı işgal etmiştir. Savaş bittikten sonra Kazaklara asayiş ve güvenliği korumaları maksadıyla sınırsız bir şekilde yetki vermiş ve Kırım köylerine baskınlar yaptırmıştır. Birçok Kırım Türkünü de düşmana yardım ettiği gerekçesiyle tutuklattırılmıştır. Bir kısmını kurşuna dizdirmiş, bir kısmını hapse attırılmış, bir kısmını da sürgüne göndertmiştir. Kazaklarda bundan faydalanarak birçok Kırım Türkünden rüşvet almıştır. Kazaklar bu davranış ve hareketleriyle Kırırmlılarda derin yaralar açmıştır. Sürgün edilen Kırırmlıların tekrar dönmelerine ise hiçbir zaman izin verilmemiştir. Kısacası, hem Kırım hem de Kafkasya göçlerine yol açan temel sebepler; Rusya'nın buradaki unsurlarla düşmanlık içinde bulunması, onlara güvenmemesi, mutlak anlamda güvendiği toplulukları buraya getirip yerleştirmek amacıyla buradaki yerli halkı daha iç bölgelere sürmek istemesi olmuştur. Bunun sonucunda da halkın şiddetli tepkileri ve acımasızca karşılık vermeleri sonucunda; hiçbir şey yapamayan halkın göçte kendilerini mecbur hissetmeleri sebepler olarak sıralanmıştır.

Daha fazla herhangi bir direnişe karşılık veremeyecek duruma gelen halk kendilerini tek kurtuluş yeri olarak gördükleri Türkiye'ye atmaktan başka bir çare bulamamıştır²⁷.

Türkiye'nin, Rusya'nın bu baskılarına maruz kalanlara karşı hoşgörölü ve merhametli yaklaşımları, Müslüman olanlar dışında diğer etnik gruplarında buralara göçmelerine sebep olmuştur. Sürgünden sonra, SB'de uzun süre Kırım Türkleri ile ilgili çok az eserin yazılması,

²⁶ Saydam, a.g.e., s. 68.

²⁷ Ülküsal, a.g.e., s.136.

Kırım hakkında yazılan eserlerde Kırım Türkleri'nden bahsedilmemesi ve bu topluluğun yok sayılmaya çalışılması bu konunun araştırılmasını bir hayli zora sokmuştur. Sovyetler Birliği'nin son dönemlerinde, bu ülke sınırları içerisinde kaleme alınan araştırmalarda bu tür yok sayılmaların tamamen ortadan kalktığı, doğrudan Kırım Türkleri'nin sürgün öncesi ve sonrasındaki konumlarının incelendiği görülmüştür. Mağdur durumda olan Kırım Türkleri'nin sürgünün üzerinden geçen bir kaç yıldan sonra, özellikle Stalin'in ölümünden sonra ortaya koydukları mücadelenin bir parçası olarak, sürgün ile alakalı birçok araştırma yapılmıştır. Bunların sonuçlarını da Sovyet ve dünya kamuoyuna duyurdukları iletilmiştir. Bunların sonucunda Kırım Türkleri hakkında daha önce Batıda dile getirilen ve Sovyet görüşünü yansıtan fikirlerin giderek kaybolmaya başladığı görülmüştür. Daha sonra Sovyetlerdeki ve diğer ülkelerdeki insan hakları savunucularının Kırım Türkleri'nin yanında yer almalarının da tesiriyle, bu topluluğun Sovyetler Birliği'nde soykırımı maruz kaldıkları söylenmeye başlanmıştır.

Kırım Türkleri Sovyet Hükümeti'nin iddiaları doğrultusunda II. Dünya Savaşı sırasında Almanlarla işbirliği yaparak vatana ihanet ettikleri gerekçesiyle topyekûn sürgün edilmiştir. 1944 sürgünü öncesinde yapılan hazırlık çalışmalarında ve sürgünün gerçekleşmesine izin veren Devlet Güvenlik Komitesi kararnamesinde de ileri sürülen gerekçeler aynıdır. Kırım Türklerinin topyekûn sürgün edilmelerinin onlara karşı yapılan büyük haksızlık ve suç olduğunu kabul eden kanaatlere göre, sürgünün sebebi olarak gösterilen Almanlarla işbirliğinin, sadece bir kısım Kırım Türkü tarafından yapıldığı ve sırf bu yüzden bütün bir halkın sürgün edilmesinin doğru olmadığı belirtilmektedir. Sürgünün asıl sebebi olarak daha farklı gerekçeler de ortaya atılmıştır. Almanlarla işbirliğinde bulunanların büyük bir kısmının sürgünden önce Alman askerleriyle birlikte gittiklerinin bilinmesi, Sovyet Hükümeti tarafından bütün bir halkın vatana ihanet ile suçlanmasının altında başka sebeplerin yattığı kanaatinin doğmasında etkili olmuştur. Bu insanlar sürgün edilirken aralarında 6 bin kişi Kızıl Orduya alınmıştır²⁸.

Sürgüne gönderilen Kırım Türkleri arasında, bir zamanlar Bolşeviklerle birlikte faaliyetlerde bulunanların, Komünist Parti (KP) üyelerinin partizan hareketi mensuplarının ve Almanlara karşı savaşırken yaralanan, gösterdikleri üstün hizmetlerinden dolayı Sovyet Kahramanı ilan edilen Kızıl Ordu askerlerinin de buldukları göz önünde bulundurulursa, Sovyet yetkililerin ileri sürdükleri bu konuların dikkatli bir şekilde düşünülmesi gerekmektedir²⁹.

²⁸ Saydam, a.g.e., s. 82.

²⁹ Saydam, a.g.e., s. 81.

D-1856 SONRASI GÖÇLER

Gerek Kırım Türklerinin gerekse Kafkasyalıların memleketlerini terk ederek Türkiye'ye göç etmeleri zaman zarfında hep aynı ölçülerde olmamıştır. Göçler özellikle 1856-1857, 1860-1862, 1862-1864, 1864-1865 yılları arasında büyük önem kazanmıştır. Diğer zamanlarda inişli çıkışlı olmuştur. Bunun sebebi ise siyasi ve askeri olayların insanların kararlarında etkili olması olmuştur. 1859 yılında hem Kırım hem de Kafkasya'dan yoğun şekilde göçler meydana gelmiştir. Sadece 19 Temmuz- 23 Kasım tarihleri arasında İstanbul'a gelip buradan Anadolu ve Rumeli'nin çeşitli bölgelerine gönderilenlerin miktarı 17.971 nüfusa ulaşmıştır. Göçün başlangıcında Rus hükümetinin tavrı pek net olmamıştır. Fakat göç hareketlerinin gittikçe daha büyük kitlelere sirayet etmesi, mahalli yetkililerin pasaport işlemlerini bir takım formalitelere bağlama gereğini ortaya çıkartmıştır. Böyle olunca da göç hareketleri yavaşlamıştır. 1860 Martında merkezi hükümet göçlere sınırlama getirmiş, halkın sadece onda birinin göç edebileceğine karar vermiştir. Nisan sonunda ise göçün sadece deniz yoluyla ve belirli limanlarda yapılması kararı alınmıştır. Bu arada İstanbul'daki Rus Büyükelçiliği aracılığıyla Türkiye'ye gidenler geri dönmek istediklerinde kendilerine vize verilmeyeceği bildirilmiştir. 1860 yılı yaz ortalarında göçmenlere pasaport verilmesi yasaklanmıştır. Nisan- Ağustos aylarında 100.000 Kırım Türkü göç etmiştir. 1860 yasaklarından sonra, yapılan toplantılarda Kırım'ın Ruslaştırabilmesi için göçün teşvik edilmesi fikri benimsenmiştir ve yeniden göçe izin verilmiştir³⁰.

1860-1862 yılları arasında Rus makamların bilgisine göre göç edenlerin sayısı toplam 227.361'dir. Kırım Savaşı ile 1860 yılı arasında göç edenlerin asgari 141.667 olduğu dikkate alınırsa 1862'ye kadar göç edenlerin sayısının 369.028'e ulaştığı görülmüştür. Bunlar sadece Kırım üzerinden gelenleri kapsamıştır³¹.

1863'te, müesseselerin Tavrida Ruhani idaresi altında bulunacakları söylentisi ve büyük papazın Kırımı gelmesi, bunun yanında halkın topraktan mahrum bırakılması göçün önemli sebeplerinden birisi olmuştur³². 1860-1862 yılları arasında Rus makamlarının bilgisi dâhilinde göç edenlerin sayısı toplam 227.361'dir. Kırım savaşı ile 1860 yılı arasında göç edenlerin de

³⁰ Saydam, a.g.e., s.87.

³¹ Saydam, a.g.e., s. 87.

³² Gözaydın, a.g.e., s. 91..

asgari 141.667 olduğu dikkate alınırsa, 1862'ye kadar göç edenlerin sayısının 369.028'e ulaştığı görülmüştür³³.

Rus idaresinin 1870'te tespit ettiğine göre sadece Or kazasında 278 köy kısmen boşalmış, 244 köy tamamen boşalarak kimsesiz kalmıştır. Bütün Kırım'da Tatar Türklerinin bırakıp gittikleri köyün sayısı 687 olup bunun 315'i tamamen boş kalmış, yıkılarak yerle bir olmuştur. 1873 yılında Kırım da büyük kıtlık olmuş, açlık ve hastalıktan çok fazla insan ölmüştür. Bazı köylerin nüfusu yarıya inmiştir. Rus Hükümeti yardım edeceğine ölen Kırım Türklerinin mülklerini ve tarlalarını mirasçılarının kalmaması gerekçesiyle hazineye kaydetmiştir. 13 Ocak 1874 tarihli bir emirname ile Kırım Türklerinden asker alınacağı ilan edilmiştir. Bu haber Kırımda büyük bir şok etkisi yaratmış ve ortalığın kaynamasına sebep olmuştur. Ruslara kurşun atıp Osmanlı Devleti'ne düşman olmam sözleri her yerde duyulmaya başlamıştır. Bunun sonucunda birçok Kırım Türk genci Osmanlı Devleti topraklarına göç etmiştir. Sonrasında ailelerinin göçleri takip etmiştir³⁴.

1890 yılında tekrar Türkiye'ye kitle halinde bir göç kendini göstermiştir ve 1891'de son haddine varmıştır. Göç edenlerin sayısı 18 -20 bin tahmin edilmiştir. Bu göçlere topraksız olanların yanı sıra mülk sahipleri de katılmıştır³⁵.

Kafkasya ve Kırımdaki muhacirlerin kış mevsiminde yollara dökülerek sefalet içinde Karadeniz fırtınaları sebebiyle çoğu zaman hayatlarını kaybetmek pahasına da olsa Osmanlı Devletine giriş yapmaya çalışmaları üzerine, Bab-ı Ali'de toplanan "Meclis-i Mahsus" da işlerin düzenli şekilde yapılabilmesi için bir takım tedbirlere başvurulmuştur. Bu doğrultuda Rusya'dan, muhacirlerin mevsim dolayısıyla perişan olmamaları için havaların ısınması talebinde bulunulmuşsa da bu tedbirin uygulanması mümkün olmamıştır. Bu tedbirlerin konuşulduğu sırada 3 bin ailenin Bayezid, Kars ve Ardahan taraflarından yüzer hanelik gruplar halinde yola çıktığı Rus Büyükelçi'liği tarafından Osmanlı Devleti'ne bildirilmiştir.

Rusya tarafından muhacirlerin herhangi bir zorluk çıkarmadan göç etmeleri için bir çalışma yapılmadığı gibi, onlar da yaz kış demeden biran önce Osmanlı topraklarına göçmek istemiştir. Daha sonraki yıllarda Kırım ve Kafkasya'dan 20-30, seyrek olarak 200-500 hanenin göç ettikleri görülmüştür. Yani 1865'ten sonra göç edenler, kitle halinden ziyade münferit

³³Saydam, a.g.e., s. 87.

³⁴Ülküsal, a.g.e., s. 139.

³⁵Gözaydın, a.g.e., s. 93.

gruplar halinde geldikleri görülmüştür. Fakat geliş sebepleri aynı olduğu için sonrakiler de öncekilerle birlikte değerlendirilmiştir³⁶.

Rus idaresi, her ne kadar durumu iyileştirmek ister gibi görünse de, Kırım Türklerine karşı uyguladığı planları uygulamaktan vazgeçmemiştir. Bu yüzden 1890, 1891 ve 1893 yıllarında 18 ve 20 biner kişilik toplu göçler olmuştur. Yalı Boyu Kırım Türkleri, 1861 ve 1862 göçlerine katılmamış olduklarından buradaki çoğunluklarını korumuşlardır. Kırım Türkleri'nde başlayan milli uyanış, göçleri yavaşlatmaya başlamıştır. Bununla birlikte göç hareketi, az sayıda da olsa, 1914 yılında başlayan Birinci Dünya Savaşı'na kadar sürüp gitmiştir. Böylece Kırım Hanlığı'nın kuzey bozkırında ve Besarabyanın bölgesinde yaşayan Türk Nogay ve Tatarlardan kimse kalmamış, Kırım Yarımadası'nda sadece 250.000 Türk-Tatar kalmıştır³⁷.

130 yıl gibi tarih açısından kısa olan bir zaman da önemli bir Türk Hanlığı'nın kendisine asırlar boyunca vergi ve haraç veren düşmanı tarafından böylesine yok edilişi çok düşündürücü olmuştur. Kırım'dan göçen Türk Tatarları'nın bir kısmı 1877 Osmanlı- Rus Savaşı'na kadar, o zamanlar Osmanlı Devleti'nin topraklarında olan Dobruca ve Balkan memleketlerine yerleşmiştir. Bir kısmı ise doğrudan İstanbul'a ve Anadolu'ya gitmiştir. Dobruca'ya ve Balkanlar'a yerleşenler deniz yoluyla Köstence, Burgaz, Varna, Balçık gibi iskelelere çıkmıştır. Dobruca'nın güney ve bilhassa kuzeyinde bulunan eski köylere yerleşmişler ve yeni köyler meydana getirmişlerdir. Eskiden gelmiş olanlarla birlikte yeni göçmenler Kuzey Dobruca'daki Türk- Tatar nüfusunu o kadar çoğaltmışlardır ki Batılı coğrafyacılar buraya Küçük Tataristan adını vermiştir. 1812'de Bucak'ın (Besarabya'nın) Rusya tarafında ilhakından sonra yaşayan Nogay Türkleri'nin bir kısmı Kuzey Dobruca'ya göçmüştür³⁸.

E-TÜRK DÜNYASINDA GÖÇ, SÜRGÜN, MİLLÎ UYANIŞ VE İSMAİL GASPIRALI

Türk dünyasındaki milli uyanış hareketinin öncülerinden İsmail Gaspıralı, Bahçesaray yakınlarındaki Avcı köyde Mustafa Ağa'nın oğlu olarak dünyaya gelmiştir (1851-1914). Mustafa Ağa teğmenlikten emekli olduktan sonra Bahçesaray'a yerleşmiştir.

İsmail Gaspıralı, ilköğrenimini yaptıktan sonra Akmesic Lisesi'ne gitmiş, iki yıl sonra da Moskova Askeri Lisesi'ne geçmiştir. Kırım Savaşı'nda uğradığı (1853) ağır yenilgiden sonra

³⁶Saydam, a.g.e., s. 88.

³⁷ Ülküsal, a.g.e., s.140.

³⁸a.g.e., s.140.

Rusya Balkanlarda özellikle Osmanlı yönetiminde bulunan İslav ırkından kavimleri bir amaç uğrunda birleştirmek ve Ortodoks toplulukları egemenliği altına almak için Panslavizm hareketini başlatmıştır. Ruslar bu amaçla Moskova da bir kongre toplamışlar ve kongre sonunda Rus Panslavistleri Balkanları dolaşarak propaganda yapmaya başlamıştır. Bosna, Hersek, Sırbistan gibi İslav ırkından olan ülkelerde birtakım gizli cemiyetler ve örgütler kurmuş ve düşüncelerini yaymaya başlamıştır. Rusların bu gizli çalışmaları Balkanlarda huzursuzluk ve tedirginlik yaratmıştır. Bunun sonucunda 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı başlamıştır. Bunların neticesinde okulda ortaya çıkan bu Panslavist hareketler, İsmail Gaspıralı' yı Türk milleti üzerinde düşünmeye yöneltmiştir. 1867'de altıncı sınıftayken, Türklerin tek özgür ülkesi olarak görülen Türkiye'ye gidip, o sırada gerçekleşen Girit Savaşına katılmayı düşünmüştür. Bir kayıkta 45 gün kürek çektikten sonra Don Irmağı'nı geçerek Odesa'ya gelmiş fakat pasaportu olmadığı için yakalanınca Bahçesaray'a gönderilmiştir. Bu olaydan sonra tekrar Moskova'ya dönmemiştir. Bir medresede Rusça dersler vermiştir. 1869'da Yalta-Dereköy'e gelerek burada yeni yöntemlerle dersler vermiştir. 18 yaşına geldiğinde ülküsü; bütün Türk Dünyası için, İstanbul Türkçesi'ni temel alan ortak bir Türk dili oluşturmak ve Türkler arasında birlik bilincini uyandırmak olmuştur³⁹.

Gaspıralı, Kırım Tatarlarının yaşadığı problemlerin Rusya'nın idaresi altındaki diğer Müslüman halkların meseleleriyle geniş ölçüde bağlantılı olduğunu, bu halklar arasında sadece dini bir bağ değil, dil ve kültür bağlarının da mevcut olduğunu vurgulayarak Türk halkları arasında güçlü bir birlik oluşturulması gerektiğini savunmuştur. Bunun için de mevcut olan din, dil, kültür bağlarının üzerine yeni bir eğitim anlayışı ve ortak bir edebi Türkçenin oluşturulması gerektiğini vurgulanmıştır. Bu esaslar üzerine ortaya attığı eğitim sistemine "Usul-i Cedid" adını vermiştir.

Gaspıralı' nın milli maarif reformu ve savunduğu fikirler diğer Müslüman halklarda olduğu gibi kendi vatanı olan Kırım'da da genç bir milli aydınlar zümresinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Rusya tarafından amaçlarına hizmet etmesi için açılan Tatar Öğretmen Okulu da bu yeni aydın sınıfının oluşumunda etkili olmuştur. Bu genç Tatarların bir kısmı 1908-1909 yıllarında İstanbul'da eğitim görmüş ve "Vatan Cemiyeti" adıyla örgütlenmiştir⁴⁰.

³⁹ Nurer Uğurlu, **Karadeniz'in Sürgün Türkleri**, 1. Baskı, Örgün Yayınevi, İstanbul, 2013, s. 20.

⁴⁰ Mehmet Akgül, **Türkiye'ye Yerleşen Tatarlarda Dini Hayat ve Adetler (Konya Yöresi Örneği)**, Konya, 2006, s. 24.

1871 yılında Paris'e gidip ünlü Rus romancısı Turganyef'e sekreterlik yapmıştır. 1874'te İstanbul'a gelerek Ceride-i Askeriye 'de çevirmen olarak çalışmıştır. 1878 yılında Bahçesaray belediye başkanı seçilerek 4 yıl görevde kalmıştır. 1879 yılında gazete çıkarmak istedi fakat çarlık yönetimi buna izin vermemiştir. Genç Molla imzası ile Tavrida gazetesinde Rusça makaleler yazmıştır. Bu yazılarını daha sonra "Rusya Müslümanlığı" adıyla yayınlamıştır. Temel düşüncesi; Türk toplulukları okullarında ve medreselerinde çağdaş bilim ve sanatları kendi dillerinde okutulması olmuştur⁴¹.

İsmail Gaspıralı, arka arkaya değişik isimler altında risaleler yayımlamıştır. Fakat ısrarlar üzerine gazete çıkartmak için başvuruda bulunmuştur. Sonunda Rusça/Türkçe olmak üzere iki dilde gazete çıkartmak için izin alabilmiştir. Bu izin tarihi; Kırım'ın Rusya'ya ilhak edililişinin 100. yıldönümünde verilmiştir. Gaspıralı artık fikirlerini açıklayabilecek ve büyük iletişim aracına kavuşmuştur. Tercüman vasıtasıyla tüm Rusya Müslümanları'nı uyandırabilmiş, eğitim seviyelerini çağdaş düzeye getirebilmiş ve milli birliğin sağlanması için hamleler gerçekleştirebilmiştir⁴². 10 Nisan 1883'te Bahçesaray'da Tercüman gazetesini çıkartmıştır. Gazete bütün Türk dünyasına yayılmıştır. O hem yazmış hem de Türk dünyasına konferanslar vermiştir. Onun düşünceleri ışığında birçok genç çeşitli gazeteler ve kitaplar yayımlamıştır. İsmail Gaspıralı 11 Eylül 1914 tarihinde ölmüştür⁴³.

İsmail Gaspıralı'nın bu mücadeleleri kanaatimce, Kırım Türk göçlerini bir nebze de olsa yavaşlatmıştır. Yurtlarından zorla çıkartılan veya Rus baskısından kurtulmak maksadını güden Kırım Türkleri, bu tarz fikir adamları sayesinde, kalıp ülkeleri için mücadele etmiştir.

⁴¹ Uğurlu, a.g.e., s. 202.

⁴² Giray Saynur Bozkurt, "İsmail Bey Gaspıralı ve Eğitim Reformu", **İsmail Bey Gaspıralı İçin**, Ed. Hakan Kırımlı, Birinci Baskı, Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Genel Merkezi Yayınları, Ankara, 2004, s. 293.

⁴³ Uğurlu, a.g.e., s. 202.

İKİNCİ BÖLÜM

II. KIRIM TÜRKLERİNİN YERLEŞTİĞİ TOPRAKLAR VE İSKÂN SÜRECİNDE YERLEŞTİĞİ KÖYLERİN ÖNEMİ

A-BALKANLAR'A YERLEŞME YERLERİNİN TESPİTİ

1783'ten 1914 yıllarına kadar Kırımdan göç eden Kırım Türkünün en çoğu step topraklardandır. Çünkü 1783 yılı Rus istilasından sonra step topraklarının çok büyük bir kısmı Rusların eline geçmiştir. Yüzde 77,6 topraksız kalan Türk köylüsünün yüzde 73'ü steptendir. Kırım'a gelen yeni kişilerin sosyal yapısı Kırım Türklerini rahatsız etmeye başlamış onlar da çareyi topraklarını bırakıp dağınık yaşamaya başlamakta bulmuştur. 1877 senesi Tuna Muharebesi'ne kadar Kırım Türk göçmenlerinin büyük kısmı Osmanlı Devletinin Rumeli Kıyılarındaki Köstence, Mangalya, Balçık, Varna, Burgaz şehirlerine çıkarılmış, oralardan da Balkan Yarımadası'nın içerlerine hatta Vidin'e kadar Tuna boyuna yayılmıştır. En önemli kısmı da Dobruca 'da bulunmaktadır. Meşhur Romen tarihçi Prof. Yorga, Kırım Türklerinin daha 1603 de Dobruca 'da bulduklarını söylemektedir. Crepy adındaki fotoğrafçı 1737 de neşrettiği bir haritada Dobruca'ya "Tatarlar Memleketi" adını vermiştir⁴⁴.

18. asrın sonundan Tuna Muharebesi'ne kadar devam eden Kırım Türklerinin göçleri ile Dobruca'ya o kadar yerleşmişlerdir ki, o zamanın coğrafyacıları ve tarihçileri Dobrucayı artık Tatarya diye adlandırmıştır. 1878'te Dobruca, Romanya'ya verilirken de yine bu adla anılmıştır. 1829 harbinden sonra kışkırtmalara boyun eğmek istemeyen Bucaklı Nogaylar da öz yurtları Besarabya'nın (Bucak Tataristan'ını) terk ederek Müslüman memleketlerine Dobrucalı kardeşlerinin yanına gelmiştir. O vakit Rus hükümeti de boşalan verimli topraklara Bulgarları yerleştirmiştir. Kuzeyden güneye, Bulgarlarda güneyden kuzeye doğru hareket etmiştir. Letonya Tatarlarının birçoğu da Kırımı, Anadolu'ya göç ettikleri gibi, eski Osmanlı Devletinin Avrupa Kısmı Dobruca ve Bulgarya'ya göç etmişlerdir. Bu devirde kuzeyi ve güneyi Dobruca'nın köylerinde olduğu gibi, şehirlerinde de büyük kısmı Türk Tatarlarıdır. Gerek Tuna Muharebesi esnasında ve sonrasında, Ruslarla Bulgarların taarruz ve baskılardan dolayı Cenup Türkleri ile beraber Kırım Türkleri de yeniden yığınlar halinde göçmeye koyulmuş ve birkaç sene içinde de bir kısmı bu yurduda terk etmiştir. Bugün Romen ve yeni Dobruca'nın kuzeyi ve güneyi Bulgaristan'ın deniz kıyılarında Tuna yalılarında kadar uzanan sahanın şehir ve köylerinde bulunan ve ziraatla meşgul olan Kırım Türklerinin hepsi 80 binden fazla hesaplanmıştır. Kırımın

⁴⁴ Gözaydın, a.g.e., s. 97.

ilhakından Tuna muharebesine kadar yalnız Kırımdan göçenler kısmen, Tuna muharebesinden sonra Kırım'dan, Balkan Yarımadası'ndan göçenleri ise tamamen, İstanbul, Edirne, Bursa, Eskişehir, Ankara, Sivas, İzmir, Konya, Adana, Diyarbakır, Halep vilayetlerine yerleşmiştir⁴⁵.

B-OSMANLI DEVLETİNDE İSKÂN SÜRECİ

Osmanlı Devleti'ne gelen göçmenlerin kabul ve iskânlarının gerçek manada sistematize edilmesi Tanzimat'tan sonra gerçekleşmiştir. O zamanlar Osmanlı memurları henüz bu konularda uzmanlaşmamıştır. Örneğin gelen muhacirlerin kimliklerinin tam olarak belirlenmesi ve birbirlerinden ayırt edilmesi hususlarında Osmanlı yetkililerinin her zaman başarılı olamadıkları, bazen muhacirleri birbirleriyle karıştırdıkları, görülmüştür⁴⁶.

Bununla birlikte muhacirlere çoğu zaman bedelsiz olarak araziler tahsis edilmesi, vergi ve askerlik muafiyetleri tanınması gibi önceki dönemlerde genellikle geçerli olan uygulamaların Tanzimat ile birlikte daha düzenli ve esaslı bir hale getirildiği aşikârdır. Bu hususta özellikle Kırım Harbi(1853-1856) bir dönüm noktası teşkil etmiştir. Kırım Savaşı'ndan hemen sonra gelen muhacirlerin iskân ve iaşelerine dair en üst makamın Ticaret nezareti olduğu görülmüştür. İlk olarak Gözleve, Sivastopol ve Kerç taraflarından gelen muhacirlerin Dobruca'ya nakli ve iskân olduğunda hadise Ticaret Nazırı, Serasker ve Sadrazam arasında yazışma konusu olmuş, iskânın esaslarını belirleyen talimatnamede Ticaret Nezaretince hazırlanıp, üst makama sunulmuştur. 1854'te teşkil olunmaya başlayan Şehremati, Ticaret Nezareti ile birlikte göçmenlerin problemlerini çözmeye çalışmıştır. Normalde Şehremanetin görevleri modern belediyeçilik olmasına rağmen, bu kadar işin içinde bir de göçmenlerle ilgili meselelerin çözülmesi görevi de dâhil edilmiştir. Bu göreve teşkilat yapısı pek uygun olmasa da problemlerin çözümü için büyük gayret gösterdiği görülmüştür. Şehremanetin görevi, İstanbul ile sınırlı olup buraya gelen muhacirlerin içlerinde fakir olanların gemi nakliye ücretlerinin ödenmesi, iskân mahallinin tespiti ve düzenlenmesi, yevmiye tahsisi, yiyecek, giyecek, ev eşyası, kışlık odun, kömür gibi ihtiyaçların temini, Anadolu'ya veya Rumeli'ye gönderileceklerin sevk edilmesi gibi konulara bakmıştır. İstanbul'a gelen göçmenlerin, muhtelif meseleleriyle ilgilenen bir kurum da Zaptiye Nezaretidir. Bu dairede gelenlerin karşılaştıkları meseleleri çözmek için diğer daireler ile birlikte çalışmış, hatta muhacirlerin masraflarını karşılamak için bütçesinden para ayırmıştır. İstanbul'daki işler Şehremanetiyle Ticaret Nazırlığı birlikte yürütürken, eyaletlerdeki iskân

⁴⁵ Gözaydın, a.g.e., s.98.

⁴⁶ Hakan Kırımlı, **Türkiye'deki Kırım Tatar ve Nogay Köy Yerleşim Yerleri**, 1. Baskı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2011, s. 16.

meselesini yine Ticaret Nezaretinin kontrolünde, taşra yöneticileri çözümlenmiştir. Bu meseleye dair olan işleri yürütmek için Silistre Valisi Said Paşa'nın davetiyle Varna Muhafızı, Silistre Kaymakamı ile Dobruca civarındaki kazaların hanedanından ve Tatarların ileri gelenlerinden oluşan geçici bir komisyon oluşturulmuştur⁴⁷.

1859 yılından itibaren göçmenlerin sayısında büyük artışlar meydana gelmiştir. Şehremaneti ve Zaptiye Nezaretinin göçmen meselelerini takip etmekten geri kalmasından dolayı yeni bir teşkilatlanmaya gidilmesi zorunlu görülmüştür. İstanbul'a gelenlerin yerleştirilmeleri, bunların haberleşmelerini ve yazışmalarını sağlıklı bir şekilde yürütmek, ihtiyaç sahiplerine yardımda bulunmakla görevli bir komisyon kurulması uygun bulunmuştur⁴⁸. 1 Ocak 1860 tarihinde "Muhacirin Komisyonu" resmen kurulmuştur. Herhangi bir nezarete bağlı olmayan, bağımsız bir kurum statüsündeki Muhacirin Komisyonu; Osmanlı Devleti sınırlarına girişlerinden itibaren muhacirlerin durumuyla ilgilenmek, onların nerelere iskân edileceklerini belirlemek ve bunun için gereken kaynakları ayarlamakla görevli olmuştur. Aslında mevcut bir muhacir akını krizi karşısında acil çözümler arayışı içinde kurulmuş olan komisyon, zaman içinde daha kalıcı uygulamaların ve politikaların ortaya konulmasına çalışmıştır⁴⁹.

Bir ara görevlilerin sayılarının azaltılması düşünülmüşse de, Maliye Nezaretinin ilkbaharda daha çok göçmenin gelme ihtimali, dikkate alınmış olması hasebiyle aynı kadro muhafaza edilmiştir. Gerçekten de ilerleyen yıllarda göçmenlerin geldiği gözlenmiştir. İskân işlerinin sağlıklı şekilde yürütülmesi için önemli vilayetlere iskân memurları tayin edilmiştir. Temmuz 1860'ta Varna taraflarına gelen muhacirlerin iyi iskân edilmeme ihtimali karşısında, merkezden bir özel memur istenmiştir. Yapılan yazışmalar neticesinde Vidin, Silistre ve Edirne dâhilindeki boş alanlara muhacirlerin iskânlarının sağlanması için Erkan-ı Harb Miraylarından Nusret Bey tayin edilmiştir. Çok sayıda muhacirin bulunduğu bölgelerde, mahalli yönetimler tarafından da özel birimlerin kurulmaya ve görevliler tayin edilmeye başlandığı görülmüştür. 1863 yılında özellikle Kafkasya'dan gelen göçmenlerin sayısındaki artış üzerine Muhacirin Komisyonu tarafından taşraya yeni iskân memurları gönderilmiştir. 1863 Aralık ayında gerekli altyapının hazırlanmasına fırsat bulunmadan 5000 kadar Kafkas muhacirinin Trabzon'a yığılması buradaki yöneticileri oldukça güç durumda bırakmıştır⁵⁰.

⁴⁷ Kırımlı, a.g.e., 2011, s.16.

⁴⁸Gözaydın, a.g.e., s.108.

⁴⁹ Kırımlı, a.g.e., 2011, s.17.

⁵⁰ Saydam, a.g.e., s.134.

Plansızlık yüzünden iskânların zamanında yapılmaması, mevsimin getirdiği olumsuzluklar, bir taraftan gelenleri sefaletle iterken, bir taraftan da vilayet yöneticilerinde imkânlarını aşmıştır. Bunların sonucunda Osmanlı Devleti, gelenleri Anadolu ve Rumeli'deki uygun mahallelere iskân etmek üzere görevliler tayin etmiştir. Göçmenlerin işlerini görmek amacıyla hemen her merkezde iskân-ı muhacirin memuru olduğu gibi Trabzon ve Samsun gibi önemli merkezlerde muhacirin komisyonları kurulmuştur. Bu memurların derhal iskân bölgelerine hareket etmeleri ve kendilerine verilen talimatlar doğrultusunda aralarında misafir olarak bulunan muhacirleri hızlı bir şekilde yerleştirilmesi istenmiştir. Bundan sonra gelecekler içinde iskân mahalleleri hazırlanıp, ihtiyaçları karşılanmıştır. Yeni muhacirlerin gelmesi durumunda bekletilmeden iskân memurları ile idare amirleri işbirliği yaparak, nüfusu az ve arazisi çok olan köylere taksim olunmuştur. Muhacirin Komisyonu zaruri sebeplerle kurulmuş olup, 1865 yılı sonlarına doğru gelenlerin miktarı azaldığından, mevcut olanlarında üçte ikisi iskân olunduğundan işler asgariye inmiştir. Muhacirin Komisyonu da lağvedilmiştir. Gerçekte komisyon tamamen ortadan kalkmamış, yalnız yaptığı işlerin bir bölümü Zaptiye Nezaretine bırakılırken, diğer bölümü de Meclis-i Vala'ya bağlı bir daire halinde yürütmek üzere bağımsız bir kurum olmaktan çıkmıştır. Büyük kitleler halinde Osmanlı Devletine göç edenlerin düzenli bir şekilde yerleştirilmesi için önemli hizmetler görmüştür. Muhacirlerden kimsesiz olanları, durumlarına göre, sanayi, idadi, askeri okullara gönderme, yetişkin kızları evlendirme, manevi evlatlık verme, hür oldukları halde zorla köle tutulanların durumunu araştırmak üzere Şeyhülislamlığa gönderme gibi işlerle uğraşan komisyonun sağladığı fayda önemli olmuştur. Muhacirin Komisyonunun yürürlükten kaldırılmasından sonra çok geçmeden bu alanda idari boşluk meydana gelmiştir. Henüz iskânları bitirilmeyenlerle, iskân olup da çeşitli sebeplerle yer değiştirmek isteyenler ve yeni gelmekte olanlarla ilgili meselelerin halledilmesinde güçlükler ortaya çıkmaya başlamıştır. Bunun üzerine eskisi kadar geniş kadrolu olmasa da böyle bir komisyonun faaliyetlerinin devamına karar verilmiştir⁵¹.

Muhacirin işlerine bakmak için, dört kâtip ile bir tercüman tayin olunmuştur. Bu kâtipler Meclis-i Vala'ya intikal edecek olan, muhacirlerle ilgili hususlara dair yazışmaları ve diğer görevi yerine getirmiştir. Osmanlı Devleti kendine sığınan göçmenleri bir an önce iskân edip üretici durumuna geçirmek istemiştir. Bunun kısa sürede başarılması bir taraftan gelenlerin sefaletini sona erdirecek, diğer taraftan da hükümetin ayırdığı mali kaynaklar israf edilmeden, hazineye ağır yük bindirmeden problem çözümlenmesi amaçlanmıştır. Göç hareketlerinin daha başından itibaren Osmanlı'nın yaklaşımının bu olduğu görülmüştür. Kırım Savaşı'ndan hemen

⁵¹ a.g.e., s.135.

sonra başlayan göçmen akınında önemli bir yeri olan Balçık İskelesi'ne gelenler buradaki görevlilerin gözetiminde uygun mahallelere yerleştirilmiştir. Doğrudan İstanbul'a gelen göçmenlerin muhtelif hanlara, dükkânlara, vakıflara, boş evlere geçici olarak yerleştirildiklerini, kesin olarak iskân edilecekleri yerler belirlendikten sonra oralara sevk olunduğu görülmüştür. Göçmenlerin içindeki fakir ve kimsesizlerin her türlü ihtiyaçları karşılandığı gibi uygun işlere yerleştirilmeleri içinde uğraşmıştır. Kırımlı olanlar Rumeli bölgesinde iskân olunmayı tercih etmiştir. Zira Dobruca Bölgesinde çok sayıda Kırımlı vardır. Hükümet, gelenleri, bir yerde zorunlu iskâna tabi tutmanın uygunsuz olacağını, muhacirlerin nefretine yol açacağını dikkate alarak iskânın sağlanmasından sonra onların istedikleri yere gitmekte serbest olduklarını fakat bu sefer yapılan yardımların gidilen yerde tekrar verilmeyeceğini bildirmiştir. 1858 sonlarından itibaren göçmen sayısında artış eğilimi görülünce Anadolu'da tespit edilen iskân mahallelerine muhacir grupları gönderilmiştir. Muğla ile Adana vilayetindeki boş yerlere Nogay ve Kuban civarından gelenlerden sevk yapılmıştır. Bu sevk olunanlar, taşra sancak ve kazalarında bir süre geçici iskâna tabi tutulmuşlar daha sonra da kesin surette iskân olunmuştur. Şehre gelenler sürekli olarak Anadolu ve Rumeli'ye nakledildiği halde yığılmanın önüne geçilmemiştir. 1860 yılı başlarında 8-10 bin kişi Edirne taraflarına sevk olunmuş, yine bir grup Nogay göçmeni de Mersin iskelesine bir buçuk saat mesafedeki Hile Kalesi civarına, bin haneyi aşkın olanı da Tarsus'a ve Adana'ya gönderilmiştir. Buna rağmen İstanbul'da meydana gelen yığılma, tehlikeli boyutlara ulaşmıştır⁵².

Muhacirler arasında salgın hastalıklar baş göstermeye başlamıştır. Hükümet bunların süratle uygun mahallere dağıtılmasıyla ancak hastalığın önünün alınacağını düşünmüştür. Bundan dolayı muhacirlerin görüşleri de alınarak Adana, Kütahya ve Çorluya gitmek isteyenlerin hemen sevk olunmaları; Ankara ve Konya taraflarına gidecek olanlarında iskân mahallerine yaklaşmalarının temini maksadıyla yol üzerindeki Bursa, İzmit ve Eskişehir civarındaki köylere geçici olarak yerleştirilmiştir. Ayrıca Adana'ya gönderilenlerin muhtelif masraflarını karşılamak ve sıkıntı çekmelerini önlemek için 3000 akçe yardım edilmiştir. 1859-1861 yılları arasında iskân konusunda önemli bir gecikme Konya bölgesinde meydana gelmiştir. 1859 baharından itibaren bu tarafa gönderilen göçmenler, sırf yevmiye almak arzusuyla iskâna yanaşmamışlardır. Bunlar mahalli idarece kendilerine verilen toprakları beğenmemişler, idare de işi gevşek tuttuğundan kış mevsiminin girmesine rağmen yerleştirilmeleri mümkün olamamıştır. Bunun üzerine hükümet

⁵² Saydam, a.g.e., s.135.

buradaki muhacirlere verilen yevmiyeleri kesmiş, kendilerini de muhtelif gruplar halinde münasip köylere iskân etmeye kalkışmıştır.

Ancak bu teklife de karşı çıkarak, kendilerine yevmiyeleri verilmediği takdirde İstanbul'a gidecekleri, orada da işlerini halledemezlerse asıl vatanlarına dönecekleri yolunda tehditlerde bulunmuştur. Sayıları 2 bin hane ve on bin nüfusu bulan Nogay muhacirlerinin bu katı tutumu Bab-ı Ali'de rahatsızlık doğurmuştur. Konu Meclis-i Vala'da görüşülerek meydana gelen itaatsizliğin daha da ileri boyutlara varmaması için iki yoldan birinin tercih edilmesinin sadaret arzına karar verilmiş. Konya taraflarına iskân memuru tayin olunan Vehbi Paşa'ya verilen talimatname, iskân meselesine açıklık getiren önemli belgelerden biridir. Bütün iyi niyetli gayretlere rağmen göçmenlerden bazılarının hayal kırıklığına uğradıkları görülmüştür. İskân için yapılanları yetersiz bulan bir kısım gruplar, özellikle Konya, Adana, Kastamonu, Kars, Yozgat gibi yerlerden vatanlarına dönmek üzere Samsun ve Trabzon'da toplanmış, hatta Rusya'ya gidenler olmuştur. İskân işlerinin istenilen düzeyde hızlı ve verimli olmamasında iskân memurları ile mahalli yönetimlerin Konya'da olduğu gibi birtakım gevşekliklerin olması, muhacirlerin de tutumu, işleri zorlaştırmıştır. Hatta bazı muhacirler iskân olunmadıkları takdirde sürekli yevmiye alacaklarını düşünerek hükümetin yaptığı teklifleri reddetmiştir. Öte yandan muhacirlerin kabilecilik duygusuyla toplu olarak yerleşmek istemeleri devleti güç duruma sokmuştur⁵³.

Kırım Savaşı yıllarında yapılan büyük harcamalar devletin bütçesini bir hayli zorlamış, hatta bundan dolayı İngiltere ve Fransa'dan borç alma yoluna gitmiştir. Buna rağmen hazineye oldukça ağır yük getiren göçmenlerin kabul edilme sebepleri şöyle sıralanmıştır.

1) Osmanlı Devleti olaya öncelikle insani duygularla yaklaşmıştır. Rusya'nın iç bölgelere sürmek, silahlı mücadele ile yok etmek istediği toplulukları bu devletin gazabından kurtarmak düşüncesi, bütün maddi kayıplardan daha önemli görülmüştür.

2) Göçmenlerin, özellikle Müslüman olanların, kendi dil ve kültürel vecibelerini, dış müdahale olmadan Halifenin bayrağı altında yaşamak istemeleri ve Halifenin de bunu reddetmesi hem dini vazifeye hem de siyasi konuya ters düşeceğinden kabul edilmiştir.

3) Göçmen kabulü ve ülkenin imarının daha da artıracığı düşüncesi de etkili olmuştur. Ülkede bol miktarda bulunan miri arazi ile sahipleri terk edilen arazilerin bu yolla şenlendirilmesine imkân verecek olması olmuştur.

⁵³Saydam, a.g.e., s.134.

4) Kırım ve Kafkasya göçmenlerinin, devletin yapacağı yardım neticesinde üretici duruma geçmesiyle beraber, bunların devlete vereceği vergiler ile hazineye büyük ölçüde gelir sağlayacağı düşünülmüştür.

5) Rusya'ya karşı uzun mücadele de bulunan bu milletlerin Osmanlının askeri faydasının büyük olacağı ümit edilmiştir.

6) Yurtlarını bırakarak gelen göçmenlerin devlete sadık olacağı varsayılarak iskân olunacakları yerlerde birer örnek teşkil edip, devletin otoritesini hiçe sayan konar-göçerlerin medenileştirilmesinde katkıda bulunulacağı düşünülmüştür.

Kırım Türk göçlerinden anlaşıldığı üzere, yurtlarını kaybeden bu insanların, Osmanlı idaresinin Türkiye'nin iskân siyasetinde anlatıldığı üzere vaktinde belli başlı bir programla yiyecek, giyecek ve hastalığı geçirecek hazırlıklar görememesi ve onları Kırım iklimine uygun iklimlere yerleştirememesi sebebiyle aralarında çoğu salgın hastalıklardan, malaryadan kırılmıştır. Umduğunu bulamayan birçok göçmenin gözleri arkada bıraktıkları yurtlarına daha da hasret kalmalarına sebep olmuştur⁵⁴. Kırım Türkleri, Çarlık idaresinin mağdur halkı olması dolayısıyla can attıkları Türkiye'ye kopmaz bağlarla bağlanarak onun en sadık ve en fedakâr yurttaşı olmuştur⁵⁵.

C-KIRIM TÜRK KÖY YERLEŞİMLERİNİN ÖNEMİ

Kırım Türklerinin topluca yerleştikleri bölgeler, Trakya, Marmara, İç Anadolu ve Güney Anadolu; özellikle de Çukurova'dır. Onların daha çok anavatanlarındaki bozkırları hatırlatması ve uyum sağlamaları açısından özellikle bozkır özelliği taşıyan İç Anadolu ve Çukurova seçilmiştir. Trakya, Marmara, İç Anadolu ve Güney Anadolu bölgelerindeki karakteristik Kırım Tatar ve Nogay Yerleşimleri büyük ölçüde XIX. yüzyılın ikinci yarısında, ilk olarak Rumeli'ye iskân olunmuş ve sonrasında Anadolu'ya gelinmiştir. Bu bölgelerdeki yerleşimler demografik açıdan üçe ayrılmış, birinci kategorisini; çoğunlukla daha ilk iskân anından itibaren ahalisinin tamamı veya tamamına yakını Kırım Türklerinden veya Nogaylardan oluşturan tipik tatar köyleri olmuştur. Bu kategorideki köyler, demografik ve kültürel açıdan asli kimlik ve kültürlerin en yüksek ölçüde korunduğu haller arasında görülmüştür. Bu köyler temel özelliklerini günümüze kadar sürdürebilmiştir. İkinci kategoride ise; başka etnik unsurların da yaşadığı ancak Kırım Türklerinin veya Nogaylarında belirli bir cemaate teşkil ettikleri köyler yani karışık yapıdakiler yer almıştır. Bu köylerde yaşayan Kırım Türkleri ve Nogayların çoğu halde söz

⁵⁴ Gözaydın, a.g.e., s.100.

⁵⁵ a.g.e., s.100.

konusu köy içinde ayrı bir mahalle teşkil ettikleri, bu mahalle dâhilindeki kendilerine has yaşayışlarını uzun süre devam ettirebildikleri görülmüştür⁵⁶.

Bunlar genellikle zaman içinde ve özellikle de 20. Yüzyılın ikinci yarısında köy ve çevredekilerindeki diğer unsurlarla kayda değer ölçülerde karışmışlar ve kültürel özelliklerinin çoğunu veya tamamına yakını kaybetmiştir. Buna rağmen buradaki Kırım Türkleri ve Nogayların belirli ölçüde kimliklerini muhafaza edebildikleri haller azımsanmayacak kadardır. Bu durumlarda söz konusu cemaatlerin çevrelerinde başka Kırım Tatar ve Nogay köy cemaatleri olup olmaması da belirleyici bir rol olmuştur. Üçüncü kategori ise; esas olarak başka etnik unsurların yaşadığı, ancak münferit Kırım Türkü veya Nogay ailelerin de bulunduğu köyler olmuştur⁵⁷. Bu fertler söz konusu köylere göçlerinin ilk devirlerinde yerleşmiş olabilecekleri gibi, Türkiye'ye gelişlerinin çok sonraki dönemlerin de hatta nesiller sonra başka yerlerden buraya yerleşmiştir. Tabiatıyla bu kategorideki köy yerleşimlerin de yaşayan Kırım Türkü ve Nogaylar ilk iki kategorilere nazaran çevrelerindeki diğer unsurlarla her açıdan en fazla karışanlar olmuştur. Hatta bu kategoridekiler bazı hallerde Kırım ile kökenlerinin bütünüyle unutulduğu ve bunlardan hiç haberdar olunmadığı dahi görülmüştür. Türkiye'nin Karadeniz bölgesindeki özellikle Orta ve Doğu Karadeniz illerindeki Kırım Tatar yerleşimleri ise diğer bölgelerdekinden çok farklı bir yapıya sahiptir. Bu bölgede demografik ve sosyolojik manada tek tip Kırım Tatar köylerine rastlamak mümkün değildir. Bununla birlikte Türkiye'nin Kırım'a coğrafi olarak en yakın bölgeleri olan söz konusu Karadeniz illerinde hiç azımsanmayacak şekilde Kırım Tatar varlığı ve birçok yerde de en azından hatırası mevcuttur. Buralardaki yerli halk içinde 1520'lere kadar Kırım ile yoğun iş ilişkisi bulunan ve Kırım'da uzun yıllar yaşamış kişiler mevcuttur. Esasen Anadolu'nun Karadeniz Bölgelerindeki Türk-Müslüman unsurlardan geçmişte temelli olarak Kırım'a yerleşmiş ve Tatar olmuş sayısız kimseler mevcuttur. Türkiye'nin Karadeniz bölgesindeki köylerde yaşayan Kırım kökenli insanlar, etno-kültürel cemaatler şeklinde değil, söz konusu köylerin diğer sakinleri arasında yaşayan sülaleler halinde bulunmuştur. Bu gibi sülalelerin çoğunluğunun kökenleri Kırım'dan XIX. Yüzyılın ilk yarısında, hatta bundan öncesinde çıkmış kimselere dayanmaktadır ve yaşadıkları köylere geçmişte küçük gruplar veya fertler halinde yerleşmiştir. Bu bakımdan gerek Kırım'dan ayrılışlarından bu yana nispeten uzun bir sürenin geçmesi, gerekse başka unsurlarla iç içe ve onlardan sayıca az olarak yaşamlarına bağlı olarak, Kırım'dan getirdikleri kültürün hemen hiçbirini günümüze kadar yaşatmayı başaramamıştır. Tamamen içinde yaşadıkları sosyal ve kültürel yapıların özelliklerini

⁵⁶ Kırımlı, a.g.e., 2011, s. 29

⁵⁷ Kırımlı, a.g.e., 2011, s.31

benimsemiş olan bu gibi sülaleleri, çoğu halde, ancak taşıdıkları “Kırımlı, Kırım, Kefeli, Azaklı” gibi soyadlarından yahut çevrelerinde bilindikleri “ Kırım oğulları, Kefeli zadeler, Azaklı oğulları” gibi sülale lakaplarından tanıyabilmek mümkündür. Memleketlerindeki ananevi yaşayış ve iklim şartlarına uymadığından dolayı Nogay muhacirler burada hiç yoktur. Varsa da bilinmemektedir⁵⁸.

Türkiye'nin Doğu Karadeniz illerindeki bazı köylerde Kırım gelinlerine rastlanmıştır. Kırım gelinleri özellikle Rize'nin Hemşin ilçesinin köylerinde yaşamıştır. Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde Kırım Tatar ve Nogay muhacirlerin yoğun olarak iskân edildikleri köyler yoktur. Buralarda ancak bazı köylerde yerli Kürt veya Türk ahali ile birlikte yaşayan belli Kırım Tatar veya Nogay sülalelerine rastlanmıştır. Bu bölgelerde bazı yerleşim yerlerinde, 1930'lu ve 1940'lı yıllarda iskân olunmuş Bulgaristan ve Romanya göçmenleri arasında yer alan Kırım Türkleri göze çarpmıştır. Özellikle Diyarbakır'daki bazı köylerde iskân edilmiş bu gibi Kırım Türklerinin hemen tamamı, gerek ekonomik sebeplere gerekse de XX. yüzyılın son çeyreğinde bu bölgede yaygınlaşan terör hareketlerine bağlı olarak söz konusu köyleri terk ederek Türkiye'nin batı bölgelerine göç etmiştir. Bununla birlikte Doğu ve Güneydoğu bölgelerindeki şehirlerinde münferit olarak birçok Kırım Tatar ve Nogay kökenli insan yaşamaktadır. Bugünkü Türkiye'de hemen her büyükşehirde ve pek çok kasabada evvelce var olmuş, hatta günümüzde dahi mevcudiyetini sürdüren ve çoğunlukla “Tatar Mahallesi, Kırımlılar Mahallesi, Kırım Mahallesi” gibi isimler taşıyan yerleşim yerlerinin varlığı bunu açıkça göstermiştir. Köylerin birçoğunda Kırım Tatarları veya Nogaylar kendi cemaatleriyle birlikte ve diğerlerinden ayrı olarak yaşamayı tercih etmiştir. Kırım Tatar ve Nogay muhacirlerin karşılıklı ilişkilerinde, çoğu zaman soydaşlık duyguları ön planda olmuş, birbirlerini danışacakları kardeşleri gibi görmüştür. Bu yüzden birbirlerinin bulunduğu köylere yerleşmeyi, birbirleriyle akrabalık ilişkisi kurmayı ve ekonomik bağlar kurmayı tercih etmiştir⁵⁹.

⁵⁸ Kırımlı, a.g.e., 2011, s.30.

⁵⁹ A.g.e.,2011, s. 31

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

III. KONYADAKİ KIRIM TÜRKLERİNİN YAŞADIĞI KÖYLER

A-AĞILBAŞI (MANDIRA) KÖYÜ

Konya'nın Kulu ilçesine bağlı Ağılbaşı köyü Konya'ya 150 km, Kulu 'ya ise 10 km mesafededir. 1960'lardan itibaren Ankara'ya, Almanya'ya ve İsveç'e göçler olmuştur. 2000'li yıllarda da göçler durmamış olup her yıl 1-2 aile köy dışında şehirlere göçmüştür. Köyün asıl ismi olan Mandıra 1960'ların başında hükümetin hiçbir esasa dayanmaksızın ismi Ağılbaşı olarak değiştirilmiştir. Günümüzde Ağılbaşı Köyü, 1860'ların başında Paşa Dağı çevresinden gelen Nogay Göçmeni bir grup tarafından kurulmuştur⁶⁰.

Köyde daha önce bir yerleşim mevcutsa da Nogaylar buraya geldiğinde buranın boş veya virane olduğu, muhacirler tarafından yeniden kurulmuş köyler olduğu belgelerden anlaşılmıştır. Mandıraya yerleşen Nogayların Yedisan koluna mensup oldukları bilinmektedir. Mandıra köyü, yeniden kurulduğu andan itibaren bir Nogay muhacir köyü olarak ortaya çıkmıştır. Muhacirlerin ilk evlerin hepsinin kerpiçten, üzeri ağaç ve toprak kaplı olarak bir örnek teşkil ettiği bilinmektedir. İstiklal Savaşı esnasında 1921 yazında Yunan Ordusu'nun ileri harekâtı Mandıra köyünde de büyük huzursuzluğa yol açmıştır. Yunan ordusunun köy yakınlarındaki Karacadağ'ın dibine kadar gelmesi üzerine köy halkı köyü terk etmiştir. Eylül 1921'de Yunan Ordusu Sakarya Muharebesi'nde mağlup olunca köylüler Mandıraya geri dönmüştür. Köye kayıtlı Nogay aileleri şu soyadlarını taşımaktadır. Akbaş, Değirmenci, Ektaş, Ergen, Kaya, Oğuz, Özbek, Özdemir, Sarı, Şahin, Toprak, Tosun, Tuğluoğlu ve Yılmazdır⁶¹.

B-AHMEDİYE(YIKIK) KÖYÜ

Konya'nın Akören ilçesine bağlı Ahmediye köyü, Akören'e 16 km, Konya'ya 50 km mesafede bulunmaktadır. Çevre köylerden gelen 3 damat haricinde köy halkının tamamı Kırım Türküdür. Köy 1986'ya kadar Çumra'ya bağlı iken bu tarihte Akören'in ilçe olmasıyla Akören'e bağlanmıştır. 1990'lara kadar çalışmak amacıyla köyden şehre göç olmaktaysa da bu tarihten sonra göç durmuştur. Günümüzde Ahmediye Köyünün bulunduğu yerin evvelce meskûn olduğu, ancak sonradan boşaldığı bilinmektedir. Kırım Türkleri geldiği sırada burası ören yeri olması dolayısıyla "Yıkık" adıyla anılmıştır. 1903 yılında Kırım'dan İstanbul'a geldikten sonra iskân için Konya bölgesine gönderilmiştir. Bunlardan bir grubu iki yıl boyunca Alibeyhöyüğü

⁶⁰ Kırımlı, a.g.e., 2011, s. 485.

⁶¹ A.g.e., 2011, s.486.

kasabasında geçici olarak ikamet ederken, diğer bir kısmı da önce Adana'nın Sis, şimdiki Kozan kazasına gitmiş, iki yıl da burada kalmıştır. Alibeyhöyüğü ve Sis'te kalan kabileler birleşmiş ve 40 hane olarak 1906 yılında Yıkık mevkiine yerleşmiştir. Bu şekilde ortaya çıkan köye Sultan II. Abdülhamit'in 6 Mart 1906 tarihli iradesiyle resmen Ahmediye ismi verilmiştir. Gerek köylülerin fiziki yapısı gerekse bazı dil ve yemek özellikleriyle, Konya'nın Merkez ilçesine bağlı Yağlıbayat Köyü ile olan bağları bakımından, Ahmediye köylülerinin kökeninin Karasubazar-Bahçesaray tarafı olduğu kesin gözükmemektedir. Köyde kayıtlı bir ailenin Gözlev soyadını taşıması en azından o sülalenin Gözleve kökenli olduğuna işaret etmiştir. Benli soyadlı aile ise Konya'nın merkez ilçesine bağlı Dokuz Köyü'nden buraya yerleşmiştir. Bu aile kökeni Dobruca'dan gelme Nogaylara dayanmaktadır⁶².

Bu köye gelenlerin büyük çoğunluğu ilk önce Adana Kozana yerleştirilmiştir. Köy halkı burada ki köylülerin çoğunun dilencilik, hırsızlıkla geçindiğini, burada çocuklarının ahlakının bozulacağı endişesiyle, oradan göçüp Ahmediye Köyü'ne gelmişlerdir⁶³. May Barajı'nın inşasıyla 1959'da, Ahmediye Köyü barajın suları altında kalmıştır. Bu durumda köylüler İzmir, Eskişehir, Konya, Bursa ve yakındaki Süleymaniye Köyü'ne taşınmıştır. Bununla birlikte Ahmediye'nin köy statüsü resmen lağvedilmiştir. Köyün ortadan kalkmasından on iki yıl kadar sonra, köylülerin birçoğu bir araya gelerek Ahmediye Köyünü tekrar kurmaya karar vermiştir. Böylelikle eski köyün 1 km güneyinde şimdiki Ahmediye Köyü kurulmuştur⁶⁴. Günümüzde yaklaşık 13 hane kalan köy halkı, büyük küçük herkes Kırım Türkçesini çok iyi bilmekte ve konuşmaktadırlar⁶⁵.

Köyde büyük küçük herkes günlük hayatta Tatarca konuşmaktadır. Köyün aslının Karasu- Bahçesaray tarafında olduğu anlaşılmasına rağmen, muhtemelen çevre Kırım Türk köylülerinin de tesiri ile köy halkında çöl şivesiyle karışık bir şive göze çarpmaktadır⁶⁶. Köyde Nogaylarla evlilikler görülmektedir. Aynı zamanda eskiden Türklerden kız alınıp verilmezken Nogaylarla hiçbir zaman evliliklere karşı çıkmamıştır⁶⁷. Nogaylarla Kırım Türkleri kendilerini bir ağacın kökü olarak tanımlamıştır. Günümüzde Türklerle evliliklerin yasak olmadığı görülmektedir. Farklı köylerde de evliliklerin görüldüğü, ama akrabayla evliliklerin kesinlikle

⁶² Kırımlı, a.g.e., 2011, s. 487.

⁶³ Necip Benli, **Ahmediye Köyü**, 20.04.2019 tarihli röportaj bilgisi.

⁶⁴ Kırımlı, a.g.e., 2011, s.488.

⁶⁵ Benli, a.g.k., 20.04.2019 tarihli röportaj bilgisi.

⁶⁶ a.g.e., 2011, s.488.

⁶⁷ Benli, a.g.k., 20.04.2019 tarihli röportaj bilgisi.

olmadığı ifade edilmiştir. Köyde çok eşliliğin ise geçmişten günümüze olmadığı, arada birkaç tane de olsa bunun kınandığı belirtilmiştir⁶⁸.

Türklere kız alıp verilmenin kesinlikle olmama sebebinin ise asimile olma korkusundan kaynaklandığı söylenmiştir. Türklerin onlara Tatar derken, Tatarların da Türklere dağlı dedikleri belirtilmiştir. Arada farklı dil konuştukları için çingene diyenlerinde olduğu ifade edilmiştir. Geçmişten bugüne bakıldığında suç oranının çok düşük olduğunu, dedelerinin de mahkeme hayatı görmediklerini ifade etmişlerdir. Yargılanmamışlardır ve suç oranı çok düşüktür. Tarihi süreçte köydeki düğünler eski geleneklerini kaybetmişse de yaşatılan birkaç gelenek kendisini korumuştur. Düğünlerin hemen bitmediği ifade edilmiştir. *Düğün sonunda “Gençler kahve dövmeye, yaşlılar kazan asmaya”* diye bağırıldığı ifade edilmiştir⁶⁹.

Düğünlerde Nogayların Kırım Türkleri’ne göre yemek kültürünü daha iyi koruduğu belirtilmiştir. Düğünlerinin Cuma başlayıp karşılama yemeği dedikleri zeytin, reçel, kuru fasulye ve tatlı tepsisinin hazırlandığı, bu geleneğin hala bozulmadan devam ettiği ifade edilmiştir. Kırım Türklerinin düğün yemeklerinde ise bu köyde eskiden yapılan Sarqoma ve köbeteden sadece sarqomanın yapıldığı, diğer uygulamaların aynen Konya’daki gibi yapıldığı ifade edilmiştir. Böylelikle pilav kültürünü tamamen kolay olduğu için Konya’dan aldıklarını ifade etmişlerdir. Köyde Kırım Türk yemek kültüründe canlılığını korumakta olup, çibörek, köbete, sarburma, tögerek, tataraş, salma, irimçi börek, gibi yemekler hala pişirilmektedir. Kırım Türkleri düğünlerde cumartesi günleri alkol almak isteyenlere “zamak” denilen toplantılar düzenlenmiştir. Bu toplantılarda sınırsız alkol ikramı düğün sahibinin maddi durumuna göre verilmiştir. Bununla birlikte çerez de ikram edilmiştir. Bu gelenek hala yapılmaktadır. Düğünlerde eğlencelere ise “çetnevir” denirdi. Sünnet düğünleri de yapılmaktadır ve bu düğünlerde Konya’da olduğu gibi pilav verilmektedir. Özellikle düğünlerin Konya adetleriyle harmanlanmış olduğu görülmüştür. Bunun yanında Konya’da kutlanan “Şivlilik” geleneği burada da aynı şekilde kutlanmaktadır. Dede, nine isimlerinin de toruna konulması geleneği aynı şekilde uygulanmıştır. Ölen kişinin arkasından mevlit okutma geleneği vardır. Özellikle 7’si, 40’ı 52 si meşhurdur. Mevlitlerde Konya’nın Mevlana şekeri dağıtılır, maddi durumuna göre yemek dağıtanlarda vardır⁷⁰.

⁶⁸ Gülzade Altın, **Ahmediye Köyü**, 20.04.2019 tarihli röportaj bilgisi.

⁶⁹ Benli, **a.g.k.**, 20.04.2019 tarihli röportaj bilgisi.

⁷⁰ Hayrettin Altın, **Ahmediye Köyü**, 20.04.2019 tarihli röportaj bilgisi.

Köydeki evlerin Kırım Türk mimarisi özelliklerine göre yapıldığı ifade edilmiştir. Son olarak şu anda imkânınız olsa kırıma gidip yerleşmek ister misiniz sorusuna ise gençler zor bir soru olduğunu gezmek için gidebilecekken yaşamak için gitmek istemediklerini, şartları bilmeden gidemeyeceklerini, buraya adapte olduklarını belirtmiştir⁷¹. Yaşlılar ise bu soruya; görmeseler de atalarının anlattıklarından yola çıkarak çok güzel olduğunu, havasının toprağının çok bereketli yerler olduğunu özlemle ifade etmişlerdir. Ve düşünmeden gideceklerini söylemişlerdir⁷².

C- BOĞAZÖREN (KÖSTENGİL) KÖYÜ

Konya'nın Kulu ilçesine bağlı ve asıl ismi Köstengil olan Boğazören Köyü il merkezine 167 km, ilçe merkezine 17 km, uzaklıkta bulunmaktadır. Özellikle 1980'lerden itibaren iş ve eğitim sebeplerine bağlı olarak köyden Türkiye içindeki şehirlere göç süreci başlamıştır. Köstengil Köyü, Osmanlı döneminin sonlarında, Konya vilayetinin Saidili kazasının Yenice oba nahiyesine bağlıdır. Cumhuriyet döneminde ise önce Konya'nın Cihanbeyli kazasına bağlı olan Köstengil, 1940 tarihli bir kararla Ankara'nın Haymana kazasına bağlanmıştır. 1954 yılında, o zamana kadar nahiye olan Kulu'nun ilçe haline dönüştürülmesiyle Köstengil Köyü de kurulan bu ilçeye bağlanmıştır. Köyün adı, 1960'ların başındaki resmi köy isimleri Boğazören' e çevrilmiştir. Köstengil Köyünü teşkil eden Nogayların tamamı Cetisan (Yedisian) koluna mensuptur. Bunlar Kırım'ın kuzeyinde yer alan ve Cetisan Nogaylar'ın yaşadığı bozkırlardan yahut buradan yerleştirilmiş oldukları Kuban veya Beştav havalisini büyük ihtimalle 1859'da Kırım üzerinden terk ederek Osmanlı Devletine göç etmiştir. Bugünkü Köstengil Köyünü teşkil edecek olan Nogay Topluluğu, 1860 yılında Paşa Dağı havalisine gelerek, çevreye yerleşmeye başlayan Nogay Muhacir gruplardan biridir. Köstengil iskânında 1860 yılında yahut 1-2 yıl içinde gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Nitekim köy camîsinin 1864-1865 yılında inşa edilmiş olması buna delalet etmektedir. 1930'lardan önce Nogaylar tarafından bütünüyle terk edilen Ankara'nın Bala kazasına bağlı Şedid höyük sonraki adı Tatar Höyük Köyün'den ayrılan Nogay ailelerinden birçoğu Köstengil'e yerleşmiştir. Güneş ve Koktay soyadlı aileler bunlar arasındadır. Bunlardan başka Taşpınar soyadını alan aile, Ankara'nın Gölbaşı ilçesine bağlı ve Kırım

⁷¹Altın H, a.g.k.,20.04.2019 tarihli röportaj bilgisi.

Ahmet Giray Altın, "Ahmediye Köyü", 20.04.2019 tarihli röportaj bilgisi.

⁷² Altın G, a.g.k.,20.04.2019 tarihli röportaj bilgisi.

Benli, a.g.k., 20.04.2019 tarihli röportaj bilgisi.

Türkleriyle meskûn Taşpınar Köyü'nden, yine Kırım Tatar kökenli olan Tursaklar soyadlı sülale ise Polatlı'dan gelerek Köstengil'e yerleşmişlerdir⁷³.

Boğazören köyüne kayıtlı Nogay aileleri şu soyadlarını taşımaktadır. Akay, Aksak, Altunbaş, Balta, Baraz, Bardakal, Bazır, Berkan, Bostancı, Bulduk, Bulgursu, Camcı, Cengiz, Çelik, Demir. Dertli, Demiralp, Dinç, Doğan, Erdoğan, Ergin, Görcü, Gözaydın, Güner, Güngör, Halıcı, Kalaycı, Kara, Karacan, Karahan, Kayabaşı, Kırkız, Koktay, Kupal. Meral, Okutan, Orhan, Özcan, Sakallı, Sertel, Sevim, Tandoğan, Tandoğdu, Tanışık, Taşkın, Taşkiran, Taşpınar, Toy, Tursak, Tümakay, Tümer, Tümtürk, Uncu, Uzkan, Ünal, Ünalın ve Yılmazdır⁷⁴.

Ç-DOKUZ KÖYÜ

Köy artık Konya Merkez Selçuklu Belediyesi'ne bağlı bir mahalle statüsündedir. Dokuz Köyü, Konya Selçuklu Sultanı I. Gıyaseddin Keyhüsrev devrinde 1210 tarihinde inşa edilmiş olan Dokuzun Hanın doğu tarafında kurulmuştur. Günümüzde Dokuz Köyü, Dobruca'dan gelen Kırım Türk ve Nogay Muhacirler tarafından 1906 sonlarında kurulmuştur. Bu muhacirler muhtemelen 1860'larda Kırım'dan ayrılarak o zaman Osmanlıya ait olan Dobruca bölgesine yerleşmiştir. Söz konusu muhacirlerin en azından bir kısmının Dobruca'nın Köseler Köyü'nden geldiği tespit edilmiştir. Dokuz Köyünü kuracak olan muhacir kabileleri, Dobruca'dan İstanbul'a geldiğinde, Kartal Maltepe'ye iskân olunmaları kendilerine teklif edildiyse de bunu kabul etmeyerek Konya tarafına gelmişlerdir⁷⁵.

Bu kabiledekilerin bir bölümü de Eskişehir'e yerleşmiştir. Konya'ya gelen Kırım Türk muhacirlerin bir kısmı Çumra'ya bağlı Seçme köyüne yerleşirken, diğer kısmı da Dokuzun Hanı yakınlarında şimdiki Dokuz Köyü'nü tercih etmiştir. 1940'ların sonundaki kıtlıklardan büyük yara alan köy, dere yatağında olması dolayısıyla sık sık sel baskınlarına uğramıştır. Buna bağlı olarak köy halkı köyün biraz daha yüksek bir mevkiye taşınmasını talep etmiştir. Köy Hizmetleri idaresi, 1994 yılında köyün yanından geçen Konya-Kadınhanı yolunun öbür tarafına yeni bir yer tahsis etmiştir. Dokuz Köyü'nün sürekli Konya'ya göçlerle boşalması, bilhassa gençlerin okumak için köy dışına çıkmaya mecbur olmaları ve şehre olan yakınlık, köyde Kırım Türk adet ve gelenekleriyle, dilinin zaman içinde büyük ölçüde erozyona uğramasına yol açmıştır. 2006 itibarıyla köyde ancak yaşlılar aralarında çöl şivesiyle Kırım Türk dilinden ve Kırım Türkü hayat

⁷³ Kırımlı, a.g.e., 2011, s. 490.

⁷⁴ Kırımlı, a.g.e., 2011, s. 490.

⁷⁵ a.g.e., 2011, s.491.

tarzından uzak yetişmiştir. Bu köyde Nogay aileleri; Çokağ, Er, Erol ve Genç soyadlarını taşımaktadır⁷⁶.

D-ERDOĞDU KÖYÜ

Konya'nın Tuzlukçu ilçesine bağlı Erdoğan Köyü il merkezine 150 km, ilçe merkezine de 11 km uzaklıktadır. Köyün adı, XVI. yüzyıldan beri çevrede buldukları bilinen Atçekan Yörükleri'nin Erdoğan Cemaati'nden gelmektedir. Günümüzdeki yapısıyla Erdoğan Köyü, aralarında Bahçesaray tarafından bazı Kırım Türkleri de bulunan Nogay Muhacirler tarafından teşkil edilmiştir. Erdoğan'ya iskân olunan Nogay Muhacirler 1859-1860 yıllarında eski Kırım Hanlığı topraklarından Osmanlı Devleti'ne göçmüştür. Bunlardan bazılarının Kırım'ın Akyar Limanından, bazılarında Kuban tarafından İstanbul ve Varna'ya çıkmış oldukları bilinmektedir. 1912-1913 Balkan Savaşları'nı müteakip köye Bulgaristan'dan muhacir gelen bir grup Türk göçmüştür. Bu muhacirlerin maddi durumlarının Nogaylara göre daha iyi olduğu söylenmektedir. Bu Rumeli muhacirlerin iskânıyla Erdoğan Köyü'nün günümüze kadar devam eden oluşumu ortaya çıkmıştır⁷⁷.

E-FETHİYE KÖYÜ

Konya'nın Çumra ilçesine bağlı Fethiye Köyü, Çumra'ya 7 km, Konya'ya 40 km mesafede bulunmaktadır. 1899 yılında Dobruca'dan buraya göçen Nogaylar ve Kırım Türkleri tarafından kurulmuştur⁷⁸. Her iki kardeş cemaat, muhtemelen 1850'lerin sonunda veya 1860'ların başında Kırım'dan ve Kırım'ın dışında kalan bozkırlardan çıkıp Osmanlı Devleti'ne göçlerin ardından, Osmanlı topraklarına dâhil olan Dobruca'ya iskân olmuşlardır. 1877-1878 Osmanlı- Rus savaşı neticesinde Dobruca'nın büyük kısmı yeni kurulan Romanya'ya bırakılınca, buradaki Kırım Tatar ve Nogay muhacirlerde kendilerini bu yeni devletin tebaaları olarak bulmuşlardır. Fethiye köyünü kuranlardan Nogay grubunun bir kısmı, Köstence'ye bağlı Köşeler Köyü'nden gelmiştir. Bir diğer grubun ise Dobruca'nın Bağ Kuyusu Köyü'nden göç etmiş oldukları anlaşılmaktadır. Fethiye köyündeki Nogayların çoğunluğu Cemboyluk koluna mensuptur. Bugünkü Fethiye Köyünü kuracak olan Nogay ve Kırım Türk muhacirler, 1899 yılında Dobruca da meydana gelen kuraklık hasebiyle burayı terk ederek Osmanlı topraklarına göç etmiştir. Köstence üzerinden önce İstanbul'a gelen göçmenler 49 hanede 119 nüfus olarak iskân için Konya vilayetine sevk edilmiştir. Muhacirlerin o zamanlar Yakup viran mezrasındaki

⁷⁶ a.g.e., 2011, s. 492.

⁷⁷ a.g.e., 2011, s. 494.

⁷⁸ a.g.e., 2011, s. 496.

Pir Esad vakfiyesine ait olan ve demir yolu kenarında bulunan araziye yerleştirilmeleriyle şimdiki köy meydana gelmiştir. 1899 Eylül ayında köye resmen Fethiye ismi verilmiştir. Fethiye Köyü Türkiye'deki Kırım Türk muhacir köyleri arasında dil ve kültür özelliklerinin gayet iyi korunduğu yerlerden biridir. 2006 yılı itibariyle, köydeki en küçük çocuktan en yaşlı ferde kadar herkes günlük hayatta aralarında Kırım Tatarca konuşmayı sürdürmüştür. Fethiye köyündeki Kırım Tatarları; Akşen, Atik, Ayarkun, Bakan, Can, Dünder, Erdem, Kaya, Sert, Sezer, Temiz ve Tüzün soyadlarını taşımaktadır⁷⁹.

F-KIRK KUYU KÖYÜ

Konya'nın Kulu ilçesine bağlı Kırk kuyu köyü il merkezine 170 km, ilçe merkezine ise 18 km uzaklıktadır. Kırk kuyu köyü halkının istisnasız tamamı Nogaylardan oluşmaktadır. Kırk Kuyu Köyü'nden Avrupa'ya göç, 1966'da iki işçinin Hollanda'ya gidişiyle başlamıştır. Bu iki kişi aynı zamanda Türkiye'deki Nogaylardan Avrupa'ya giden ilk işçiler olarak bilinmektedir. Kırk Kuyu Köyü'nün Cemboyluk koluna mensup Nogaylarca 1860'ların ilk yarısı içinde kurulduğu anlaşılmaktadır. Köyde tespit edilen aile, Cetisan koluna mensup, Seydahmetli Köyü'nden taşınmış olan Yılmaz soyadlı ailedir. Kırk Kuyu Köyü'nde yıllarca evlilik ilişkileri yalnızca Cemboyluk koluna mensup olanlarla ve hatta köy halkı içinde yapılmıştır. Çevredeki Nogay köyleriyle bile kız alıp verme 1960'larda ancak gerçekleşmeye başlamıştır. 1980'lerden sonra Türkiye'de yaşayan Kazaklarla da çok sayıda evlilik gerçekleşmiştir. Nogaylarla coğrafi olarak da yakın olmasalar da Kazaklarla evlilik ilişkileri bir hayli çok olmuştur. Yurt dışına göçen Nogaylardan Hristiyanlarla evlenenler dahi görülmektedir. Köyde yaşamaya devam edenlerin evlilik ilişkileri yine de köyde yaşayan Nogaylarla daha fazla olmuştur. Kırk Kuyu Köyü'ndeki Nogay aileleri şu soyadlarını taşımaktadır. Akkir, Aksay, Aktürk, Akyel, Ataman, Bozkır, Bozkurt, Candemir, Çiftçi, Dağ yıkar, Demir, Demirbaş, Demircan, Demirci, Durukan, Ekici, Erat, Ergin, Er yiğit, Göçmen oğlu, Günay, Karayel, Kaya, Kazan, Kesen, Kıran, Kolata, Nogay, Nogay oğlu, Oruç, Önal, Özalp, Özbek, Özdere, Özul, Öztüre, Soycan, Şenyiğit, Şirin, Taşören, Tümtürk, Yıldırımış, Yılmaz, Yürekli, Yürümez⁸⁰.

G-KONAR (KİRLİ KUYU) KÖYÜ

Konya'nın Sarayönü ilçesine bağlıdır. Sarayönü'ne 7 km, Konya'ya 45 km mesafede bulunmaktadır. Burada yaşayanların istisnasız tamamı Kırım Türküdür. Şu anda mevcut olan şekliyle köy, Kırım Türkleri tarafından kurulmuştur. 73 hane Kırım Tatar muhacirin 1902 yılında

⁷⁹ Kırımlı, a.g.e., 2011, s. 498.

⁸⁰ A.g.e., 2011, s. 500.

o zamanlar Saideli nahiyesine bağı olan Kirli kuyu mevkiine iskân olunmalarıyla burada günümüzde mevcut olan köy meydana gelmiştir. Köye ilk olarak dönemin padişahı Sultan II. Abdülhamit'in 23 Haziran 1904 tarihli iradesiyle babası Sultan Abdülmecit'e ithafen Mecidiye ismi verilmiştir. Fakat Saideli haricinde bu isimle başka bir köy daha olması, karışıklık olmaması sebebiyle Osmanlı yetkilileri tarafından köyün adının Hamidiye olarak değiştirilmesi teklif edilmiş ve bu teklif padişahın 3 Mart 1906 tarihli iradesiyle kabul edilmiştir. Bununla beraber Hamidiye ismi de çok uzun ömürlü olmamıştır. Muhtemelen II. Meşrutiyet döneminde bu isimde değiştirilmiş ve köy mevkiinin asıl ismi olan Kirli kuyu adıyla anılmaya başlanmıştır. Köyün son isim değişikliği ise 1968'de olmuştur. Kirli Kuyu'ya yerleşen Kırım Türkleri Akmescit ilçesinin Argın Nahiyesine bağı Baksan, Kaynaut ve Konrat köyleriyle, Bahçesaray'ın içinden ve Karasubazar havalisinden gelmiştir. Köy halkı günümüzde Çöl şivesi ağırlıklı bir kısım Tatarca konuşmaktadır⁸¹.

Uzun yıllar boyunca Kirli Kuyu (Konar) Köyü'nde gerek Kırım'da olan duygu bağıllığı, gerekse Kırım'dan getirilen gelenekler canlı kalmıştır. Kırım Türk muhacirlerinin Kırımla bağıllığı sembolize eden en çarpıcı adetlerden olan "sönmeyen ateş" geleneği, Kirli kuyuda sürdürülmüştür. Bu şekilde Kırımdan çıkılırken, birlikte getirilen bir parça kor ateş, göçtükleri yerlerde de asla söndürülmeden yanık tutulmuş ve kibrit kullanılmaksızın o ateşin komşulardan alınarak kullanılmasına itina gösterilmiştir. Kurulduğu dönemden itibaren Kirli Kuyu'da yaşayan Tatarlar Dokuz, Süleymaniye, Fethiye, Seçme, Ahmediye ve Yağlıbayat gibi çevredeki Kırım Tatar köyleriyle yakın ilişkilerde bulunmuştur. Kız alıp verme işlerini de bu köylerdeki soydaşlarıyla yapmıştır. Kirli Kuyu Tatarları'nın bir diğ er özel ilişkide bulunduğu bir başka köy ise; Kirli Kuyu'nun kurulmasından iki yıl sonra yakınında kurulan Karaçay Muhacir Köyü Baş höyüktür. Kırım Türkleri'nin diline çok yakın bir Kıpçak Türk Dili'ni konuşan ve Kırımlıların ortak tarihe sahip oldukları Karaçaylarla, Kirli Kuyu'daki Tatarların çok iyi ilişkiler içinde oldukları bilinmektedir⁸².

Kirli Kuyu Köyü'ndeki Kırım Tatarları şu soyadlarına sahiptir. Abis, Atçeken, Avcı, Boran, Bozkurt, Can, Coşdu, Çelik, Çomak, Demirkaya, Duymaz, Er, Gökgöz, Kocakafa, Koçak, Konar, Kök göz, Körük, Mutlu, Saydam, Topbaş, Uçar, Yıldırım⁸³.

⁸¹ a.g.e., 2011, s.502.

⁸² A.g.e., 2011, s.503.

⁸³ A.g.e., 2011, s.505.

H-KÖKLÜCE (KAHA, MAMURATÜ'L HAMİD) KÖYÜ

Konya'nın Tuzlukçu ilçesine bağlıdır. İlçe merkezine 28 km, eskiden bağlı olduğu Akşehir'e ise 32 km mesafededir. Köyün adı 1960'ların başında Köklüce' ye çevrilmiştir. Ancak sonradan değiştirilen bu ada alışamayan köy halkı köye Kaha demeye devam etmiştir. Yakınlardaki bir Kırım Türk köyü olan Tursunlu halkının çoğu Kırım'dan Kaha köyündekilerle birlikte gelmiş olup, onlarla akrabadır. Ancak Köklüce'nin aksine Tursunlu' ya sonraki yıllarda Romanya'dan gelen küçük bir Kırım Türkü yerleşmiştir. Kaha köyüne yerleşecek olan muhacirler 1903 yılının ilk yarısında Akyar limanından bindikleri gemiyle Osmanlı Devletine ulaşmıştır. Kafile Türkiye'ye varışının ardından İzmit veya Tuzla civarına bulunmuş ancak buraya yerleşmemiştir. Osmanlı devleti muhacirleri önce Adana kazasındaki Ceyhan civarına iskân etmek istemiştir⁸⁴.

Ancak daha önce buraya yerleşen Kırım Türkleri'nin sıtımadan kırıldıklarını öğrenen muhacirler buraya yerleşmek istememiştir. Bunun üzerine 1903 baharında Kırımlılar Osmanlı yetkililerine Konya veya Akşehir civarına yerleşmek istediklerini iletmiştir. 1903 Ağustosunda iskânları gerçekleşene kadar geçici olarak Akşehir'e gönderilmiştir. Akşehir'deki Hasan Paşa Camii civarında çadırlarda veya bulabildikleri evlerde bir buçuk iki yıla kadar yaşamıştır. Bu süre içinde de yerlilerle bir takım sorunlar yaşamışlardır. 1906 yılında İstanbul'a yaranmak amacı güden mahalli bürokratların teşebbüsüyle buraya o zamanın padişahı olan II. Abdülhamid'e ithafen Mamüret'ül- Hamid adının verilmesi için hükümete müracaatta bulunmuştur. Neticede Mayıs 1906'da köyün resmi olarak adı bu şekilde değiştirilmiştir. Fakat köy 1920'lerde tekrar Kaha ismini almıştır. Köye padişahın isminin verilmesi burada yaşayan muhacirlerin yaşadıkları sıkıntıları sona erdirmemiştir. Kaha Köyü'ndeki Kırım Türkleri'nin soyadları şu şekildedir. Acar, Adsay, Akay, Akbaç, Akçay, Aktemir, Alanbay, Altınkara, Altıntaş, Altunbay, Ataman, Atay, Ay, Ayırgül, Bardakçı, Barışık, Boycan, Coşkun, Çalışkan, Çelebi, Dalcı, Donak, Dirik, Işıldak, Kanat, Karaman, Kayar, Kaynak, Kızılkaya, Odaman, Özkan, Özpay, Patel, Satıcı, Sevgican, Sevim, Sezer, Şahinkaya, Topçular, Yalçın ve Yavuzdur⁸⁵.

I-SEÇME KÖYÜ

Halkının tamamı Kırım Türkleri'nden oluşan Konya'nın Çumra ilçesine bağlı Seçme Köyü Çumra'ya 19 km, Konya'ya ise 40 km mesafededir. Seçme Köyü Dobruca'nın Romanya topraklarına dâhil olan kısmından göç eden Kırım Tatarları tarafından kurulmuştur. Aralarında

⁸⁴ A.g.e., 2011, s. 505.

⁸⁵ A.g.e., 2011, s. 508.

bazı Nogay ailelerin bulunduğu bu muhacirlerin birçoğunun Dobruca'nın kuzeyinde yer alan Recep kuyusu köyünden geldikleri tespit edilmiştir. Söz konusu muhacirlerin çoğunun kökeni Kırım'ın Kerç bölgesi olup, Kırım'dan 1860'ların başında çıkmışlar ve Osmanlı Devletince Dobruca'ya iskân edilmiştir. Seçme köyünde Kırım Tatar dil ve özellikleri iyi muhafaza edilmiştir. 2006 yılı itibariyle Türkiye'deki sakinlerine baktığımızda yediden yetmiş herkesin günlük hayatta Kırım Tatarca'sını kullandıkları görülmüştür. Kırım Türk gelenek ve göreneklere de şartların müsaade ettiği kadarıyla yaşatılmaktadır. Ercan, Ersöz, Gezer, Gülcü, Güler, Karakaya, Pektut, Samancı, Soyar, Soylar, Sürücü, Tarım, Tataş ve Topçu soyadlarını taşımaktadır⁸⁶.

İ-SEYDAHMETLİ KÖYÜ

Konya'nın Kulu ilçesine bağlı Seydahmetli Köyü Konya'ya 180 km, Kulu 'ya ise 17 km uzaklıkta kurulmuştur. Seydahmetli Köyü'nün yerine, geçmişte Ermenilere ait bir yerleşim olduğu söylenmekteyse de köyün günümüzdeki demografik terkihi buranın Nogay Muhacirleri'nin iskânıyla ortaya çıktığını göstermektedir. Köye yerleşen ilk Nogay topluluğu Cetisan koluna mensuptur. Bu topluluğun Kubançı olarak adlandırıldığına bakılarak eski Kırım Hanlığı döneminde Kuban tarafına göçürülmüş oldukları bilinmektedir. 1850'lerin sonunda Kırım'da bulunan bu topluluk muhtemelen 1859 yılında Kırım'dan Osmanlı Devleti'ne göç etmiş ve Dobruca'ya iskân olunmuştur. Bu Nogayların tamamı veya çoğu Dobruca 'da Köstence'nin kuzeybatısındaki Kanara Kasabası'nda yaşamıştır. Köye kayıtlı aileler: Akbaş, Battal, Benli, Çelik, Dağ, Demir, Doğan, Esken, Gümüş, Kaya, Metin, Polat, Yıldırım ve Yılmazdır⁸⁷.

J-SÜLEYMANİYE(SUSUZ) KÖYÜ

Konya'nın Akören ilçesine bağlı Süleymaniye Köyü Akören'e 15 km, Konya'ya 55 km mesafede bulunmaktadır. İlk olarak Susuz adını alan köyde, 2006 yılından beri 55 hane ve 285 kişi yaşamaktadır. Nogay Muhacirleri tarafından kurulan Süleymaniye köy halkının hemen hemen tamamı Nogaylardan oluşmaktadır. Köydeki Nogayların tamamı Kırım kökenlidir. 2. Abdülhamid 21 Nisan 1901 tarihli iradesiyle köye resmen Süleymaniye ismi verilmiştir. Köyün kuruluşunun ardından Süleymaniye köyüne yerleşen ve aslında ilk gelenlerin akrabaları da yerleşmeye başlamıştır. 1903'te ise doğrudan Kırımdan gelen 10 hane kendi istekleriyle buraya iskân edilmiştir. Süleymaniye Köyü'nü oluşturan Kırım Türkleri, atalarının Kırım'dan çıkarak

⁸⁶ a.g.e., 2011, s. 510.

⁸⁷ a.g.e., 2011, s. 511

Dobruca'ya yerleştiklerini bilmektedirler. Bunlardan bazıları Canboyluk Kolu'na mensuptur. Köy halkı aralarında Kırım Çöl ve Nogay şivelerinden oluşan bir şive kullanmaktadır. Adet ve gelenekler bu iki kolun karakteristik özelliklerine göre şekillenmiştir. Köydeki Kırım ve Nogaylar şu soyadlarını taşımaktadır. Aydoğdu, Çelik, Çetin, Demir, Deniz, Güler, Gündoğdu, Karabulut, Karakaya, Kaya, Kaynak, Kral, Masunada, Paydaş ve Sayar'dır⁸⁸.

K-TURSUNLU (MECİDİYE) KÖYÜ

Konya'nın Tuzlukçu ilçesine bağlı Tursunlu köyü Konya'ya 143 km, Tuzlukçu'ya 20 km uzaklıktadır. Köy daha önce Akşehir'e bağlıyken Tuzlukçu'nun ilçe haline gelmesiyle buraya bağlanmıştır. Tursunlu'nun nüfusu 2003'te 70 hanede yaşayan 305 kişi olup üç hane dışında diğer hepsi Kırım Tatar'ıdır. Tursunlu Köyü'nü kuran Kırım Türkleri bağ ve bahçecilikle uğraşılan bölgelerden gelmesi sebebiyle buraya da bu uygulamaları getirmişlerdir. Fakat köyün oluşumunda önemli etkisi olan bağlar günümüze kadar gelmemiştir⁸⁹.

Bu köyün çoğunluğu köy dışında yaşamaktadırlar. İşsizliğe ve diğer olumsuzluklar sebebiyle 1970'lerden itibaren Bursa, Eskişehir, Akşehir ve Konya'ya yoğun göçler yaşanmaktadır. Köy dışından göçe bağlı olarak genç nüfus azalmıştır. Buna bağlı olarak köydeki okul kapanmış, köy çocukları ılgın ilçesine taşınmalı eğitim yoluyla devam etmiştir. Tursunlu Köyü'nün adının Türkmen Dursunlu Cemaati'nden gelmesi düşünülmektedir. Tursunlu Köyü'nü kuran Kırım Türkleri, Kırım'ın Suğdak ilçesine bağlı Kutlak, Kapishor ve Souksu Köyleriyle Bahçesaray ve Akmescit Köylerinden gelmektedir. Devlet bu Tatar grubunu Adana kazasındaki Ceyhan'a göndermek istemişse de daha önce Ceyhan'daki birçok Kırım Türkünün sıtma yüzünden kırıldıkları gerçeği sebebiyle kabul etmemişlerdir. Onun yerine Akşehir'e göçler yoğunlaşmıştır. 1903-1905 yılları arasında iki yıla yayılan göçler göçmenleri mağdur ettiğinden ve bu durumun uzaması da Bab-ı Ali'nin de tepkisini çekmiştir. Muhacirler iskânlarını bekledikleri bu süreyi Akşehir'deki İmaret (Hasan Paşa) camii Külliyesinde ve çevresinde barınarak geçirmiştir. Tursunlu köyü'nün düzenli ve planlı olarak kurulduğu görülmektedir. Bu göçmenler Osmanlı'nın gösterdiği yerde Tursunlu Köyü'nü kurarken diğer grupta hemen yakınında bulunan Köklüce Köyü'nü kurmuştur. Tursunlu Köyü'nü kuran Kırım Türklerinin 60 veya 80 haneden oluştuğu bilinmektedir. Kuruluşundan bir süre sonra bu köye dönemin padişahı 2. Abdülhamit'in babası Abdülmecid'e izafeten Mecidiye adı verilmiştir. Padişah iradesiyle Mayıs 1906'da köy resmen bu ismi almıştır. Çok geçmeden köy Tursunlu adına geri dönmüştür.

⁸⁸ a.g.e.,2011, s.514

⁸⁹ a.g.e., 2011, s. 516.

Tursunlu Köyü'ndeki Kırım Türkleri arasında Başaran, Çetin, Çimen, Çoban, Demir, Huy, İnce kurt, Karaca, Koyuncu, Polat, Saatçi, Turan ve Yıldırım gibi soyadlarına rastlanmaktadır⁹⁰.

L-YAĞLIBAYAT KÖYÜ

Yağlıbayat köyü, Konya merkeze bağlı olup şehir merkezine 76 km, güneyinde yer aldığı Konya- Aksaray yoluna da 12 km mesafededir. 2009 yılı itibariyle köyde toplam 165 hanede yaklaşık 750 kişi yaşamaktadır. 2 hane hariç köydeki herkes Kırım Tatarıdır. Yağlıbayat'a yoğun iç göç yaşanmıştır. Özellikle 1960'dan sonra köy halkından pek çok kişi başta Konya olmak üzere şehirlere göçmüştür. Burada geçmişi MÖ. 4. Yüzyıla uzanan antik Savatra şehri bulunmaktadır. Bu şehrin Yağlıbayat mevkiinde olduğunu ilk ortaya çıkaran; İngiliz seyyah ve araştırmacı Harry Stovell Cronin'dir. Antik Savatra şehrinin ortadan kalkmasından sonra bu mevkide veyahut yakınlarında ilk yerleşimi çevredeki göçebe veya yarı göçebe Türkmenler kurmuştur⁹¹. Köyde yapılan röportaj da üç tane, üstünde farklı yazı olan sütunların çıktığı görülmüştür. Bu da çok eski bir yerleşim yeri olduğunu kanıtlar niteliktedir⁹².

Türkmenlerin yaşadığı Yağlıbayat köyü, zaman içinde dağılmış veya mahiyetini değiştirmiştir⁹³. Yağlıbayat'ın sonraki sakinleri olan Kırım Türkleri, burasının kendilerinden önce Konya'nın Meram semtinde yaşayan Süleyman Efendi isimli birinin yaylası olduğu bilgisini vermiştir. Süleyman Efendinin çevredeki halkla anlaşamayınca buraya muhacirlerin iskânını istediği bilinmektedir. Günümüzde Yağlıbayat Köyü Kırım Türk göçmenleri tarafından kurulmuştur. Bu köyü oluşturan Kırım Türkleri, Karasubazar'ın Kışlav, Tanageldi, Töbensaray ve Burunduk köylerinden gelmektedir. Kırım Türkleri 1903 yılının Ağustos ayında Yağlıbayat'a iskân olunmuştur. 2. Abdülhamit bu köye Haziran 1904 yılında Mamure adını vermişse de bu isim tutmadığı için hem fiilen hem de resmen eski ismine tekrar dönmüştür. Muhacirlerin Türkiye'deki ilk 25 yıl boyunca karşılaştıkları en ciddi problemlerin başında sıtma ve kıtlıklar gelmektedir. Özellikle iskânın ilk yıllarında bu sorunlar nedeniyle Ereğli, Eskişehir, Adana, Karaman gibi yerlere göçler meydana gelmiştir. Göçler nedeniyle o zamanlar köyde ancak 15 hane kalmış, uzun yıllar sonra eski canlılığına ancak kavuşmuştur. Muhacirlerin ilk iskân dönemlerin de çevredeki yerli halk ile ilişkileri toprak anlaşmazlıkları ve kültür farklılıkları gibi sebeplerden dolayı pek sıcak olmamıştır. Bu ilişkilerin düzelmesi de zaman almıştır. Yağlıbayat'a yerleşen Kırım Muhacirleri de Anadolu halkının geri kalanı gibi Osmanlı

⁹⁰ a.g.e., 2011, s. 517

⁹¹ a.g.e., 2011, s. 519.

⁹² Nermin Kışla, "Yağlıbayat Köyü", 20.04.2019 tarihli röportaj bilgisi.

⁹³ a.g.e., 2011, s. 519.

Devleti'nin ve Türkiye Cumhuriyeti'nin girdiği savaflara evlatlarını göndermişler, bu savaflarda bunlardan pek çoğu şehit ve gazi olmuştur. Kırım Muhacirleri köyde devlet tarafından yaptırılan evlerde bir süre yaşadktan sonra kendi alıştikları türde Kırım hayat tarzına uygun karakteristik evlerini inşa etmeye başlamıştır. Günümüzde görülen bu evler kerpiçten yapılmıştır ve iki avlusu bulunmaktadır. Eve bitişik olan ilk avlu doğrudan ev halkının kullanımına ayrılmışken, dış avluda hayvanlar barınmaktadır. Genellikle iki oda bir sofadan oluşan evlerin içinde mutfığı eve yakın olan ilk avluda yer almaktadır. Mutfığa bitişik olarak fırın bulunur. Tuvalet ikinci bahçede olup aynı zamanda tezeklik olarak kullanılmaktadır. İkinci bahçede ayrı tuvaleti olan bir oda olup, bu oda yatılı misafirlerin kalması ve gençlerin oturması için kullanılmaktadır⁹⁴.

Yağlıbayat köyündeki Kırım Tatar aileleri şu soyadları kullanmaktadır. Acar, Akay, Altay, Altındal, Avcı, Aytar, Bahçel, Benli, Boran, Bulut, Burunduk, Can, Ceylan, Çelik, Demiral, Demirok, Deniz, Dinçer, Dursun, Dünder, Eken, Er, Gözler, Gül, Gürbüz, İnce, Kaya, Kışla, Koray, Kurt, Kültür, Özdemir, Soysal, Tekbaş, Tekin, Tuvan, Yalamkaya, Yanık, Yavaş, Yıldırım, Yılmaz ve Yüksel'dir⁹⁵.

⁹⁴ Kırımlı, a.g.e., 2011, s. 519

⁹⁵ a.g.e., 2011, s.526.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

IV. KIRIM TÜRKLERİNDE SOSYAL YAPI, ÖRF, ÂDET VE GELENEKLER

Kırım Hanlığı'ndaki millet sistemi Osmanlı Devleti'yle aynıdır. Devletin ülkede yaşayan insanlara bakışı dinî olup, topluma Müslim ve Gayr-i Müslim olarak hitap etmiştir. Ayrıca idari, hukuki ve iktisadi olarak Kırım'ın toplum yapısı, yönetenler ve yönetilenler veya askeri-reaya olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Askeriler vergiden muaftır, han veya kalgaydan gelen emirlerin uygulayıcısıdır. Reaya olarak denilen yönetilenler ise; tarım, hayvancılık, sanayi ve hizmet üretimi ile ticaret yaparak vergi verenlerden oluşmuştur. Askeri sınıfı oluşturanlar, tamamının elinde silah olması anlamına gelmemiştir. Yönetenler ya da askeriler sınıfına baktığımızda başta han ve aile fertleri, mirzalar, beyler, çeşitli askeri zümre mensupları, dini ve adli mekanizma içinde bulunanlar yer almıştır. Hanlığın askerlik hizmetinden başka, diğer kamu hizmetlerini yürüten saray çevresi ve taşrada bulunan vazifeliler bunların arasındadır. Bunların yanında bir de hizmet üretmesi beklenmeksizin vergiden muaf olan "Mürtezika" adı verilen bir grup oluşturmaktadır. Bu grubun içinde berat almış seyyidler ve yardımcı askeri sınıflar yer almaktadır⁹⁶.

Kırım hanlığı sınırları içinde yaşayan insanlar, etnik olarak Tatarlar, Nogaylar, Ermeniler, Rumlar, Yahudiler, Acemler, Kazaklar, Lazlar, Kıptiler ve Çerkezler 'den oluşturmaktadır. Dinî açıdan toplumun büyük çoğunluğunu oluşturan Müslümanlar, Hristiyanlar ve Musevilerdir. Ülkede yaşayan gayrimüslimlere sebepsiz müdahale edilmemiştir. Vergilerin ödedikleri sürece hem kendilerine hem de kutsal mekânlara asla dokunulmamıştır. Yine İslam'ın yasakladığı domuz eti yemek ve şarap içmek gibi davranışlara müdahale edilmemiş, İslam'a girmeleri için zorlanmamıştır. Gayr-i Müslimlerin Müslümanlarla aynı mahallede oturmaları beklenmemiştir. Gayr-i Müslimleri aşağılamak veya eziyet ederek haksız muamele etmek gibi davranışların olduğuna dair davalar çok az görülmüştür. Bunların haricinde köleler, ticaretin ve sosyal hayatın önemli bir parçasını oluşturmuştur. Köle kullanımı Kırım'da çok fazla olmamakla birlikte, köle ticareti iktisadi hayatın içinde hatırı sayılır bir gelir getirdiğinden dolayı önemli olmuştur. 16. Asırdan sonra Osmanlı akıncılığının bitmesi üzerine köle ihtiyacının tek adresi Kırım olmuştur. Rusya, Ukrayna, Çerkez, Macar, Lehistan ve Litvanya bölgelerine yapılan seferler sonucunda elde edilen esirler, köle olarak pazarlarda satılmıştır. Kırım Hanlığını güçlü

⁹⁶Nuri Kavak, "Kırım Tatarlarında Gündelik Hayat(XVII.-XVIII. Asır)", **Doğu Avrupa Türk Mirasının Son Kalesi Kırım**, Ed. Yücel Öztürk, 1. Baskı, T.C. Kültür Bakanlığı Yayıncılık, İstanbul, 2015, s.155.

kılan ve geleceğini yönlendiren en önemli güçlerin başında ülkeye yayılmış kabilelerin bir araya gelerek oluşturdukları kabile aristokrasisi gelmiştir. Hanlığın otoritesi; han, ailesi ve soyu, Osmanlı Devleti'nin müdahalesi ile en son olarak Kabile Aristokrasisi'nden oluşan bir sacayağının üstüne kurulmuştur. Şirin Beyi idaresinde toplanan ve ona göre hareket eden bu kabileleri kuvvetli kılan unsurların başında; askeri güçleri, hanlık divanında kararlara ortak olmaları ve zenginlikleri gibi unsurları gelmiştir. Şirinler ülkenin doğu toprakları ile Karasu ve Kerç arasındaki birçok mülkün sahibi olmuştur. Mansur kabilesinin toprakları Or ile yarımadanın kuzey bölümüne giren topraklar iken Barın ve Argın Kabilelerinin ise Karasu'nun belli bir kesim toprakları hisselerine düşmüştür. Bütün bu kabile aristokrasisini oluşturan üyeler arasında, Kırım Hanlığı'nın kuruluşundan, XVI. Asrın ilk yarısına kadar öncelik sırası bulunmaktadır. Buna göre Kabile Aristokrasisi'nin üyeleri; Şirinler, Barınlar, Argınlar ve Kıpçaklar şeklinde sıralanmıştır⁹⁷.

A-KIRIM TATAR TÜRKÇESİ

UNESCO tarafından yönetilen ve “tehlikedeki diller” projesi çerçevesinde oluşturulmuş atlasta Kırım Türkçesi 2 numaralı kategoride gösterilmiştir. Yani ciddi tehlikede anlamına gelmektedir. Kırım Türkçesi günümüzde yoğun olarak Kırım Özerk Cumhuriyeti olmak üzere dünyanın birçok bölgesinde farklı ülkelerde dağınık biçimde yerli veya diaspora⁹⁸ dili olarak konuşulmaktadır. Günümüzde Kırım Türkçesinin konuşulduğu sayı kesin değildir⁹⁹.

Konya ve çevresindeki Kırım Türk köylerine baktığımızda ise; köylerin şehirlere göre dillerini çok daha iyi koruduğu, yapılan röportajlarda ve araştırmalarda görülmüştür. Köydeki insanların da bunu tasdiklediği görülmüştür. Özellikle Ahmediye, Süleymaniye, Seçme ve Yağlıbayat köylerinde Kırım Türkçesi hala konuşulduğu, hatta çocukların dahi bu dili konuştukları gözlenmiştir. İlkokula başlayan çocukların Kırım Türkçesi konuştuğu, Türkçe konuşmakta zorluk çektiği ifade edilmiştir¹⁰⁰. Kırım Türkçesi aktif olarak günlük hayatta küçük büyük herkesin konuştuğu bir dil olmuştur¹⁰¹. Ahmediye Köyü'nün aslının Karasu-Bahçesaray tarafından olduğu anlaşılmasına rağmen, muhtemelen çevre Kırım Türk köylerinin de tesiri ile

⁹⁷ Kavak, a.g.e., s. 156.

⁹⁸ Diaspora: çok uzun zamandan beri bir kavim, ulus veya inanç mensuplarının ana yurtlarından koparak başka yerlerde azınlık olarak yaşamalarıdır.

⁹⁹ Ülkü Çelik Şavk, “Tehlikedeki Diller, Dil Ölümü ve Kırım Tatarca'sı”, **Eskişehir'de Kırım Tatarları Diaspora, Kültürel Miras ve Kimlik**, Ed. Mehmet Ali Yolcu, 1. Baskı, Tepebaşı Belediyesi Kültür Yayınları, Eskişehir, 2016, s. 24.

¹⁰⁰ Havva Bahçeli, “Yağlıbayat Köyü”, 21.04.2019 tarihli röportaj bilgisi.

¹⁰¹ Halil Güler, “Süleymaniye Köyü”, 20.04.2019 tarihli röportaj bilgisi.

köy halkında çöl şivesiyle karışık bir şive çarpmıştır¹⁰². Bunların yanı sıra köye gelen Türk gelinlerin de çok iyi derece de Tatarca konuştuğu görülmüştür¹⁰³. Damatların ise anladığını ama konuşamadığı beyanında bulunulmuştur¹⁰⁴. Bunca yıla rağmen dilin korunmasına oldukça dikkat edildiği görülmüştür. Köy halkı büyük bir özveriyle çocuklarına küçüklükten Tatarca'yı çok güzel bir şekilde öğretmiş ve Öz dillerine sahip çıkmayı aşlamıştır¹⁰⁵.

Konya çevresindeki köylerde, dil konusunda bu kadar hassas davranılmadığı köylerde mevcuttur. Örneğin Ağılbaşı (Mandıra) Köyünde Nogaylar arasında Nogay'ca özellikle 1970'lerden itibaren genç nesil arasında tedricen daha az konuşulmaya başlanmıştır. 2000'li yıllarda Mandıra Köyü'ndeki orta yaş ve üstündeki Nogayların kullandıkları kelimeler azalmakla beraber Nogay'ca konuşmayı sürdürmüştür. Nogay olmayan orta neslin üstü de iyi şekilde Nogay'ca konuşabilmektedir. Bu da köyün farklı kökenlerden gelen halkı arasında ilişkilerin sıcak olmasından kaynaklanmaktadır¹⁰⁶.

Kırım Türkçesi için koruma ve yeniden eski canlılığına kavuşturma çaba ve çalışmaları son yıllarda artarak sürmüştür. Özellikle Kırım Özerk Cumhuriyeti'nde alınan önlemler ve ilerlemeler dilin yaşatılması konusunda oldukça önem arz etmiştir. Anaokullarında başlatılmak üzere anadili eğitiminin güçlendirilmesi, dilin bütün toplumsal alanlarda kullanılmasının teşvik edilmesi önemlidir. Türkiye'de sürdürülen çalışmaların en önemlilerinden birisi Kırım Tatarca'sının Milli Eğitim Bakanlığı müfredatına alınması girişimi olmuştur. Yaşayan Diller ve Lehçeler programı kapsamında Kırım Türkçesinin de seçmeli ders olarak yer alması çalışmaları tamamlandığı takdirde, Türkiye'de Kırım Türkçesinin korunmasına yönelik önemli bir adım atılmıştır¹⁰⁷.

B-KIRIM TÜRKLERİNDE AİLE

Aile kurumunun oluşumunda her milletin, her kültürün ve her dinin kendine göre bir takım kuralları olmuştur. Kırım Hanlığı'nda yaşayan bir aile ile Anadolu'nun herhangi bir yöresinde yaşayan bir aile arasında pek bir fark görülmemiştir. Aileyi meydana getiren ya da aile için ilk adımı atan erkek ve kızın meşru manada aile olabilmesi için evliliği gerçekleştirmesi gerek görülmüştür. Evlilik öncesi bir hazırlık evresi olarak görülen nişan ve namzetlik icra

¹⁰² Kırımlı, a.g.e., 2011, s. 485

¹⁰³ Sema Ercan(35), "Yağlıbayat Köyü", 21.04.2019 tarihli röportaj bilgisi.

Şerife Tekbaş (52), "Yağlıbayat Köyü", 21.04.2019 tarihli röportaj bilgisi.

¹⁰⁴ Safiye Kışla, "Yağlıbayat köyü", 21.04.2019 tarihli röportaj bilgisi.

¹⁰⁵ Kışla S, a.g.e., 21.04.2019 tarihli röportaj bilgisi

¹⁰⁶ Kırımlı, a.g.e., 2011, s. 486

¹⁰⁷ Çelik Şavk, a.g.e., s. 25.

olunmuştur. Başlık veya kalın adı altında bir bedel yerine kadına sağlanan bir teminat olarak mehir belirlenmiştir¹⁰⁸. Konya'daki köylerde yaptığımız röportajlarda kız için başlık parası, süt hakkı vs. gibi para alınıp alınmadığı sorulduğunda, köyün yaşlıları tarafından eskiden alındığı ifade edilmiştir. Özellikle eğer kızın durumu yoksa yetim veya öksüzse, amca-dayı yanında büyüyen kızın çeyizlerini alsın diye yapılan bir nevi yardım niteliğine sahip bir miktar para verildiği söylenmiştir¹⁰⁹.

Köyün orta yaş ve gençleri ise hiç böyle bir şeyi duymadıklarını ifade etmiştir¹¹⁰. Bu verilen paraya veya hediyeye Tatarca'da "aşap qalma" denildiği söylenmiştir. Bu uygulamanın yaklaşık 30 yıldır uygulanmadığı belirtilmiştir¹¹¹. Farklı dini inançları olan kimselerin evlenmelerine iyi gözle bakılmadığı gibi örneği görülmemiştir. Evlenme akdi, erkek ile kız veya kızın ailesi arasında yapılmıştır. Velayete, en yakın erkek, cariyeyi azat eden erkek veya tayin edilen kadı vekil kabul edilmiştir. Hanefi mezhebine göre veli, kızın rızasına binaen onu evlendirebilmiştir. Velisi kızın akil baliğ olmadığı durumlarda nikâhın feshini bile isteme hakkına sahiptir. Nikâh akdinin yapılması için kızdan vekâlet alındığı bilinmektedir. Bu durum nikâh akdi için erkek ve kız veya herhangi birisi olmadan da vekiller aracılığıyla yapılabileceği anlamına gelmiştir. Nadiren de olsa evlenecek kişilerin evinde mahkemedен gelen yetkili ve şahitler huzurunda nikâh yapılmıştır. Baron De Tott'un Kırım seyahati esnasında karşılaştığı evlilik ile ilgili notları önemlidir. O, Kırımlıların evlenecek kızları darı ile örttüklerini aktarmıştır. Yani evlenecek kızın başı üzerine 30 cm. çapında bir tepsi konularak darı dökülmeye başlanır, ne zaman tepsi hizasına dökülen darı yükselir, o zaman dökme işi durdurulmuştur. Böylece kızın çeyizi de tamamlanmıştır. Sonrasında uzun boyluların daha şanslı olduğuna vurgu yaparak, kendi adetlerindeki evlilik tacı ve badem şekeri ile bu olay arasında ilgi kurulmuştur. Evlilik dışı uygunsuz yakalananlara, nikâh yapma zorunluluğu getirilmiştir. Kabul edenlere bir ceza verilmemiş, İslam'ın ortaya koyduğu kurallar çerçevesinde de nikâhsız yaşamaya asla müsaade edilmemiştir. Babasız çocuk doğurma hoş karşılanmamıştır. Kırım Türkleri'ne ait kayıtlara bakıldığında birden fazla evlilik çok az olduğu gibi hane başına düşen çocuk sayısı sadece ikidir. Boşanmanın da az olduğu ve şeri kurallar çerçevesinde çözümlendiği bilinmektedir¹¹².

¹⁰⁸ Kavak, a.g.e., s.160.

¹⁰⁹ Benli, a.g.k., 20.04.2019 tarihli röportaj bilgisi.

Altın G, a.g.k., 20.04.2019 tarihli röportaj bilgisi.

Tahir Tekbaş, "Yağlıbayat Köyü", 21.04.2019 tarihli röportaj bilgisi.

Güler İ, a.g.k., 20.04.2019 tarihli röportaj bilgisi.

¹¹⁰ Erhan Demirel (53), "Yağlıbayat Köyü", 21.04.2019 tarihli röportaj bilgisi.

Altın H, a.g.k., 20.04.2019 tarihli röportaj bilgisi.

¹¹¹ Güler İ, a.g.k., 20.04.2019 tarihli röportaj bilgisi.

¹¹² Kavak, a.g.e., s.161.

Konya'daki Kırım Tatar köylerinde yaptığımız röportajlar ışığında; Tatarlarda çok eşlilik hiçbir zaman görülmemiştir. Belki bir veya iki kişinin böyle bir evlilik yaptığına, bununda toplum tarafından ayıp karşılandığı belirtilmiştir¹¹³.

C-KIRIM TÜRKLERİNDE EVLİLİK

Aileyi meydana getiren, aile için ilk adımı atan erkek ve kızın meşru manada aile olabilmesi için evliliği gerçekleştirmeleri gerekmektedir. Evlilik öncesi bir hazırlık devresi olarak görülen nişan ve namzetlik gerçekleştirilirdi. Başlık parası yerine kadına sağlanan teminat olarak mehir belirlenirdi. Evlenme akdi, erkek ile kız veya kızın velisi arasında yapılırdı. Hanefi mezhebine göre veli, kızın rızası alınarak evlendirilebilirdi. Veli kızın akıl baliğ olmadığı durumlarda nikâhın feshini bile isteyebilirdi¹¹⁴.

Sürgün yıllarında daha az olan karışık evlilikler Kırım'a döndükten sonra fazlaca artmıştır. Özbekistan da yaşarken az sayıda olmak üzere genellikle Özbeklerle, Taciklerle ve diğer Müslüman gruplarla yapılan evlilikler, Kırım'a döndükten sonra daha çok Ruslarla ve Ukraynalılarla ile yapılmaya başlanmıştır. Sürgün yıllarında kendi etnik kültürlerinin devamı hem de grubun sürekliliği açısından grup içi evlilikler yapılmış olmasına rağmen Kırım'a döndükten sonra grup içi evlilikler daha az yapılmıştır. Özbekistan'da var olan grup içi dayanışma ve sıkı grup bağlarının Kırım'a dönme amacının gerçekleştirilmesinden ötürü az da olsa gevşemesi, karışık evliliklerinin sayısının artmasında en önemli faktördür. Sayıları az olmasına rağmen bu karışık evlilikler Kırım Türkleri arasında pek fazla onaylanmamıştır. Kırım Türkleri her milletin kendi milletiyle evlenmesi gerektiği görüşündedir. Bu karışık evliliklerin daha çok erkekler arasında yapıldığı görülmektedir. Bunun sebebi olarak ta iyi okullarda okuyup meslek sahibi olmalarına rağmen gençlerin iş bulamayıp kendilerini başka taraflarda evliliğe yönlendirdikleri gösterilmektedir. Devam eden yıllarda kızlarında bu evlilikleri az da olsa yapmaya başladıkları görülmektedir. Kırım Türkleri bir erkekle evlenen Rus veya Ukraynalı genç kızların çoğu Müslüman olsa da Kırım Türkleri arasında pek kabul görmemiştir. Halk arasında onların dinine gelse dahi kendi geleneklerini ve dinlerini unutmadığı düşüncesiyle onlara inanmadıkları görüşündedir. Kırım Türkleri'ne göre onlar; kendi milletinden eş almasının daha iyi olduğu, milletin bu şekilde bozulmayıp asimilasyona maruz kalmayacağı görüşündedir. Türk halkı olsa dahi Özbekler, Türkler, Kırım Tatarları arasında dahi farklılıkların olduğunu düşünmektedir. Karışık evlilikler diğer Müslüman halklarla olması durumunda bile sıcak

¹¹³ Altın G, a.g.k., 20.04.2019 tarihli röportaj bilgisi.

¹¹⁴Kavak, a.g.e., s. 159

karşılanmamıştır. Onların deyimiyle “Seni ısırın kendi köyünün köpeği olsun” görüşündedirler. Bu durum millete vurgu yapılması, örf ve adetlerdeki farklılıklar ve İslam’ı yaşama biçimindeki farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Kırım Türkleri’nin Ruslara ve Ukraynalılara göre karışık evliliklere hiç sıcak bakmadığı gözlenmiştir. Bunun nedeni olarak kendi vatanlarında Müslüman olmayan nüfusla yaşamak zorunda bırakıldıkları gösterilmiştir. Karışık evliliğe direnç göstermelerindeki sebep şüphesiz kültürel kimliğin tehdit altında olduğu inancından kaynaklanmıştır. Karışık evliliklerde gençlerin yaptığı dil ve milliyet tercihi bakıldığında ya bir Ruslaşmanın söz konusu olduğu ya da yaşanan Cumhuriyetteki egemen milliyetin kültürünün baskın çıktığı gözlenmiştir. Sovyet rejiminin karışık evlilik projesini hedef aldığı bir gerçektir ve Kırım Tatarları’nın kendi kültürlerini tehdit altında hissetmelerinde haklılık payı vardır¹¹⁵.

Konya ve çevresindeki köylere baktığımızda ise, Ahmediye Köyü’nde de bu düşüncenin yaygın olduğu görülmüştür. Köyde Nogaylarla evliliklere sıcak bakılırken Türklerle evliliklere uzun yıllar karşı çıkılmıştır. Dikkat çeken bir örnek ise akrabayla evliliklerinde çok az olması olmuştur. Türklere kız alıp verilmenin olmamasını köy halkı asimile korkusu olarak ifade etmiştir. Ağılbaşı ve Dokuz Köyü’nde de durum aynıdır. Türklerle evlilik ilişkileri 1970’ lere kadar görülmemiştir. 2000’li yıllarda karışık evliliklerin iyice yaygınlaştığı görülmüştür. Köyde ki Nogay olmayan halkta Nogaylarla büyük uyum içindedir. Bazı Nogay adetleri ve dil unsurlarını onlara da yansıttıkları görülmüştür. Örneğin köyün bütün sakinleri Nogay çayını içmektedir ve iyi şekilde Nogay’ca konuşabilmektedir¹¹⁶.

Köstengil (Boğazören) Köyü’nde ise, evlilik ilişkileri Cetisan kolundan olan Kulu’ ya bağlı şeker köyleriyle kurulmuş, Cetisan olmayanlarla evlenmekten kaçınılmıştır. Kırım Türkü olmayanlarla evlilikler ise 1960’larda görülmeye başlanmıştır. 2000’li yılların başında evlilikler yaygın olarak yine de Nogaylar arasında yapılmıştır¹¹⁷. Köklüce(Kaha) köyünde ise, uzun bir süre içine kapalı bir sosyal yapıya sahiptir. 1970’lere kadar evlilikler köy içinde veya Tursunlu ve Kozağaç Köyü’nde yaşayan Kırım Türkeri’yle olmuştur. Birkaç evlilikte Erdoğdu Köyü’ndeki Kırım Türkleriyle olmuştur¹¹⁸. Süleymaniye Köyü’nde karışık evlilikler 1990’lı yıllarda, Yağlıbayat Köyü’nde de uzun yıllar karışık evlilikler görülmemiştir¹¹⁹.

¹¹⁵ Ayşegül Aydıngün, İsmail Aydıngün, **Kırım Tatarlarının Vatana Dönüşü Kimlik ve Kültürel Canlanma**, Atatürk Kültür ve Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2004, s. 92.

¹¹⁶ Kırımlı, **a.g.e.**, s.485

¹¹⁷ Kırımlı, **a.g.e.**, s.490

¹¹⁸ **a.g.e.**, s.505

¹¹⁹ **a.g.e.**, s.514

Erdoğdu Köyünde; Kırım Türkü olmayanlarla evlilikler 1950'lerden itibaren görülmüş ve zaman içinde yaygınlaşmıştır. Günümüzde ise oldukça yaygın yapılan karışık evliliklerde, röportajlar ışığında özellikle gelin gelen kızların, Kırım Türk kültürüne uyum sağladıkları g r lm řtir¹²⁰. Konya'nın Yağlıbayat Köyü'nde dikkat çeken geleneklerden birisi de asla amca çocuklarıyla herhangi bir evliliklerin gerçekleşmemiş olmasıdır. K   kl kten bu yana aynı evde büyüyen amca çocuklarının evlenmeleri, kardeşle evlenmeleri gibi günah ve ayıp karşılanmıştır. Dayı, teyze, hala çocuklarıyla akraba evlilikleri yapılırken asla amca çocuklarıyla böyle bir Şey ger ekleřtirilmemiřtir¹²¹.

D-KIZ İSTEME VE DÜĞÜN GELENEKLERİ

Kırım Türkleri'nin sürgünde ve Kırım'a döndükten sonra yaşatmaya çalıştıkları adetlerin bir diğer önemlisi kız isteme, söz keme, nişan ve düğündür. Bu adetler özellikle Kırıda ekonomik zorluklar nedeniyle eski zenginliğini biraz kaybetmiş olsa da yine de adetlerin yerine getirilmesine büyük önem verilmiştir. Kırım Türkleri'nde "hafif nişan" (söz kesme), ağır nişan (nişan) ve süt hakkı gibi düğün öncesinde yerine getirilen adetler vardır. Hafif nişanda pek büyük hediyeler yapılmaz, bir eşarp, bir yüzük gibi Őeylerle ge iştirilirdi. Ağır nişanda kızın annesine, babasına kardeşlerine, kız tarafındaki ailesine hediyeler konulurdu. Annesine ve babasına süt hakkı verilirirdi. Süt hakkı; kızın annesi babasının kızına baktığı için para veya hediye verilmesine denirdi. Tatarlarda kız isteme ise Şu Şekilde gerçekleşirdi. Oğlan evi kuda; yani d n r gönderirdi. Bu d n r, ablası, teyzesi veya yakın akrabaları arasından seçilirdi. İstemede hemen olur cevabı verilmezdi. Birkaç defa oğlan evinin gelmesi beklenirdi. Daha sonra sofralar kurulurdu.  nce kahve sonrada yemek ikram edilirdi. Daha sonra oğlan evinin getirdiği bohçalar açılır, hediyelere bakılırdı. Bir iki hafta sonra da ağır nişan hazırlıklarına başlanırdı. Daha sonra hediyeler alınması için alışverişe çıkılırdı. Bu hediyeleri kaynana belirler daha sonrada nişan duası yapılırdı. Dini nikâh mutlaka yapılır gelin nikâhsız kapıdan  ıkartılmazdı. Ağır nişandan sonra düğün tarihi kararlaştırılırdı. Düğün Cuma günü gelinin evinde yapılır, cumartesi de damadın evinde yapılırdı. Genellikle kız tarafında yapılan düğüne kız tarafının davetlileri, erkek tarafında yapılan düğüne ise erkek tarafının davetlileri katılırdı. Kız tarafının yaptığı düğüne damadın anne ve babası, erkek tarafının yaptığı düğüne ise kızın anne babası katılmazdı. Kız tarafının düğününe erkek tarafından sınırlı sayıda davetli katılır aynı Şekilde erkek tarafına da sınırlı sayıda kız tarafından davetliler katılırdı. Düğüne gelenler çeşitli hediyeler getirirlerdi. Fakat sonraları zarfa para

¹²⁰Tekbař T, a.g.k., 21.04.2019 tarihli röportaj bilgisi.

Demirel, a.g.k., 21.04.2019 tarihli röportaj bilgisi.

¹²¹Kıřla S, a.g.k., 21.04.2019 tarihli röportaj bilgisi.

koyma âdeti yaygınlaşmıştır. Bu yolla hem benzer hediyeler gelmemesine hem de çifte para yardımı sağlamak amaçlanmıştır. Düğünlere çocuk getirilmemesi yaygındır. Dans düğünün önemli bir parçasını teşkil etmektedir. Bu da belli bir geleneğe göre yapılmaktadır. Düğünü yapan tarafın yani damadın veya gelinin anne-babasının dansı başlatmak ve misafirlerle tek tek oynama zorunluluğu vardır. Dansa katılacaklar sıraya girer ev sahipleri ile dans eder ve dansın sonunda elden ele para verilirdi. Toplanan paralar müzisyenlere verilmiştir. Kimi danslar herkesin katıldığı ve parasız oynanan danslardır. Herkesin oynayabileceği davetlilere duyurulurdu¹²².

Kına gecesi oğlan tarafına giden Kudanay(dünür başı), güğüme nohut, fıstık, fındık, üzüm doldurup üzerine de elma kapatıp oğlan evine giderdi. Kız evi onu karşılardı¹²³. Kırım Türk düğünlerinde dikkat çeken diğer gelenek ise, her masadan bir genç erkeğin o masanın sorumlusu olarak seçilmesi âdetidir. Bu gencin koluna bir mendil bağlanır ve masada her şeyin eksiksiz olması için gerekeni yapmakla görevlendirilmiştir. Zaman içinde geleneklerin, örf ve adetlerin kimilerinin kaybolmaya yüz tuttuğunu veya tamamının kaybolduğu görülmektedir. Önceden gençler görücü usulü ile evlenirken, günümüzde gençlerin kendi evlilik kararını alıp ailelere bildirdikleri belirtilmiştir. Ekonomik sıkıntılar nedeniyle bazen düğün geleneklerinin tam olarak yerine getirilmediği söylenmektedir. Ancak nedeni ne olursa olsun, vatana dönüşten sonra Kırım Türkleri'nin büyük çoğunluğunun geleneklerini yaşatma isteğinde oldukları görülmektedir. Evlilik; doğum ve sünnete göre daha kapalı bir şekilde grup içinde gerçekleşmektedir. Bu nedenle evlilik gerek dini geleneklerin, gerek diğer adetlerin tüm değişikliklere rağmen en çok uygulandığı; onlara ve dolayısıyla kültürel kimliğe bağlılığın en çok vurgulandığı, aslında bu gelenekleri ortadan kaldırmayı hedeflemiş olan Sovyet rejimine karşı meydan okunan bir toplumsal olay olarak değerlendirilmiştir¹²⁴.

Günümüzde Konya çevresi köy örneğinde tarihi süreç içerisinde düğünlerdeki geleneklerin çoğunda değişimler meydana gelmiştir. Daha çok Konya'ya uyum sağlanmaya başlanmıştır. Özellikle Türklerden kız alıp vermeye başladıktan sonra geleneklerinin çoğunu uygulayamaz hale gelmişlerdir. Bunun yanında yemeklerin de Konya yöresine kayması da insanlara kolay gelmesinden kaynaklanmaktadır. Başka bir sebepte gençlerin okumak, iş vs. gibi sebeplerden Konya merkezde oturmaları da gelenekleri uygulamakta güçlükler meydana getirmiştir¹²⁵.

¹²² Aydıngün, Aydıngün, **a.g.e.**, s. 115.

¹²³ Tekbaş T, **a.g.k.**, 21.04.2019 tarihli röportaj bilgisi.

¹²⁴ Aydıngün, Aydıngün, **a.g.e.**, s. 116.

¹²⁵ Tekbaş T, **a.g.k.**, 21.04.2019 tarihli röportaj bilgisi.

Bu çalışmanın ana hatlarını oluşturan Konya ve çevre köylerindeki Kırım Türkleri'nin düğün geleneklerine baktığımızda; genel olarak benzer olsa da bir takım farklılıkların olduğu bilinmektedir. Bunlar köy köy şu şekilde açıklanmıştır. Ahmediye Köyü'nde; Tarihi süreçte köydeki düğünler eski geleneklerini kaybetmiş se de yaşatılan birkaç gelenek kendisini korumuştur. Düğünlerin hemen bitmediği ifade edilmiştir. *Düğün sonunda "Gençler kahve dövmeye, yaşlılar kazan asmaya"* diye bağırırlardı¹²⁶.

Düğünlerde Nogayların Kırım Türkleri'ne göre yemek kültürünü daha iyi koruduğu belirtilmiştir. Düğünlerinin Cuma başlayıp karşılama yemeği dedikleri zeytin, reçel, kuru fasulye ve tatlı tepsisi hazırlanırdı. Bu geleneği hala bozmadan korudukları ifade edilmiştir. Kırım Türklerinin düğün yemeklerinde ise bu köyde eskiden yapılan Sarqoma ve köbeteden sadece sarqomanın yapıldığı, diğer uygulamaların aynen Konya da ki gibi yapıldığı ifade edilmiştir. Böylelikle pilav kültürünü tamamen kolay olduğu için Konya'dan aldıklarını ifade etmişlerdir. Köyde Kırım Tatar yemek kültüründe canlılığını korumakta olup, Çibörek, Köbete, Sarburma, Tögerek, Tataraş, Salma, İrimçi börek, gibi yemekler hala pişirilmektedir. Kırım Türkleri düğünlerde cumartesi günleri alkol almak isteyenlere "zamak" denilen toplantılar düzenlenmiştir. Bu toplantılarda sınırsız alkol ikramı düğün sahibinin maddi durumuna göre verilirdi. Bunla birlikte çerez de ikram edilirdi. Bu gelenek hala yapılmaktadır. Düğünlerde eğlencelere ise "çetnevır" denirdi. Sünnet düğünleri de yapılmaktadır ve bu düğünlerde Konya'da olduğu gibi pilav verilmektedir. Özellikle düğünlerin Konya adetleriyle harmanlanmış olduğu görülmüştür¹²⁷. Boğazören (Köstengil) köyündeki evlilik ve toy adetlerinin bir kısmı 2000'li yılların başında uygulanmaktadır. 2000'li yıllarda köyde qanekiy oynamasını ve qobuz çalması bilen birkaç yaşlı hayattadır¹²⁸.

Erdoğdu Köyü'nde; 1970'lere kadar buradaki toylar, Nogay adet ve geleneklerine uygun olarak yapılmıştır. Toylardan önce kız evinde "satuv" görülür. Yani kızın çeyizlerinin sergilenmesidir. Cuma günü "danışiq" olarak adlandırılan toy sahibinin evinde yemek verilmektedir. Bu yemeğe gelenler köylülere gecelemek üzere "qonaq"(misafir) olarak dağıtılmaktadır. Danışiqda et (yahni), botqa (pilav) ve hoşaf pişirilmektedir. Cuma- Pazar günleri arasında danışiqda kazan yere inmezdi. Bu arada kızlar 3 gün gelinin yanında yatarlar, kına sürerlerdi. Kiyev(damat), tarafında ise oğlan kınası olurdu. Cumartesi akşamı yapılan oğlan takısından sonra içi bozuk para dolu bir tas yere konur, kiyev bir tekme ile onu dağıtır, çocuklar

¹²⁶ Benli, a.g.k., 20.04.2019 tarihli röportaj bilgisi.

¹²⁷Altın H, a.g.k., 20.04.2019 tarihli röportaj bilgisi.

¹²⁸ Kırımlı, a.g.e., 2011, s. 490.

ve gençler bu paraları kapışırdı. Tasın kendisini kapmak başlı başına bir şeref meselesidir. Tası kapan kiyeye veya sağdıcına bunu satıp karşılığında para alırdı. Toylarda Boztorgay ve Seydosman gibi Kırım Tatar yırlarının söylendiği bilinmektedir. 1970'lere kadar yapılan toylarda mutlaka at yahut at araba yarışı yapılırdı. Yarışı kazananlara para ve koyun gibi mükâfatlar verilirdi¹²⁹.

Fethiye Köyü'nde ananevi toylar; Cuma günü başlamakta ve Pazar günü sona ermektedir. 1990'lara kadar toy zamanı kırmızı çevre bağlanarak bir atla köyde dolaşılır, "Qartlar qazan açmağa, çaşlar ulgum kesmeqe, toy üyüne keliniz" şeklinde tekerlemeyle bağırılarak halk toydan haberdar edilmiştir. Günümüzde de aynı çağrı yine bir tekerlemeyle ancak at yerine hoparlörle yapılmaktadır. 2000'li yılların başına kadar toy vakti, gençler köyün 1 km dışında bir bayrakla misafirleri karşılayıp toy evine getirirlerken son dönemde buna uyulmadığı görülmektedir. Toylardaki birçok adet günümüzde yaşatılmamakta ve genel görüntü itibariyle çevredeki Kırım Türkü olmayan diğer köylerdeki düğünlerden pek fark görülmemektedir¹³⁰.

1950'lere kadar toyların bir hafta sürdüğü, bir gün kiyev (damat), öbür günde kelin (gelin) evinde yemek verildiği hatırlanmakla birlikte, ekonomik sebeplerin de etkisiyle, günümüz toyları bu kadar uzun sürmemektedir. 1980'lere kadar toylarda "çıraq" tellenirken, bu da şimdilerde geride kalmıştır. Aynı şekilde ananevi Kırım Türk toylarının değişmez sahnelerinden olan pencere önünde genç kız ve erkeklerin çınlaşmaları da 1980'lerden bu yana uygulanmamaktadır. Fethiye Köyü toylarında hala yaşatılan bazı adetler ise şunlardır. Toyda erkek tarafı kız tarafına giderken köy gençlerine kaburga kolu, rakı yemiş alırlardı. Bir zamanlar toyların vazgeçilmez özelliklerinden kabul edilen at yarışları da günümüzde tamamen unutulmuştur. Köyde en son at yarışlarının 1950'lerde yapıldığı bilinmektedir¹³¹.

Nogay kültürünün karakteristik özellikleri Kırk kuyudaki toylara bütün canlılığıyla yansıtılmıştır. 2000'li yıllarda köyde yapılan ve üç gün süren toylarda Nogay kültürünün birçok adet yaşatılmaya çalışılmaktadır. Bununla beraber köyde uygulanan birçok gelenek ve adetler ortadan kalkmıştır. 1960'ların sonuna kadar toylarda Tatar güreşi yapıldığı bilinmektedir. 1980'lere kadar toylarda at yarışı da olmaktadır. At yarışında yenenlere kız tarafının qudagiyləri (dünürleri), toquz'dan mendil, havlu vs. gibi hediyeler verirlerdi. Qobuz çalanların kalmaması

¹²⁹ a.g.e., 2011, s.496.

¹³⁰ a.g.e., 2011, s. 497.

¹³¹ a.g.e., 2011, s.498.

ve qanekiy oynayabilenlerin sayısının azalmasıyla günümüzde toylarda bu oyunlarda oynanmamaktadır¹³².

Kaha köyünde Kırım Tatar Halk oyunları ve müzik kültürü 1960'lara kadar yaşayabilmişse de günümüzde büyük ölçüde kaybolmuştur. Yaşlılar bu tarihlere kadar düğünlerde Kırım Halk Oyunlarını oynarken, son dönemlerde yetişen gençler ancak bölgede gördükleri Türk Halk Oyunları'nı ve türkülerini bilmektedir. Köyde toy ve cenazelerde herkesin bütün işlerini bir tarafa bırakıp merasime katılması günümüzde de devam etmektedir. Toylar zaman içinde Kırımdan getirilen otantik tarzlarını kaybetmiştir. Kırım usulü toyların en son 1950 yıllarında yapıldığı bilinmektedir. Perşembeden başlayıp pazara kadar süren bu eski usuldeki toylarda qartağası, on bey ve sol beyin bulunduğu meclis kurulup horoz ve çırağ tellenirdi. Gelin inerken ve babasının evinden gelirken çibıldıq adında bir bez kimse görmesin diye iki sopanın ucundan tutulurdu. Çibıldıq üstündeki iki mendil de onu tutan çocuklara bahşiş olarak verilirdi¹³³. Toylarda mutlaka Kırım Tatar güreşi ve at koşusu da olurdu. At koşularında birinci gelene toklu koç verilirdi. Günümüzdeki toylar daha ziyade çevredeki köylerin adetlerine ve büyükşehirlerde moda olan usullere göre yapılmaktadır. Toyda "toquz" bağlama âdeti dahi artık unutulmuştur. Yine de yaşatılmakta olan bazı adetler vardır. Örneğin cenaze ve toylarda dışarıdan gelen misafirler gücü yettiğince evlere paylaştırılarak konaklandırılırdı¹³⁴.

Seçme Köyü'nde ise Toylarda eski adetlerin birçoğu sürdürülmektedir. Günümüzde toylarda yaklaşık 2 metrelik beyaz bir bez üzerine işlemeli aynalı özel bir bayrak yapılırdı. Toya gelen misafirler ellerinde bu bayrak olan gençler tarafından köyün 1 km kadar dışında karşılanıp köye getirirlerdi¹³⁵. Gelin arabadayken gençler arabayı durdurup kız tarafından toquz (dokuz parça kumaş eşya) bağlatırlar, köy gençleri oğlan tarafından kız tarafına kına gecesine giderken kaburga kolu alırlardı. Seçme köyünde önceden karışık evlilikler olmazken; 1980'lerden sonra Kırım Türkü olmayanlarla da evlilikler görülmeye başlanmıştır¹³⁶. Türklere kız vermeyen Seçme Köyü sakinleri şu anda hiçbir ayırım gözetmeden Çevre Türk köylerinden kız alıp onlara kız vermektedir. Çok iyi şekilde uyum sağlayan gelinler, Tatarca'yı da çok iyi şekilde öğrenmiş ve çocuklarına öğretmiştir. Küçük çocuklar dâhil herkes akıcı şekilde Tatarca konuşup

¹³² , a.g.e., 2011, s. 501.

¹³³ Kırımlı, a.g.e., 2011, s.508.

¹³⁴ a.g.e., 2011, s. 509.

¹³⁵ a.g.e.,2011, s. 510.

¹³⁶ a.g.e., 2011, s.511.

anlamaktadır. Aynı zamanda Türk gelinleri yemek kültürünü de çok iyi şekilde öğrenmişler ve günlük hayatta Tatar- Konya yemeklerini yapmaktadır¹³⁷.

Seydahmetli Köyü'nde ise; Toy günü kararlaştırıldıktan sonra kız ve oğlan tarafının aileleri toplanarak ihtiyaçlarını kararlaştırırdı. Buna casav buzma adı verilirdi. Daha sonra aile mensupları gidip bu ihtiyaçları alırlardı. Eşyalar alınınca komşular hayırlı olsun gelirdi. Toyda sunmak için oğlan tarafının kadınları komşularını toplar ve yufka açarlardı. Buna “cayma toy” denirdi. Orada çalışanlara konu komşu çerez, para gibi hediyeler verirdi. Komşularla birlikte davetiye hazırlanırdı. Damat ayrı, babası ayrı davetiye yazardı. Bu davetiye yazılması âdeti davetiye bastırılmasının yaygınlaşmasından evvel uygulanırdı. Toydan önce oğlan tarafının eniştesi gelirdi. Oğlan tarafı soğum soyar yani bir dana keserdi. Komşu köylerden gelecek olan gençler her köyde sözü geçen bir gencin idaresinde toyun yapılacağı köye gelirdi. Toylar Perşembe günü başlayıp pazara kadar hatta toy sahibinin maddi imkânları elveriyorsa gelecek perşembeye kadar devam eder, bazen birkaç hafta bile sürebilirdi. Bir süre içinde sürekli olarak ihtiyacı karşılayacak ölçüde soğum soyulurdu. Cumartesi günü gelin ile damat aynı köyden iseler nikâh kıyılırdı. Bu imam nikâhı gelin ve damadın bizzat imamın huzuruna gitmesiyle değil, vekiller vasıtasıyla olurdu. Oğlan tarafından biri başkalarının şahitliğinde kızın vekâletini alır bu arada kız tarafı da oğlanın vekâletini alır ve başka bir yerde yine şahitler huzurunda imam nikâhı kıyılırdı. Bu arada diğer bir mekânda ise nişan devam eder ve oğlan tarafından kız tarafına hediyeler gelirdi. Toy boyunca kız ile oğlan bir araya gelmezlerdi. Fakat cumartesi kına gecesinde eğer görüşebilirse yarım saat gelini görebilirdi. Kız nişanlısının eline küçük bir kına yakar ve ona işlemeli bir mendil verirdi. Pazar sabahı süslenmiş bir araba ile oğlan tarafı kız almaya giderdi. O sırada kız tarafı da çeyizini sergilerdi. Eşyalar arabaya yüklendiğinde kız tarafının yaşlıları ağır misafir olarak kabul edilir, kendilerine “mercan qudaylar yani mercan dünürler denilirdi¹³⁸.

Süleymaniye Köyü'ndeki toylar 1960'lı yıllara kadar eski geleneklere göre yapılmaktadır. Bu tarihlerden sonra çevredeki yerli köylerin geleneklerine göre yapılmaya başlanmıştır¹³⁹. Eskiden düğünlerin; pazartesi başlayıp, pazara kadar devam ettiği söylenmektedir. Pazar günü genç birisinin ata binip, herkesin avlusuna girip “ Akay, Apakay, Bala Şaqa toy iğne öqmere şaqa” diye bağırdığı belirtilmiştir. Yani erkekler, bayanlar, küçük büyük köy halkının düğüne davet edildiği anlatılmıştır. Pazartesi oğlan evi köy halkını davet

¹³⁷ Sema Ercan, “Seçme Köyü”, 20.04.2019 tarihli röportaj bilgisi.

¹³⁸ Kırımlı, a.g.e., 2011, s.514.

¹³⁹ a.g.e., 2011, s.515.

eder, çevre köydeki misafirler de cumartesi gelip, yatılı kalırdı. Komşulara bu misafirlerin konaklamaları için dağıtıldığı ifade edilmiştir¹⁴⁰.

Günümüzde ise dışarıdan gelen misafirler köye dağıtılarak buldukları evlerde ağırlandı¹⁴¹. Pazartesi ve perşembe günü oğlan evinin yemek vermekte olduğu, kız evinin de köydeyse onunda Cuma günü yemek verdiği bildirilmiştir. O zamanlar komşu köylerden halkın at arabalarıyla gelip gittiği söylenmiştir. Cumartesi köyün gençlerinin evlerin bitişğinde oda denilen yerlerde ut, cura gibi müzik aletleriyle eğlence yaptığı ifade edilmiştir. At arabasını gelin arabası yapar, gelinin yüzü görünmesin diye 8-10 yaş arası iki çocukla geline perde yapılırdı. Kız evinden gelin getirilirken arkada iki çocuk yürüyerek geline perde tutar, oğlan evi de çocuklara bahş verirdi¹⁴².

Düğünler günümüzde dâhil kesinlikle karışık değildir. Eskiden görücü usulü olan evliliklerin şu anda değiştiği görülmektedir. Eskiden Türklere kesinlikle kız verilmezken şu anda karışık evliliklere oldukça sık rastlanılmaktadır. Düğünlerde ailenin eskiden çok yoğun olduğu, kül dumandan başını kaldıramadığı söylenmektedir. Şimdi ise işin hazır pilava döndüğü içneli bir şekilde ifade edilmiştir¹⁴³. Önceden kız tarafının gelini “telli çıraq” ve “şımıldırıq” adı verilen süslü ve aynalı bir çeşit bayrak ile birlikte damat tarafına teslim edilirdi. Eski toylarda da Kırım Tatarca veya Nogay’ca türkü söylendiğinin hatırlanmaması, halk kültürünün bu önemli yönünün Süleymaniye Köyü’nde çok erken bir dönemde kaybolduğunu göstermiştir. Bununla beraber köyde çınlaşmaların yapıldığı görülmektedir¹⁴⁴. Önceden bayanlar düğünlerde kaşık oyunu oynayıp, tef çalar, kız arkadaşları da geline şarkı söylerdi. Şu anda düğünlerde ki geleneklerin Konya geleneklerine göre de yapıldığı söylenmiştir¹⁴⁵.

Tursunlu Köyü’nde, düğünler uzun yıllar Kırım adetlerine göre yapılmamaktadır. Örneğin kiyev gerdege girerken sırtına vurulup “ura” diye bağırılırdı¹⁴⁶. Yağlıbayat Köyü ise toy geleneklerinin en iyi şekilde korunduğu köy olarak karşımıza çıkmaktadır. Aileler arasında toy tarihinin kararlaştırılmasının ardından, toydan on beş gün önce her iki tarafın yakın akrabalarıyla birlikte şehre “satuv” a yani elbise almaya gidilirdi. Satuvdan sonra topluca yemek yenir ve gelin ile damat birlikte fotoğraf çektirirdi. Köye döndükten sonra Satuvda alınan eşyalar gelenlere

¹⁴⁰Güler İ, a.g.k., 20.04.2019 tarihli röportaj bilgisi.

¹⁴¹ Kırımlı, a.g.e., 2011, ss 514.

¹⁴² a.g.e., 2011, s.515.

¹⁴³Güler İ, a.g.k., 20.04.2019 tarihli röportaj bilgisi.

¹⁴⁴ a.g.e., 2011, ss.515.

¹⁴⁵ Güler İ, a.g.k., 20.04.2019 tarihli röportaj bilgisi.

¹⁴⁶ Kırımlı, a.g.e., 2011, s. 517.

gösterilirdi. Toydan bir hafta öncesin de kız tarafı oğlan tarafına haber göndererek “üy cayma”ya geleceklerini bildirir. Bu şekilde, hem kız hem de oğlan tarafından gelen eşyalar birleştirilir ve evlilerin evi çeyizle süslenirdi. Evin bütün duvarları “elbez” denen bir yaygı ile kaplandıktan sonra her yer “toquz” la süslenirdi. Diğer Kırım köylerinde olduğu gibi “toquz”, büyük bir el dokuması keten gömleğin üstüne çember, grep, tentene (dantel), para kesesi gibi dokuz farklı işlemenin tutturulması ile hazırlanırdı. Toydan önce yerine getirilen “üy cayma” âdeti günümüzde sürdürülmektedir. Toyun başlangıcı perşembedir. O gün toy hazırlıkları tamamlanır. Cuma günü oğlan tarafında uygun bir yere bayrak dikilirdi. Aynı gün erken saatlerde, önce oğlan sonra da kız tarafında mevlit okutulurdu. Köy delikanlıları ise yine erkenden kahve döver ve “çegerağaç” yani odun toplamaya giderlerdi. Bu şekilde odunlarla toy sahibinin yakacağı sağlanırken çegerağaç toplama süreci türkölü, eğlenceli bir ritüel halinde sürdürülmüştür. Cuma namazından sonra da “soğum soyulur” yani hayvan kesilirdi. Akşam vakti kesilen hayvanların etleri gençler bıçakların kesmediği gerekçesiyle oğlan tarafından bahşişler alınır¹⁴⁷.

Cuma günü başlayan düğünlerde kara yemek denilen yemek verilirdi. Bu yemekler; şehriye çorbası, karnıyarık, üzerinde kemikli et olan pilav, sarı kıvrım börek, hoşaf ve yoğurtur. Cumartesi öğlen tirit verilir. Konya usulü aşçı çağrılarak bahçede kazanlar kurulup düğün pilavları pişer. Pazar gününde Konya usulü yemekler pişerdi. Bu bakımdan Konya bölgesinin kültürünün düğünlere yerleştiği görülür¹⁴⁸. 1970'lere kadar yerine getirilen adetlere göre, Cuma gecesi delikanlılar toplanır ve meclis kurarlardı. Herkesin getirdiği yiyecek ve içeceklerle kurulan meclisi, qartağası ve onun yardımcıları olan Onbey ve Solbey katı bir disiplinle yönetilirdi. Her şey qartağasına bağlı olarak mecliste yenilir, içilir, eğlenilir ve kurallara mutlak surette uyulurdu. Kurallara uymayanlara ceza kesilir ve eğer bu ceza bir para ise toy sahibine verilirdi¹⁴⁹.

Cuma gecesi gençlerin yaptığı diğer bir iş “çırağ tellemektir”. “Çırağ” ortasına mumlar oturtulmuş bir elma veya patatesin çevresinin kurdeleler ve renkli kâğıtlarla süslenmesiyle meydana getirilirdi. Gelin için iki, damadın sağdıcı için de bir çırağ hazırlanırdı. Gelin için hazırlanan çıraqlar, cumartesi günü bir sininin ortasındaki “saçuv”un üzerine yerleştirilir, etrafına meyve ve qatlamalar dizilip üzerine tülbent örtülerek geline götürülürdü. Cumartesi akşamı kına yakma merasiminde bu çıraqlardan biri gelinin ayağına diğeri de eline kına yakılırken yakılırdı.

¹⁴⁷ Kırımlı, a.g.e., 2011, s. 519.

¹⁴⁸ Kışla N, a.g.k., 21.04.2019 tarihli röportaj bilgisi.

¹⁴⁹ a.g.e., 2011, s.520.

Cumartesi günü sabah erkenden oğlan tarafında toplanan köy delikanlıları, oğlan tarafı ve çalgıcılarla bir sandıkla kız evine giderler ve sandık karşılığında kız evinden isteklerde bulunurdu. İstekler karşılanınca içi kuru yemiş ve bakır güğüm ve qatlamalar cemaat payı olarak verilirdi. Cumartesi günü ikindiden sonra akşama kadar çalgıcılar, toy evinin bahçe kapısında misafirleri karşılardı. Misafirler yemek için komşulara dağıtıldıktan ve yemek işi bittikten sonra, bir çardağın altında sabaha kadar sürecek olan “zamaq” eğlencesi başlardı. Aynı gece kına gecesi de yapılır kızlar orda eğlenirdi. Günümüzde hala çınlaşmalar yapılmaktadır. Pazar sabahı önceki gün getirilen sandık kızın eşyalarıyla doldurulup tekrar oğlan tarafına iade edilirdi. Sandığın teslimi sırasında bahşişler istenir, köy halkıda hazırlanan düğün pilavını yemeye davet edilirdi. Bu arada damadın arkadaşı damada kiyev tıraşı yapardı. Gelinde arkadaşları tarafından giydirilirdi. Öğle namazından sonra oğlan tarafı mögedek adı verilen kapalı at arabası ile gelin almaya gider, yine merasimler ve bahşişlerle gelin almaya gidilirdi. Gelinin oğlan evine gelişinde mutlaka yüz görümlüğü verilirdi. Damat ise yemek yer, camide yatsı namazını kılar ve törenle gelinin yanına gider kiyev kapanırdı¹⁵⁰. Toydan sonra eve gelen gelinin kucağına hemen bir çocuk verilerek ileride çocuğunun erkek olacağına inanılırdı¹⁵¹.

Röportaj sırasında şahit olduğumuz gelin alma merasiminde ise; tüm köy halkı, eş, dost kız evinde toplanıp, oğlan evini beklemeye koyulmuştur. Türk olan damadın ailesi gelin almaya geldiğinde kapı parası dedikleri bahşişi, gelinin kız kardeşi veya arkadaşlarına vermiştir. Bunun yanında en dikkat çeken özellik ise gelini almaya damadın yerine babasının gelip kızını emanet alması olmuştur. Kız tarafı da kızımız size emanet deyip oğlan tarafına kızlarını teslim etmiştir. Gelin kuran eşliğinde arabaya bindirilip yolcu edildikten sonra kız evi gelen misafirlere sofralar kurup yemek ikramında bulunmuştur. Bu şekilde düğün sonlanmıştır¹⁵². 1950'lerin ortasına kadar toylar ve diğer özel günler sayesinde güreşler düzenlenirdi. Özellikle toyların güreşsiz geçmesi düşünülmezdi. Evinden alınan gelin mögedekle güreşlerin yapılacağı köyün harman yerine götürülürdü. Kırım Türk geleneklerine göre yapılan kuşak güreşlerin de ayaklar dizden bağlanır ve kuşak takılırdı. Güreşte kazanana bahşiş olarak “öküz başı verilirdi. Aynı vesilelerle at yarışları da yapılır ve kazanan kız tarafınca “toquz” verirdi. At yarışları köyde atların beslenmeye devam ettiği 1960'lı yıllara kadar sürdürülmüştür¹⁵³.

¹⁵⁰ Kırımlı, a.g.e., 2011, s. 521.

¹⁵¹ Pelin Işık, “Eskişehir(Merkez) Kırım Türkleri Folkloru”, **Yüksek Lisans Tezi**, 2012, Kütahya, 103.

¹⁵² Yağlıbayat Köyü, 21.04.2019 kız alma merasimi.

¹⁵³ a.g.e., 2011, s. 522.

E-KIRIM TÜRKLERİNDE MİSAFİRPERVERLİK VE BÜYÜKLERE SAYGI

Kırım Türk adetleri arasında en önemli özelliklerden birisi misafirperverliktir. Ruslar ve Ukraynalılar ile de yapılan görüşmelerde Kırım Türklerinin bu özelliklerinden bahsetmişlerdir. En ilginç örnek kahve ritüelleridir. Herhangi bir Kırım Türk evine gidildiğinde ilk ikram olarak kaymaklı kahve ikram edilmektedir. Kahve ikramı, çay ikramı gibi mutlaka tatlılarla birlikte yapılmaktadır. Bu adet sürgün yılları boyunca ve Kırım'a dönüşten sonra da aynı şekliyle devam etmiştir. Kahve Kırım Türkleri'nde çok sevilen bir içecektir ve içildiği maksat zamana göre adlandırılmıştır. Örneğin mutlu bir olay vesilesiyle içiliyorsa "gözaydın kahvesi", misafir için "misafir kahvesi, sabah içiliyorsa "gelenekli sabah kahvesi" veya "çılıpık kahvesi olarak adlandırılmıştır. Ev sahibinin kahve ikramı Kırım Türk adetleri açısından ne kadar önemliyse, misafirlige eli boş gitmemekte o kadar önemlidir. Genellikle şeker, çikolata veya tatlılar götürülmektedir. Ancak Kırımı döndükten sonra bu âdetin olumsuz sonuçları olmuştur. Olumsuz ekonomik koşullar nedeniyle her gidecekleri yere tatlı ile gidemedikleri için ziyaretlerin azaldığı görülmektedir. Kırım Türkleri adetlerinden vazgeçmek yerine sosyal ilişkilerini ekonomik durumlarına göre farklı bir şekilde düzenlemeye ve görüşmeleri sınırlandırmaya başlamıştır. Kahve gibi çayda önemli bir ikramdır. Kahveden sonra ikram edilir. Bazı durumlar da Orta Asya adetlerinin etkisi ile piyala denilen kâselerde ikram edilmiştir. Kahve ikramında olduğu gibi reçel, şeker, çikolata gibi tatlılarda ikram edilmiştir. Pasta ve kek ikramı olması halinde ise çay fincanında ikram edilmiştir. Kırım Türkleri'nde önemli bir diğer adet ise büyüklere saygıdır. Bu adet sürgün yıllarında olduğu gibi, sürgün sonrasında da önemli ölçüde sürdürülmüştür. Bu durum Ruslar ve Ukraynalılar arasında da imrenilen bir özellik olarak adlandırılmıştır. Yaşlılara (kartlara) saygı çeşitli biçimlerde kendini göstermiştir. Yanlarında sigara içmeme, düzgün oturma, belirli kurallar çerçevesinde hitap etme, bayramlarda ziyaret, el öpme, sözüne itaat etmek gibi şeylerdir¹⁵⁴.

Ayrıca gelinin kaynanası ve kayınbabasının yanında önceden konuşmaması da onlara gösterilen saygının bir tezahürüdür¹⁵⁵. Hala eskisi kadar olmasa da yaygın bir şekilde kendini gösteren, oğlanın anne babasının yanında oturması geleneği de devam etmektedir. Genelde küçük oğlanın anne babasının yanında oturması görülür ama diğer çocuklarda anne babasıyla oturmaktadır¹⁵⁶. Ayrıca en küçük çocuğun anne babasına bakması da son derece yaygın bir adettir. Bunun neticesinde en küçük erkek çocuğun evlendikten sonra anne babası yanında

¹⁵⁴ Aydıngün, Aydıngün, a.g.e., s. 106.

¹⁵⁵ Benli, 20.04.2019 tarihli röportaj bilgisi.

¹⁵⁶ Vehbi Ercan, "Seçme Köyü", 20.04.2019 tarihli röportaj bilgisi.

Şükriye Ercan(66), "Seçme Köyü", 20.04.2019 tarihli röportaj bilgisi.

oturması beklenirdi ve bu gerçekten çok yaygın bir adettir. Kırım Türkleri Orta Asya'da yaşarken Sovyet rejimi baskısı nedeniyle başta dini adetler olmak üzere birçok âdeti yerine getirmemiştir. Fakat buna rağmen bazı adetlerini gizli gizli yerine getirdikleri bilinmektedir. Sovyet Birliği dağılmasından sonra adetlerini rahatlıkla yerine getirmeye başlanmıştır. Ancak bu yeni koşullarda Ukraynalıların ve Rusların çoğunlukta yaşadığı ortamda özellikle yeni yetişen kuşakların kendi gelenek ve göreneklerine göre yaşamalarını zorlaştıran bir unsur olduğu bilinmektedir. Genelde gençlerin adetlerine bağlı oldukları, âmâ bunun herkes için geçerli olamadığı bilinmektedir. Özellikle yaşlıların, gençlerin yeteri kadar adetlerine bağlı kalmadığı için onları eleştirdiği görülmektedir. Geleneklere bağlılığın kuşaktan kuşağa farklılık gösterdiği bilinmektedir¹⁵⁷.

F-KIRIM TÜRKLERİNDE DOĞUM VE ADLAR

Bir bebeğin dünyaya gelmesi her toplumda olduğu gibi Kırım Türkleri'nde de ailenin yaşamındaki en önemli olaylardan biridir. Kırım Türkleri özellikle sürgün döneminde dilin ve kültürün korunmasında ailenin hayati bir işlevi olduğu düşüncesindedir. Dolayısıyla bu hayati işlevin sürdürülmesinde ve ailenin yeniden üretilmesinde doğum önemli bir olaydır. Doğum, geleneklerin kendini gösterdiği en güçlü olaylardan biridir. Aynı önem evlenme ve ölüm için de geçerlidir¹⁵⁸.

Doğacak olan çocuğun sağlığının iyi olması ve hayırlı bir şekilde dünyaya gelmesi dışında önemli olan başka bir durum ise cinsiyet olmuştur. Soyun devamı için çocuğun erkek olması oldukça önem teşkil etmiştir. Anne adayının hamile olduğu haberini yakınlarına vermesinin ardından eğlence ve tahmin amaçlı bazı uygulamalar yapılagelmiştir. Anne adayı odadan dışarıya çıkarılarak oturabileceği iki ayrı yere tarak ve makas saklanmış ve anne adayı tarağın olduğu yere oturursa kızının, makasın olduğu yere oturursa oğlunun olacağına inanılmıştır¹⁵⁹.

Her ne kadar Sovyet rejimi ve gelişme sonucunda doğum olayı büyük ölçüde evlerden hastanelere taşınmış olsa da bu özel alanlar geleneklerin devamını bozmamıştır. Doğum haberini alan yakın akrabalar özel bir davet olmadan anne babayı ziyarete gelirlerdi. Yakın akrabalar anne babayı hastanede, uzak akrabalar ve komşular ise evde ziyaretlerini gerçekleştirirdi. Bebek doğar doğmaz bileğine; sembolik bir göz bulunan nazar boncuğu takılırdı. Yeni doğan bebeğe adetleri neticesinde para ve hediye verilirdi. Doğumu kutlamak ve anne babayı tebrik için gelen

¹⁵⁷ Aydıngün, Aydıngün, **a.g.e.**, s. 106

¹⁵⁸ Aydıngün, Aydıngün, **a.g.e.**, s. 108.

¹⁵⁹ Işık, **a.g.e.**, s. 104

ziyaretçilere bebek gösterilmezdi. Bebek ziyareti doğumdan 40 gün sonra gerçekleşirdi. Bu bebeği nazardan korumak ve bebeğin sağlığı adına yerine getirilen bir adet olarak anlatılmıştır. Çocuk doğduktan ve eve getirildikten sonra imam çağırılır, çocuğun adı konulurdu. Adı konulduktan sonra 40 gün anne çocuğun yanında bulunur ve dışarıya çıkartılmazdı. 40 gün geçtikten sonra bütün akrabalar gelip bebeği ziyaret ederdi. Üç veya yedi gün geçtikten sonra bebeğin adının konulmasına özen gösterilirdi. Çocuğun çabuk ölmesin diye üç gün içinde adının konulması gerektiği düşüncesine hakimdi. Dine dayandırılarak isim konulmasında oldukça titiz davranılmıştır. Bebek doğup adı konulduktan sonra tuzlu suda yıkayıp ilk banyosu gerçekleştirilirdi. Kırım Türkleri genellikle çocuklarına Kırım Türk adları vermeye özen gösterirdi¹⁶⁰.

Özellikle günümüzde de devam eden anne, baba, ata isimlerinin konulması da büyük önem arz etmektedir. Hâlâ Konya ve çevresindeki köylerde de yapılan röportajlarda, köy çocuklarının dede, nine isimlerini taşıdıkları görülmüştür¹⁶¹. Her ne kadar Kırım Türkleri Sovyet rejimi boyunca ad koyma töreni geleneklerine uygun olarak imam çağırıldığını ve bebeğin kulağına dua okuyarak ad konulduğunu belirtse de bazı durumlarda yabancı adlar da verilmiştir. Bu yabancı adların ezan veya dua okunarak verilmesi oldukça ilginçtir¹⁶².

G-SÜNNET

Tüm Müslüman toplumlarda olduğu gibi Kırım Türkleri için erkek çocukların sünnet ettirilmesi önemli bir dini ritüeldir. Sürgün yıllarında diğer gelenekler gibi çocukların sünnet ettirilmesi de gizlilik içinde yapılmıştır. Namaz kılma, oruç tutma ve Kur'an okuma gibi dini ibadetlerin yerine getirilmesin de baskı ile karşılaşan Kırım Türkleri, erkek çocukların sünnet düğünü yapmalarında da çekingen davranmıştır. İslam dininin bir geleneği olan sünnetin, zorluklara rağmen sadece Kırım Türkleri'nde değil Müslüman toplulukların hemen hepsinde devam etmektedir. Önemli bir gelenek olan sünnet, erkeklığe atılan bir adım ve daha da önemlisi sünnet olan çocuğun Müslüman cemaatin bir üyesi olması anlamına gelmektedir¹⁶³.

Sağlık sebebi dışında, çocuk çok küçükken sünnet yapılmaz ve mutlaka aklının ermesi beklenirdi. Çocuk ilkökul dönemindeyken yapılır, ilkökul bitene kadar yapılmış olması gerekirdi. Sünnet düğünü perşembe günü başlayıp pazar günü biterdi. Perşembe günü soğum

¹⁶⁰ Aydıngün, Aydıngün, **a.g.e.**, s. 109.

¹⁶¹Ercan V, **a.g.k.**, 20.04.2019 tarihli röportaj bilgisi.

Ercan Ş, **a.g.k.**, 20.04.2019 tarihli röportaj bilgisi.

¹⁶² Aydıngün, Aydıngün, **a.g.e.**, s.113.

¹⁶³ Aydıngün, Aydıngün, **a.g.e.**, s.114.

(hayvan) kesilir. Çok yakın akrabalar, komşular toplanarak yemek yenir sonrasında eğlence düzenlenirdi. Sünnette, düğün evinin akrabaları tarafından ‘sofra’ adı verilen, büyük sinilerde özel hazırlanmış yiyecekler gelir ve sofraya için katlama, un kurabiyesi, tava lokum pişer. Sofra sinisinin kenarlarına hamurlar dizilir, sırasıyla katlama, lokum, un kurabiyesi konulurdu. Ortasına kuruyemiş ve elma, en üstüne de düğün bahşişi olarak havlunun içine para konulurdu. Sini bir sofraya bezine sarılır, erkek çocukları başlarının üzerine siniyi koyarak götürürdü. Çalgıcılar törenle düğün evinde sofrayı karşılar ve sofranın hazırlanması için iki kadın görevlendirilirdi. Kadınlar gelen yiyecekleri ayrı ayrı biriktirirler, düğün evine gelen bu sofraya mutlaka sabah kahvaltısında misafirlere ikram edilirdi. Düğünlerde sabah kahvaltısında mutlaka etli patates yemeği pişer ve ikram edilirdi. Düğün yemeği olarak alişke çorbası, kuzu sorpa ya da haşlama et dolma, pilav, incir tatlısı, hoşaf, salata ikram edilirdi. Sünnet düğününe gelen misafirler çocuğa altın, kıyafet, para, oyuncak gibi hediyeler getirirdi¹⁶⁴.

Konya ve çevresindeki Tatar köylerinde de sünnete büyük önem verilmektedir. Sünnet düğünleri eskiden olduğu gibi günümüzde de yapılmaktadır. Eskiden sünnet edilecek çocuk ata bindirilip gezdirildiği belirtilmiştir¹⁶⁵. Günümüzde ki sünnetlerin biraz olsun Konya geleneklerine kaydığı ifade edilmiştir¹⁶⁶.

H-ASKERLİK

Kırım Türkleri’nde asker uğurlama merasimlerinde, asker adayları bütün köyü dolaşarak vedalaşırlardı. Adaylara mendil ve havludan hediyeler verilir, sevdikleri kızlar onlar için özel mendil ve havlu hazırlarlardı. Birlikte şarkılar söylenir. Ekmeğin kesilen baş kısmı, tavana konur ve askerden dönene kadar bu tavanda saklanırdı. Bütün akrabaları askere gidecek olan genci sırayla yemeğe çağırır, gence küçük hediyeler verirlerdi. Askere giden gencin ailesi oğullarının askere gittiği gün komşularını, akrabalarını yemeğe davet ederdi. Yörede askere uğurlama şenlikleri yapılır ve askere giden gençte yöre halkından helallik ve hayır duası isterdi. Kadınlar mevlit okuturlardı. İstiklal Savaşı’nın son Gazisi Yakup Dede Kırım Türkleri için önemli bir kahramandır¹⁶⁷.

I-ÖLÜM

Geleneklerin kendini gösterdiği en önemli alanlardan biri de ölümdür. Kırım Türkleri’nde ölüm haberi ölen kişinin yakınları tarafından komşulara ve akrabalara duyurulmuştur. Ölüm

¹⁶⁴ Işık, a.g.e., s. 107.

¹⁶⁵ Güler İ, a.g.k., 20.04. 2019 tarihli röportaj bilgisi.

¹⁶⁶ Nuriye Keçeli, “Yağlıbayat Köyü”, 21.04.2019 röportaj bilgisi.

¹⁶⁷ Işık, a.g.e., s. 108.

haberinin duyurulması herhangi birinin ricası üzerine değil, haberi komşulara, akrabalara veya tanıdıklara duyurmanın bir görev olarak kabul edildiği ve bunu yapmakla bir hayır işleneceği ve sevap kazanılacağı bilinciyle yapılmıştır. Haberi alan kişiler yasa uygun bir şekilde giyinir, erkekler başlarına geleneksel börk, şapka, takke vs. takar, kadınlar; başörtüsü takarak ölen kişinin evine gelirlerdi. Hamile kadınların cenazeye genellikle gelmemesi tavsiye edilirdi¹⁶⁸. Cenazenin defnedilmesine Kırım Türkçesinde ‘cıyma’ denilmiştir. Cıymak; bir şeyi saklamak, muhafaza etmek, toplamak anlamına gelmektedir ve mefta toprağa verildiği vakit o da cıyılmış olurdu. Erkekler cenaze evine döndüklerinde atav adı verilen ölüm yemeği hazırlanırdı. Cenaze evi tarafından hazırlanan bu yemek için maddi durumuna göre büyük veya küçük bir havyan kesilirdi¹⁶⁹.

Defin sonrasında okutulan duaların günlerinde farklılıklar söz konusu olabilmektedir. Örneğin aileler kimi durumda 52. Günde, altıncı ayda ve yılında dua okuturken, kimileri sadece üçü, yedisi ve kırkında dua okutmaktadırlar. Mekâna göre dua okutmak farklılık göstermektedir. Kırsal kesimlerde daha çok yılında okutulması yaygınken, Yalı boyunda ise altıncı ayda dua okutulmaktadır. Cenaze sonrasında cenazeye katılanlara yemek verilirdi. Un helvası yapılarak evde olanlara ikram edildiği birkaç Kırım Tatarları tarafından belirtilmiştir. Kültürün ve dinin kendini en çok açığa çıkardığı olaylardan biri olan cenaze törenleri kimi durumda Sovyet rejimine gizli bir başkaldırı olarak gerçekleşmekte, kimi durumlarda ise Sovyet rejiminin ve ölen kişinin kültürünün bir karışımı olarak karışık bir niteliğe sahiptir. Kimi durumda resmi tören yapılırken, kimi durumlarda da sadece İslami usullere göre defin gerçekleşmiştir¹⁷⁰.

İ-BAYRAMLAR

Eski Sovyetler Birliği, yıllarca dini içerikli bütün bayramları ve gelenekleri sistemli bir biçimde yasaklamıştır. Sovyet rejimi bu geleneklerin yok olmasını beklerken, zaman içinde Müslüman toplumların kendilerine özgü önemli bir din temelli gelenekler ve bayramlar dünyası olduğunu fark etmiştir. Kırım Türkleri’nde geniş bir şekilde bayram tanımı vardır. Yılbaşı ve doğum günleri de birer bayram olarak kabul edilmektedir. Kırım Türkleri, bir yandan resmi bayramlar, diğer yandan da dini bayramlar üzerinde durmuştur. Bu ayrımı yaparken Lenin’in doğum günü veya Kızıl Ordu gibi bayramların anlamını yitirdiğini, Bağımsızlık günü gibi yeni yeni bayramların önem kazandığını belirtmektedir. Ramazan ve Kurban Bayramı gibi dini bayramların yanı sıra Nevruz ve Hıdırellez de büyük önem taşımaktadır. Kırım Türkleri, Kırım’a

¹⁶⁸ Aydıngün, Aydıngün, a.g.e., s. 125.

¹⁶⁹ Işıık, a.g.e., s. 117

¹⁷⁰ Aydıngün, Aydıngün, a.g.e., s.126.

döndükten sonra dini bayramları rahatlıkla kutlayabildiklerini ifade etmiştir. Bayramları, öncelikle arife günü evde koku çıkartılarak kutlanmaya başlanmaktadır. Ertesi günü namaza gidilir, sonrasında tüm akrabaları en önemlisi yaşlıları ziyarete gidilirdi. Bayram namazından sonra bazıları vefat eden varsa önce mezarlığa gidilir onlar için dua edilirdi. Konya ve çevresindeki Kırım Tatar köylerindeki bayramlar ise arada bir takım değişiklikler olsa da hemen hemen aynı şekilde kutlanmaktadır. Yağlıbayat Köyü'nde arife günü kabristan ziyareti yapılırdı. Bayram günü ise namazdan sonra eve gelinirdi¹⁷¹.

Süleymaniye Köyü'nde de arife günü kabristan ziyareti yapılır, dualar edilip gelinirdi. Daha önce ölen üzerinden bayram geçmemiş kişilerin evine taziyeye gidilir, bayramın birinci günü de tekrar kabristan ziyareti yapılırdı. Eskiden bayram namazından sonra her aile erkekleri yemeklerini alıp cami önünde toplanırdı. Kurban bayramında ise o yemeğin kurban işinden dolayı 1. Günü değil de 2. Günü yenildiği ifade edilmiştir. Bu geleneğin kaybolmasında köy halkı Türklerle karışılmanın bu duruma sebep olduğunu ifade etmiştir¹⁷². Bu adetlerin kutlanmasında Kırım Türkleri arasında herhangi bir görüş ayrılığı olmamıştır. Sadece Ramazanda oruç başlangıcında ve bitişinde ayrılıklar çıkmıştır. Kimisi Suudi Arabistan'ın öngördüğü şekilde oruca başlarken, kimisi Türkiye'nin öngördüğü şekilde başlamıştır. Bunların yanında Kırım Türkleri için önemli olan bayramlardan biriside muhakkak ki Hıdırellez'dir. 6 Mayıs günü Hıdırellez'dir. Hıdırellezden sonra gelen Cuma günü "Tepreş" günü olarak bilinmektedir. Hıdırellezin Cumaya gelmesi durumu ise hayra yorulur. Hıdırellez adeta bir dini bayram niteliğinde önem arz etmektedir¹⁷³.

Hıdırellez günü, sabah camide mevlit okunup şerbet içilmesi ile başlar. Sonrasında köy halkı, civar köylerin de katılmasıyla birlikte yemek yer, yemeğin bitiminde herkes traktörlerle tarlasını gezmeye giderlerdi. Çalgılar çalınıp, oyunlar oynanır ve piknik yapılırdı. Hazırlanan kalakaylar (bir çeşit kalın köy ekmeği) tarlada yuvarlanırdı. Bunlar eğer düz düşerse o yıl bolluk ve bereket olacağına, ters düşerse kıtlık olacağına inanılmıştır. Kalakaylardan bir tanesini de böcekler, kuşlar yesin diye tarlada bırakılıp dönülürdü¹⁷⁴.

Eskiden kızlar ellerinde tef çalarak köydeki yüksek yerlere şarkı söyleyerek gider, erkekler de onlara istedikleri şarkıyı söyletmeye çalışırdı. Sabah 9'da gidilir, akşam 4 gibi gelinirdi. Şimdilerde Apa veya May Barajına gitmektedirler¹⁷⁵. Hıdırellezler de bazı köylerde ise

¹⁷¹ Asiye kışla, "Yağlıbayat Köyü", 21.04.2019 tarihli röportaj bilgisi.

¹⁷²Güler İ, a.g.k., 20.04.2019 tarihli röportaj bilgisi.

¹⁷³ Aydıngün, Aydıngün, a.g.e., s.128.

¹⁷⁴ Akgül, a.g.e., s.64.

¹⁷⁵ Güler İ, a.g.k., 20.04.2019 tarihli röportaj bilgisi.

kabristanlara, türbelere gidilip orada dua edildiği ifade edilmiştir¹⁷⁶. Bir diğer Hıdırellez kutlaması da, cami önünde sütlaç yapılıp, kuzu pişirilir ve kalakay yapılırdı. Herkes bu yemekleri yiyip hep birlikte arsalara gider, çocuklara kalakay yuvarlatırdı¹⁷⁷. O gün kesinlikle ev temizlenmez, evin kurtlanacağı inancı hâkimdir¹⁷⁸. Şu andaki köydeki yaşlılara dedelerinden dinledikleri anılar sorulduğunda ise; özellikle Hıdırellez ve yılbaşlarında; Kırım’da kadem(küçük kardeş)’lerim, daday(abi)larım, pitay(anneanne)larım, neniy(babaanne)’lerim kaldı diye ağlaştıkları anıları akıllarına gelmiştir¹⁷⁹.

J-CIYIN

Cıyın kelimesi cıymak fiilinden türemiş ve toplantı anlamına gelmektedir. Daha çok gençlerin ve genç kızların bir araya geldiği toplantıdır. Cıyın denildiği vakit akla gelen gençlerin eğlencesi ve özellikle şınlaşması anlamına gelmektedir. Bir yerden misafir geldiğinde, misafirin geldiği ev sahibi, genç kız ve erkeklerini toplayarak eğlence düzenler ve bu tip eğlencelere cıyın denir. Cıyın’ın özelliği gençler adına düzenlenmiş olmasıdır. Adına düzenlenen genç kız veya erkek olabilmektedir. O zaman ‘kız cıyını’ veya ‘caş cıyını’ diye ayırt edilmiştir¹⁸⁰.

Kız için düzenlenen kız cıyınlarında da iki tür vardır. Ya evlenecek olan nişanlı kız adına veya gezmek amacıyla gelen genç kız adına düzenlenirdi. Erkek için düzenlenen ise askere gidecek olan genç delikanlı olurdu. Cıyın yeni nesil tarafından pek bilinmese de Kırım Türkleri arasında oldukça yaygın olan bir gelenektir. Değişen sosyo-kültürel şartlar içerisinde bazı gelenekler gibi unutulmaya başlamış olsa da cıyın Kırım Türkleri arasında halen yaşatılmaya çalışılan geleneklerden biri olarak karşımıza çıkmıştır. Cıyınlar genelde akşam olur ve Tertip eden hane yemek yapar, hazırlanırdı. Cıyında özellikle köbete pişerdi. Kızlar yemek yedikten sonra eğlenirler. Eğer kız cıyınıysa erkekler haber alıp gelirler çınlaşma cıyınların vazgeçilmez unsurudur. Hatta cıyını cıyın yapan bu çınlaşmalardır ve çınlaşma kızlar ve erkekler arasında karşılıklı olup, grup halinde başlardı. Tek tek devam ettiği de olur ve her iki tarafta birer ‘şınıc başı’ vardır¹⁸¹

K-YAVUR YÜZÜ

Kırım Tatar âdetleri arasında yavur yüzü olarak adlandırılan bu âdet, “küfür akşamı”, “kızıl yumurta”, “ateş bayramı” gibi adlarla da anılmaktadır. Bu âdet Anadolu ve Kırım’dan

¹⁷⁶Keçeli N, a.g.k., 21.04.2019 tarihli röportaj bilgisi.

¹⁷⁷Kışla N,a.g.k., 21.04.2019 tarihli röportaj bilgisi.

¹⁷⁸Kışla S, a.g.k., 21.04.2019 tarihli röportaj bilgisi.

¹⁷⁹Tekbaş Ş, a.g.k., 21.04.2019 tarihli röportaj bilgisi.

¹⁸⁰Işık, a.g.e., s. 123.

¹⁸¹Işık, a.g.e., s. 124.

gelen Türklerin yaşadığı Dobruca bölgesinde hâlâ yaşatılmaktadır. Bu âdetin kaynağının farklı dinlere mensup topluluklarla iç içe yaşamaktan kaynaklandığı, bir nevi kendini koruma pratiği olduğunu söylemek doğrudur¹⁸².

L-DERVİZA

Kronolojik olarak takvime bağlı kutlanan törenler, sonbahar mevsiminde olan Derviza Bayramı ile tamamlanırdı. Bu bayram gece ve gündüzün eşit olduğu(ekinoks) 22 Eylül'de kutlanmıştır. Bu günden sonra tabiatın gücünün yok olma dönemi yani sonbahar mevsimi başlamaktadır. Derviza, iki kelimededen oluşmakta *der* kapı, *viza* giriş izni anlamına gelmektedir ve böylece Derviza “*yeni hayata giriyorum*” yani kış başlıyor anlamını ifade etmektedir. Derviza Bayramı'na hazırlanırken arife günü her zamanki gibi ev ve bahçe temizliği yapılırdı. Ev hanımları köbete, ekmek yapar ve Genç kızlar güzel elbiseleri ile bahçeye, üzüm bağlarına kül dağıtmaya giderlerdi. Erkekler ise ahırları temizleyip, dumanla tütsülerdi. Bu bayramı birkaç köy halkı birleşerek kutlamışlar bu amaçla özel bir yer seçmişlerdir. Bu yerin su kaynağı ve kutsal yerin (evliyalar) yanında olması gerekiyordu. Her zamanki gibi bayram dualarla ve kurban keserek başlardı. Bundan sonra 10 -12 yaşlarındaki bazı kız çocukları kuzunun derisini veya kürkünü giyerek kışın yaklaştığını ve bayramın başladığını işaret ederdi. Kızlar için salıncak hazırlanır ve kadınlar kaydıraklardan elek yuvarlardı. Eğer eleğin düz kısmı gelirse hasatın bereketli olacağına, eğer ters gelirse hasatın az olacağına, eğer yamuk gelirse tahıl bitkilerinin boyunun uzun olacağına inanılırdı. Bu bayramda şarkıcılar, oyuncular, yazıcılar, çın ve manileri bilenler yarışılır ve güreşler yapılırdı. Sadece bu bayrama özgü taş atma yarışması yapılır ve taşı uzağa fırlatarak şöyle denilirdi: “Qara kunler taş qaytqanda qaytıp kelsinler” (Bu taş ne zaman dönerse, kara günler o zaman dönsün; yani hiçbir zaman) bu bayramlarda kermesler yapılır ve Bayram etkinliği “*horan*” oyunu ile tamamlanırdı. Çünkü bu oyun milletin aynı amaçlar etrafında birleşmesini ve hep beraber umutlarına ulaşmasını temsil etmiştir¹⁸³.

M-AREPENNA

Genelde kış geceleri yapılan, Kırım Türkleri'nde sadece kadınların veya erkeklerin katıldığı gece eğlencesidir. Kadınlar kendi aralarındaki arepenada tel tel pişmaniye, helva çekerler ve buraya gelen kadınlar yiyecek birtakım hazırlıklar yaparlardı. Bu eğlencelerde, eskiden şömineli olan evlerde, burada un kavurularak helva yaparlardı. Delikanlılar helva

¹⁸² Kamelya Keskin, “Kırım Tatar Türklerinin Kültürel Hayatı(XX. Yüzyıl ve Sonrası)”, **Doktora Tezi**, İstanbul, 2015, s.118.

¹⁸³ Keskin, **a.g.e.**, s.119.

kokusunu alınca arepenanın toplandığı evin bacasından tuz atıp helvanın tutmamasına sebep olurdu¹⁸⁴.

N-TEPREÇ ŞENLİKLERİ

Kırım Türkleri arasında en yaygın, kapsamlı ve en uzun geçmişi olan etkinliktir. Türkiye'nin dört bir yanında yaşamakta olan Tatarlar her yıl düzenli olarak, baharın gelişinin kutlanması niteliği taşıyan bu şenlikleri gerçekleştirmiştir. Genellikle Mayıs veya Haziran ayında önceden belirlenen yerlerde yapılırdı. Son zamanlarda önemli ölçüde medyanın dikkatini çekmektedir ve geniş katılım olmaktadır. Kırım Türkleri arasında eskiden beri devam eden uygulamaya göre Hıdırellez'den sonra gelen ilk Cuma günü Tepreç günü olarak kararlaştırılmıştır. Hıdırellez Cuma gününe rastlarsa bu çok iyi bir durum olarak nitelendirilirdi. Buna "Kıdırlez Cuması" adı verilmektedir. Tepreç şenlikleri Kırım'da eskiden bu yana gelen köklü bir gelenektir. Tepreç'in Kırım Türkleri açısından ortak kimlik ve kültürü korumada önemli bir rolü vardır. Yılın sadece bir günü yapılmakta ve önemli bir etkinliktir. Derneklerin gerçekleştirdiği en önemli etkinliklerden birisidir. Ülkemizde düzenlenen tepreçlerin en kapsamlısı İstanbul Çatalca'da yapılmaktadır¹⁸⁵. Konya ve çevresindeki köylerdeki Kırım Türkleri tepreçlerin, kendilerine büyük eğlence olduğunu, çocuklarla birlikte herkesin katıldığını belirtmiştir¹⁸⁶.

O-YÜZBASAR

Kırım'da Rumların benzer bir geleneğine karşılık olarak yapılan ve göç sonrasında devam eden Yüzbasar, Mayıs ayının ilk günü gerçekleşirdi. Köy halkı köyün yüksekçe yerlerine çıkıp oralarda eğlenirler, yanlarına çeşitli içecek ve yiyecekler alırlar ve piknik tarzında vakit geçirirlerdi. Özellikle yumurta boyayıp pişirmek önemli görülürdü. İçeriği itibarıyla yüzbasarın Hıdırellez günü yapılan etkinliklere benzediği görülmektedir. Kırım kökenli olması yönüyle farklıdır. Kırım Türklerinde kıştan çıkılan ilk bayram anlamına gelmektedir. Fakat günümüzde unutulmak üzere olan bir gelenektir¹⁸⁷.

Ö-YILBAŞI VE DOĞUM GÜNÜ KUTLAMALARI

Yılbaşı ve doğum günü kutlamaları konusunda Kırım Türkleri arasında görüş ayrılıklarının olduğu görülmektedir. Bu kutlamalarda içki içildiği bir gerçektir ve muhafazakâr

¹⁸⁴ Işık, a.g.e., s. 124.

¹⁸⁵ Akgül, a.g.e., s.67.

¹⁸⁶ Ercan S, a.g.k., 20.04.2019 tarihli röportaj bilgisi.

¹⁸⁷ Tekbaş T, a.g.k., 21.04.2019 tarihli röportaj bilgisi.

Kırım Türkleri bu kutlamaları Hristiyan âdetleri olarak görmektedir. Ancak bu görüşü savunanlar oldukça azdır. Bu tür kutlamaların yapılmasının herhangi bir zararının olmadığı, bilakis, ailelerin toplanması ve bir araya gelerek hoşça vakit geçirmelerini sağlayan vesileler olduğu çoğunluk tarafından dile getirilmiştir¹⁸⁸.

Konya ve çevresinde ki Süleymaniye, Ahmediye ve Seçme köylerindeki Kırım Türkleri ile yaptığımız röportajlarda Yılbaşı kutlamalarının kesinlikle yapılmadığı söylenmektedir¹⁸⁹. Fakat Yağlıbayat köyündeki Kırım Türkleriyle yaptığımız röportajlarda eskiden yılbaşı kutlamalarının yapıldığı söylenmektedir. Akşam yemek yedikten sonra çocuklar çıkıp un toplayıp bunları bakkala satıp yemiş aldığı ve paralarının üleşildiği (bölüşüldüğü) söylenmektedir. Kadınların çıkıp kıyafet giydiği, boyunlarına çan taktıkları ve un toplayıp bakkala sattıkları da köyün yaşlıları tarafından anlatılmaktadır¹⁹⁰.

Yılbaşı kutlamaları çerçevesinde yılbaşı ağacı, üzerinde çok tartışılan bir unsur olarak çeşitli şekillerde karşımıza çıkmış ve Kırım Tatar toplumunun bu konudaki görüş ayrılığını ortaya çıkarmıştır. Nevruz ise bahar dönümüne işaret eder ve herhangi bir ulusun veya dinin ayırıcı bir bayramı olarak kabul edilmeyebilir. Kökü çok eskilere dayanan ve İslam'a dayanmayan Nevruz, bütün Asya ve Orta Doğu'da kutlanan bir bayramdır. Kırım Tatarlarında Navrez diye telaffuz edilir. 21 Mart günü günler uzamaya başlayınca gün dönümü diye tanımlanır ve İranlılarda yeni gün olarak kullanılmakta ve İran millî tarihinin başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Yılbaşı kadar olmamakla birlikte, doğum günü kutlamalarının bazı Kırım Türkleri tarafından da hoş karşılanmadığı görülmektedir.

Yılbaşı kutlamalarında olduğu gibi içkili bir kutlamanın söz konusu olması hâlinde bazı Kırım Türklerinin kutlamadan çok kutlama biçimine bir tepki gösterdikleri görülmektedir¹⁹¹.

P-YEMEKLER

Kırım Türk yemekleri arasında çoğunlukla yapılan yemekler şunlardır.

Burma: Hamurdan hazırlanan ve üzerine et konulan bir yemektir.

Kartop Burması: Kol böreğine benzer bir börektir.

¹⁸⁸ Aydıngün, Aydıngün, **a.g.e.**, s. 128.

¹⁸⁹Vehbi Ercan, Şükriye Ercan, Kadir Ercan, Sema Ercan, **“Seçme Köyü”**,20.04.2019 tarihli röportaj bilgisi.

İsmail Güler, Halil Güler , **“Süleymaniye Köyü”**, 20.04.2019 tarihli röportaj bilgisi.

Gülzade Altın , Necip Benli , Hayrettin Altın , Ahmet Giray Altın, **“Ahmediye Köyü”**, 20.04.2019 tarihli röportaj bilgisi.

¹⁹⁰ Nahide Yazıcı, **Yağlıbayat köyü”**, 21.04.2019 tarihli röportaj bilgisi.

¹⁹¹ Aydıngün, Aydıngün, **age.**, s.131.

Kabak Burması: Bal kabağı kullanılarak yapılan bir börektir.

Kırım Köbetesi: Un, tuz, maya ve şekerden hamur yapılır, iki parçaya ayrılır ve yağlanır, tepsiye yayıldıktan sonra kıyma, soğan, karabiber, patates, isteğe göre; tuz, yeşilbiber, domates ve sarımsaktan oluşan harç yerleştirilir. Hamurun ikinci parçası açılıp üzerine kapatılır ve fırında pişirilir.

Nogay Köbetesi: : Etili ve mercimek karıştırılarak yapılır. Hamurun tek tek açılarak birleştirilmesiyle ve onu altlık olarak kullanılmasıyla olur. Aynı şekilde üstünde yağlanıp tek tek açılarak üstlük olmasıyla kapaklı şekilde olur. Nogay köbetesi az sulu olur¹⁹².

Hatmili Köbete: Makbul bir yemek olarak kabul edilir ve damatlara yapılır.

Çiğ Börek: un, tuz ve sudan hamur yapılır. Hamurdan ceviz büyüklüğünde parçalar alınarak. 20 cm çapında açılır ve içine soğan, tuz, karabiber ile karşılaştırılmış kıyma konur. Yarım ay şeklinde kapatılıp kızartılır¹⁹³. Esasında ismi çır börektir. Kendi adını kendi söyleyen börek olarak ifade edilir. Bu ismi de kızgın yağın içine attığında çırr diye bir sesin çıkması sonucu bu isimle anıldığı söylenmiştir. Bu börek döküm bir kazanda yapılması gerekmektedir. Sebebi ise kolay kolay soğumaması içindir.

Yantık: Çiğ böreğin tavada yağsız yapılanıdır.

Baklalı Lakşa: Fasulyeli çorbadır.

Tava Lokumu: Mayalı hamurdan hazırlanan, yağda kızartılan, içinde eti veya kıyması olan bir tür börektir.

Sarqoma: Sarqoma hamur işi bir yemektir. Sadece peynir ve patatesle yapılmaktadır. Tavaya sarıp sarma gibi yapılan bir yemektir¹⁹⁴.

Tögerek: Saç böreğinin yuvarlak halidir. Tögereğin anlamı da yuvarlaktır.

Kıyık: Tögereğin yarısının katlanması şeklinde yapılır. Aynı şekildedir.

Kaşık Börek: Millî aşlardanır. Yeni kuzu etinden yapılır. Hamurun Dört köşesi bükülüp ucu biraz açık bırakılır ve et suyunun girmesi sağlanır¹⁹⁵.

¹⁹²Benli, a.g.k., 20.04.2019 tarihli röportaj bilgisi.

¹⁹³ a.g.e., s.133.

¹⁹⁴Altın H, a.g.k., 20.04.2019 tarihli röportaj bilgisi.

¹⁹⁵Tekbaş T, a.g.k., 20.04.2019 tarihli röportaj bilgisi.

Bunların haricinde etli burma, katlama mantı, baklava, dolma, sarma, sarı burma gibi yemekler yapılmaktadır. Kırım Türklerinin Rus yemeklerini de bildikleri ve yaptıkları belirtilmektedir. Özbek yemeklerinin çok güzel olduğu görüşünü paylaşan Kırım Türkleri, Özbek yemekleri arasında pilav, samsa, şurpa, mampar, lağman, şiş kebab gibi yemekleri saymışlar ve bunları pişirdiklerini söylemişlerdir. Yemek konusundaki etkileşim kimi durumlar da o kadar fazla olmuştur ki bazı yemeklerin kime ait olduğu yanlış bilinmekte ve farklı gruplar birçok benzer yemeği farklı isimlerle yapmıştır. Kırım Türk köylerinde Konya çevresinde içilmediğini hatta ilk defa bu içeceğin duyulduğu görülmüştür. Kültürel etkileşimin en fazla olduğu alanlardan biri hiç şüphesiz mutfak kültürüdür. Bu konuda et seçiminde büyük hassasiyet gösterilmiştir. Müslüman halklar büyük çoğunlukla domuz eti tüketmemektedirler. Kırım Türkleri gibi bazı gruplar, özellikle Orta Asya'da tercih edilen at etini haram kabul etmemelerine rağmen yine de kullanmamışlardır¹⁹⁶.

¹⁹⁶ a.g.e., s.133.

SONUÇ

Kırım Türkleri, planlı, acımasız bir şekilde devam eden Rus siyaseti yüzünden küçük kitleler hâlinde yurtlarını terk ederek Türkiye'nin çeşitli bölgelerine göç etmiştir. Osmanlı Devleti kendine sığınan göçmenleri bir an önce iskân edip üretici durumuna geçirmek istemiştir. Bunun kısa sürede başarılması durumunda, bir taraftan gelenlerin sefaletini sona erdirmiş, diğer taraftan da hükümetin ayırdığı mali kaynaklar israf edilmeden, hazineye ağır yük bindirmeden problem çözümlenmesini sağlamıştır. Göç hareketlerinin daha başından itibaren Osmanlı Devleti'nin yaklaşımının bu olduğu görülmüştür. Kırım Türklerinin topluca yerleştiği bölgeler, Trakya, Marmara, İç Anadolu ve Güney Anadolu; özellikle de Çukurova'dır. Onların daha çok anavatanlarındaki bozkırları hatırlatması ve uyum sağlamaları açısından özellikle bozkır özelliği taşıyan İç Anadolu ve Çukurova seçilmiştir.

Büyük sefalet içinde Türk topraklarına yerleşen Kırım Türkleri, hem açlık ve hastalıkla, hem de yabancı bir yerin verdiği korku ve endişeyle mücadele etmiştir. Değişme korkusuyla kültürlerini en iyi şekilde korumayı kendilerine amaç edinmişlerdir. Yerleştikleri bölgeleri seçerken dahi çocuklarının dilinin, kültürünün, en önemlisi ahlakının bozulmayacağı yerleri seçmeye dikkat etmiştir. Ayrıca genelde tüm akrabalar aynı köye yerleşmeye gayret etmiştir. Böylelikle hem yabancı bir yere alışmanın kolay olacağı, hem de örf, âdet ve geleneklerini en iyi şekilde koruyacaklarını düşünmüşlerdir.

Konya ve çevresindeki köylerde yapılan çalışma neticesinde; köylerde değişimin en az seviyede gerçekleştiği, birçok dil ve kültür özelliklerinin uzun yıllar koruduğu görülmüştür. Bu amaçla neredeyse 1964 yılına kadar sadece kendi aralarında ve çevre köylerdeki Kırım Türkleri'yle evlilikler gerçekleşmiş, Anadolu Türkleri ile evliliklere karşı çıkılmıştır. Son yıllarda gerek okuma gerekse daha iyi yaşam şartları için şehirlere göç edilmesi ve Anadolu Türkleri ile evliliklerin yaygınlaşması birçok gelenek ve görenekleri değişime uğratmıştır. Özellikle düğün, bayram, hıdırellez, sünnet gibi adetlerin, Konya adetleriyle karıştığı, buna rağmen dil ve yemek kültürünün zamana meydan okurcasına iyi korunduğunu ifade etmek mümkün olmuştur. Bu anlamda Kırım Türkleri dil konusunda çok titiz davranarak, çocuklarına küçük yaşta Kırım Tatar Türkçesini öğretmiştir. Bunun haricinde köye gelen özellikle Türk gelinler de Tatar Türkçesini ve yemek kültürünü çok iyi şekilde öğrenmiş ve bu kültüre uyum sağlamıştır. Röportajlar sırasında Anadolu Türk kültüründen farklı bir gelenek ise, akraba evliliklerinin çok nadir görüldüğü, özellikle Yağlıbayat köyünde amca çocuklarıyla evliliklerin asla yapılmadığı olmuştur. Onlara göre küçük yaşta bu yana aynı ev içinde yaşayan amca

çocuklarının kardeş gibi büyümesi, onlarla evliliklerin ayıp ve günah karşılanmasına sebep olmuştur. Diğer farklı bir âdet, bayram sabahlarında cami önlerinde erkekler ve çocuklara büyük sofralar kurularak yemek verilmesi dikkat çekmiştir.

Gerek araştırılan eserler ışığında, gerekse yapılan röportajlar neticesinde Konya ve çevresinde ki Kırım Türklerinin bölgeye çok iyi uyum sağladıklarını söylemek mümkündür. Zamanla Konya âdet ve gelenekleriyle kendi geleneklerinin karışımı bir kültür meydana getirdiği ortaya konmuştur.

KAYNAKÇA

ARAŞTIRMA ESERLER

Akgül, Mehmet, Türkiye'ye Yerleşen Tatarlarda Dini Hayat ve Adetler (Konya Yöresi Örneği), Konya, 2006, s. 24

Arabacı, Hacı Murat,”1783’ ten II. Dünya Savaşına Kadar Kırım’ dan Anadolu’ya Yapılan Göçler”, Çevrimiçi: <http://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/ARABACI-Hac%C4%B1-Murat-1783%E2%80%99TEN-II.-D%C3%9CNYA-SAVA%C5%9EI%E2%80%99NA-KADAR-KIRIM%E2%80%99DAN-ANADOLU%E2%80%99YA-YAPILAN-G%C3%96%C3%87LER-SEBEPLER%C4%B0-VE-SONU%C3%87LARI.pdf> Erişim Tarihi: 21.04.2019

Aydınğün, Ayşegül; İsmail Aydınğün, **Kırım Tatarlarının Vatana Dönüşü Kimlik ve Kültürel Canlanma**, Atatürk Kültür ve Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2004.

Bala, Mirza, “Kırım”, **İslam Ansiklopedisi**, Ankara, 2002, ss. 447-450

Bozkurt, Giray Saynur; “ İsmail Bey Gaspıralı ve Eğitim Reformu”, **İsmail Bey Gaspıralı İçin**, Hakan Kırımlı, Birinci Baskı, Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Genel Merkezi Yayınları, Ankara, 2004, ss. 293

Çelik Şavk, Ülkü, “Tehlikedeki Diller, Dil Ölümü ve Kırım Tatarca’sı”, **Eskişehir’de Kırım Tatarları Diaspora, Kültürel Miras ve Kimlik**, Ed. Mehmet Ali Yolcu, 1. Baskı, Tepebaşı Belediyesi Kültür Yayınları, Eskişehir, 2016, ss. 24-28

Gömeç, Saadettin ,“ **Türk Cumhuriyetleri ve Toplulukları Tarihi**”, Akçağ Yayınları, . Baskı, Ankara, 2011, s.484

Gözaydın, Ethem Feyzi; **Kırım Türklerinin Yerleşme ve Göçmeleri**, Vakıf matbaası, İstanbul, 1948.

İnalcık, Halil; “Kırım Hanlığı”, **İslam Ansiklopedisi**, 2002, s.450

İnalcık, Halil; “Karadeniz’in Kuzeyinde Tarihi Bir Yarımada ve Ukrayna’ya Bağlı Özerk Cumhuriyet”, **İslam Ansiklopedisi**, 25. Cilt, 2002, s. 448.

Kavak, Nuri; “Kırım Tatarlarında Gündelik Hayat(XVII.-XVIII. Asır)”, **Doğu Avrupa Türk Mirasının Son Kalesi Kırım**, Ed. Yücel Öztürk, 1. Baskı, T.C. Kültür Bakanlığı Yayıncılık, İstanbul, 2015, ss.155-161

Keskin, Kamelya, “Kırım Tatar Türklerinin Kültürel Hayatı(XX. Yüzyıl ve Sonrası)”, **Doktora Tezi**, İstanbul, 2015, s.118.

Kırımlı, Hakan; **Kırım Tatarlarında Milli Kimlik ve Milli Hareketler (1905-1916)**, 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2010.

Kırımlı, Hakan; **Türkiye’deki Kırım Tatar ve Nogay Köy Yerleşim Yerleri**, 1. Baskı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2011.

Maksudoğlu, Mehmet; **Kırım Türkleri**,1. Baskı, Ensar Yayınları, İstanbul, 2009.

Özcan, Kemal; **Kırım Dramı**, 1.Baskı, Babıali Kültür Yayıncılığı, İstanbul, 2010.

ÖZCAN, Kemal, “II. Dünya Savaşı Sırasında Kırım Türklerinin Almanlarla İlişkileri Meselesi Üzerine”, **Karadeniz Araştırmaları**, S: 4, Ed. Osman Karatay, Çorum 2005, s. 65

Öztürk, Yücel; “Doğu Avrupa Türk Mirasının Son Kalesi: Kırım Hanlığı”, **Doğu Avrupa Türk Mirasının Son Kalesi Kırım**, Ed. Yücel Öztürk, 1. Baskı, T.C. Kültür Bakanlığı Yayıncılık, İstanbul, 2015, ss.13-17.

Saydam, Abdullah; **Kırım ve Kafkasya Göçleri (1856-1876)**, 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2010.

Smirnov, V.D.; **Osmanlı Dönemi Kırım Hanlığı**, Selenge Yayınları, İstanbul, 2016.

Toplu, Ferit; **Kırım- Dobruca- Kocaeli Ekseninde Kırım Tatarları**, Kocaeli Kırım Tatarları Kültür ve Dayanışma Derneği Yayın No: 3, Kocaeli, 2015,

Uğurlu, Nurer; **Karadeniz'in Sürgün Türkleri**, 1. Baskı, Örgün Yayınevi, İstanbul, 2013.

Ülküsal, Müstecip; **"Kırım Türk- Tatarları(Dünü, Bugünü, Yarını)"**, Baha Matbaası, İstanbul, 1980, ss. 25-26

Saray, Mehmet, "Altın Orda Hanlığı", **İslam Ansiklopedisi**, 1989, s. 540

Sümer, Faruk, "Tatarlar", **İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, 2011, s. 168.

Şahin, Naci, "XIX. Yüzyıl Sonrasında Anadolu' ya Yapılan Göç Hareketleri ve Anadolu Coğrafyasındaki Sosyo- Kültürel Etkileri", Çevrimiçi:

<http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423867304.pdf>, Erişim Tarihi: 21.04.2019.

Yılmaz, Mehmet; **Çağdaş Türk Dünyası Tarihi**, Türkeli Kitabevi, Konya, 2009.

RÖPORTAJLAR

- Ahmet Giray Altın, **Ahmediye Köyü**, 20.04.2019 tarihli röportaj bilgisi.
- Asiye Kışla, **Yağlıbayat Köyü**, 21.04.2019 tarihli röportaj bilgisi.
- Erhan Demirel, **Yağlıbayat Köyü**, 21. 04.2019 tarihli röportaj bilgisi.
- Gülzade Altın, **Ahmediye Köyü**, 20.04.2019 tarihli röportaj bilgisi.
- Halil Güler, **Süleymaniye Köyü**, 20.04.2019 tarihli röportaj bilgisi.
- Havva Bahçeli, **Yağlıbayat Köyü**, 21.04.2019 tarihli röportaj bilgisi.
- Hayrettin Altın, **Ahmediye Köyü**, 20.04.2019 tarihli röportaj bilgisi.
- İsmail Güler, **Süleymaniye Köyü**, 20.04.2019 tarihli röportaj bilgisi.
- Kadir Ercan, **Seçme Köyü**, 20.04.2019 tarihli röportaj bilgisi.
- Nahide Yazıcı, **Yağlıbayat Köyü**, 21.04.2019 tarihli röportaj bilgisi.
- Necip Benli, **Ahmediye Köyü**, 20.04.2019 tarihli röportaj bilgisi.
- Nermin Kışla, **Yağlıbayat Köyü**, 21.04.2019 tarihli röportaj bilgisi.
- Nuriye Keçeli, **Yağlıbayat Köyü**, 21.04.2019 tarihli röportaj bilgisi.
- Safiye Kışla, **Yağlıbayat Köyü**, 21.04.2019 tarihli röportaj bilgisi.
- Sema Ercan, **Seçme Köyü**, 20.04.2019 tarihli röportaj bilgisi.
- Şerife Tekbaş, **Yağlıbayat Köyü**, 21. 04.2019 tarihli röportaj bilgisi.
- Şükriye Ercan, **Seçme Köyü**, 20.04.2019 tarihli röportaj bilgisi.
- Tahir Tekbaş, **Yağlıbayat Köyü**, 21.04.2019 tarihli röportaj bilgisi.
- Vehbi Ercan, **Seçme Köyü**, 20.04.2019 tarihli röportaj bilgisi.

EK I

KIRIM TÜRKLERİ İLE YAPILAN RÖPORTAJLARDA KİŞİLERE YÖNELTİLEN SORULAR

- 1) Adınız-soyadınız ve yaşınız nedir?
- 2) Köyde Kırım Tatarı olan tahmini kaç hane ve kaç kişi vardır?
- 3) Günlük konuşmanızda Tatarca hala yaygın mı? Gençler bu dile ne kadar hakim?
- 4) Diğer Kırım Tatar köyleriyle ilişkileriniz nasıldır?
- 5) Görücü usulü evlilikler yaygın mıdır? Hala devam etmekte midir?
- 6) Çocuğunuzu evlendirirken karşı tarafta aradığınız özellikler nelerdir?
- 7) Evlenen oğlun anne babası ile yaşama geleneği Kırım Tatar geleneğinde var mıdır varsa hala yaygın mıdır?
- 8) Kırım Tatarlarının dışarıdan evlenme geleneğine sıcak bakılıyor mu?(Farklı köy, şehir, kasaba vb...)
- 9) Farklı dinden evliliğe sıcak bakılıyor mu?
- 10) Süt hakkı(Evlenirken kızın babasına verilen) denilen hediye veya para verilmesi geleneği hala devam ediyor mu?
- 11) Nişan ve düğün masrafı hangi tarafa aittir?
- 12) Düğünleriniz ne zaman başlar kaç gün sürer?
- 13) Düğünler veya nişanlar karışık mı olur, tarihi süreç içerisinde değişiklikler olmuş mudur?

14) Düğünlerde gerçekleştirilen özel bir oyun veya dans var mıdır? Tarih süreci içerisinde değişime uğramış mıdır?

15) Kırım Tatarlarında çok eşlilik var mıdır? Bu evlilikler toplum tarafından nasıl karşılanırdı?

16) Kırım Tatar geleneğinde ki yemekler günümüzde hala kendisini korumuş mudur? Bunlar Nelerdir?

17) Sütlü tuzlu çay yapılır mı? Ne sıklıkla içilir?

18) Konya geleneğine uygun sıklıkla yaptığınız yemekler nelerdir?

19) Özel günlerde (düğün, bayram, Hıdırellez, Tepreş, sünnet, nişan, doğum günü, yılbaşı, ölüm) yaptığınız özel yemekleriniz nelerdir? Kırımda yapıp ta burada yapamadığınız özel bir yemeğiniz var mıdır?

20) Düğünlerde ikramlar Kırım Tatar yemek kültürüne göre mi düzenlenir? Bunlar nelerdir?

21) Yılbaşı ve doğum günlerinin Kırım Tatar kültüründe ki önemi nedir? Bugünlerde özel olarak yapılan etkinlikler var mıdır?

22) Hıdırellez ve Nevruzun Kırım Tatar geleneğinde ki yeri ve önemi nedir? Nasıl kutlanır? Tarihi süreç içerisinde değişime uğramış mıdır?

23) Dini bayramlarda yapılan gelenekler nelerdir? Tarihi süreç içerisinde ne kadarı değişime uğramıştır?

24) Bayrama hazırlık ne şekilde yapılmaktadır? Öncesinde ve sonrasında ne gibi adetler vardır? Tarihi süreç içerisinde ne kadarını korumuştur?

25) Sünnet gibi özel günlerde herhangi bir kutlama yapılır mı? Değişime uğramış mıdır?

26) Doğum gibi önemli anlar nasıl karşılanır? Ne gibi hazırlıklar yapılır? Yapılırsa bunlar nelerdir?

- 27) ocuğun isim konulma merasimi nasıldır?
- 28) Erkek ocuk stnlğ Kırım Tatarlarında belirgin bir Şekilde var mıdır?
- 29) Kırım Tatarlarında ortalama ocuk sayısı kaç tanedir?
- 30) Konya ve çevresinde yaygın olan Şivlilik geleneğine uyum sağladınız mı?
- 31) len kişinin arkasından ağıt yakma gibi gelenekler var mıdır? Varsa rnek veriniz.
- 32) lnn arkasından mevlit yapılır mı? Zamanı nasıl ayarlanır?(3, 7si, 40ı vs.)
- 33) Konya ve çevresinde yapılagelen sizde de yaygınlaşan örf, adet ve gelenekler nelerdir?
- 34) Kırım Tatar geleneğini oturduğunuz evlerin mimarisine yansıtınız mı?
- 35) Göç sırasında byklerinize dinlediğiniz, etkileyici bir anınız var mıdır? PaylaŐır mısınız?
- 36) Őuan da imkânınız olsaydı Kırırmda yaşamayı düŐünür müydünüz?

EK II
FOTOĞRAFLAR

AHMEDİYE KÖYÜ- GÜLZADE ALTIN

AHMEDİYE KÖYÜ- NEVİP BENLİ, HAYRETTİN ALTIN(KÖY MUHTARI)

AHMEDİYE KÖYÜ ÇOCUKLARI

SÜLEYMANİYE KÖYÜ- İSMAİL GÜLER, TORUNU HALİL GÜLER

SEÇME KÖYÜ- VEHBİ ERCAN, ŞÜKRİYE ERCAN, KADİR ERCAN(KÖY MUHTARI), SEMA ERCAN(TÜRK GELİN)

SEÇME KÖYÜ- VEHBİ ERCAN, ŞÜKRİYE ERCAN

YAĞLIBAYAT KÖYÜ- TAHİR TEKBAŞ, ŞERİFE TEKBAŞ(TÜRK GELİN)

YAĞLIBAYAT KÖYÜ- 21.04.2019 TARİHİNDE GERÇEKLEŞEN BİR DÜĞÜN EVİ

YAĞLIBAYAT KÖYÜ- 21.04.2019 TARİHİNDE GERÇEKLEŞEN BİR DÜĞÜN EVİ